

ΧΑΡΙΛΑΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΑΤΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Τι ἂται Δρ. 12.95

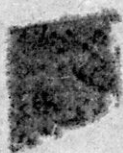
Πρᾶξις Ἑκπ. Συμβουλίου 183 30/8/27

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Α. Μ. ΚΟΝΤΟΜΑΡΗΣ & ΣΙΑ
ΟΔΟΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6-ΑΘΗΝΑΙ

1928

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

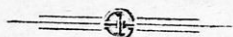
6 u

19236

ΧΑΡΙΛΑΟΥ Κ. ΑΝΤΩΝΑΤΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ "ΑΘΗΝΑ",
Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ & ΣΙΑ

ΟΔΟΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6-ΑΘΗΝΑΙ

1927

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως.

Τύποις: ΔΗΜ. ΔΕΛΗ Μιλτιάδου 1

1. Ὁ θάνατος τῆς μητρός μου

Ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐπαναφέρονται σήμερον πρὸς τὰ ὀπίσω. Ὁ μέγας κρῖκος, ὁ ὁποῖος μὲ συνέδεε πρὸς τὸ παρελθὸν ἐκόπη.

Ἡ μήτηρ μου ἀπέθανε τὴν 13 Ἀπριλίου 1901.

Πολλοὶ θέλοντες νὰ μὲ παρηγορήσουν μ' ἐνθυμίζουν τὴν γεροντικὴν τῆς ἡλικίαν. Ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦν, ὅτι, καθόσον τὰ ἔτη παρήρχοντο, ἐγίνετο στενωτέρως ἔτι καὶ στερεώτερος ὁ μεταξὺ μας δεσμός.

Δὲν σκέπτονται, ὅτι, ὅσον παλαιότερα ἡ ἀγάπη τόσῳ πικρότερος ὁ πόνος τοῦ χωρισμοῦ, καὶ δὲν γνωρίζουν, ὅτι, καθὼς εἰς τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν, οὕτω σχεδὸν καὶ τώρα, ὅτε συνεγηγάσαμεν καὶ οἱ δύο, ἡ μήτηρ μου ἦτο ὁ πολικὸς ἀστήρ, ὁ ὁποῖος διηύθυνε καὶ ἐρρῦθμιζε τὰ βήματά μου εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς, ὅτι ἦτο τὸ κέντρον περὶ τὸ ὁποῖον ἐστρέφετο ἡ ὑπαρξίς μου.

Τὸ αἰσθημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ συμμερισθῇ οὔτε νὰ κατανοήσῃ ὁ ἔχων ἰδικήν του οἰκογένειαν, ὁ γενόμενος κέντρον καὶ αὐτὸς κύκλου, ὁ ὁποῖος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν του. Ἀλλ' ὁ διερχόμενος τὴν ζωὴν μόνος καὶ ἔχων μητέρα, ὡς τὴν ἰδικήν μου, εἰς αὐτὴν προσκολλᾶται ὡς τὸ τελευταῖον κα-

ταφύγιον. Παραβάλλομαι πρὸς πλοῖον, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἀγκυρῶν, καὶ τώρα σαλεύεται ὑπὸ τῶν κυμάτων, χωρὶς ἀγκυραν. Ἡ πρώτη ἔπεσεν, ἀφ' οἴτου ἀπέθανεν ἡ συζυγὸς μου· ἡ τελευταία ἐχάθη, ἀφ' οἴτου ἔχασα τὴν μητέρα μου.

Ἀλλὰ δὲν εἶμαι ἀγνώμων, δὲν εἶμαι ἀναίσθητος πρὸς τὴν ἀγάπην, ἡ ὁποία καὶ ἐκ τοῦ πλ.σίον καὶ μακρόθεν μὲ περικυκλώνει. Ἔλαβον κατ' αὐτάς, ἐκτὸς τῶν τυπικῶν συλλυπητηρίων, ἐπιστολὰς τόσας πλήρεις ἀληθοῦς φιλίας, ὥστε βαθέως μὲ συνεκίνησαν.

Ὁ ἔχων φίλους δὲν μένει μόνος. Ἡ φιλία εἶναι μέγα στήριγμα, τὸ μόνον ἐφεξῆς στήριγμά μου. Ὅχι τὸ μόνον. Ἐνόσφ δύναται τις νὰ ἐργάζεται, νὰ φρονῇ ὅτι ἡ ἐργασία του δὲν εἶναι ἄσκοπος καὶ ἄχρηστος. δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ θεωρῇ βάρος τὴν ζωὴν.

Καὶ οὐτε εἶναι αὐτὰ μόνα.

Ἐν ᾧ γράφω, ὁ ἄνεμος σείει μίαν μεγάλην λεύκην ἔναντι τοῦ παραθύρου μου, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Κηφισσιᾶς. Διακόπτω τὸ γράψιμον καὶ βλέπω τοὺς κλώνους τῆς νὰ κινουῦνται ἁρμονικῶς. Καὶ ἀστράπτουν ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου τὰ δίχροα φύλλα τῆς. Καὶ ἀκούω τὸν συριγμόν των, ἄλλοτε ἡχηρὸν καὶ ἄλλοτε σιγανόν, ἀναλόγως τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου. Καὶ ἐνθυμοῦμαι παλαιὰν ἐπιστολὴν γέροντος θείου μου, τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μάμης μου. «Ἐνόσφ, ἔγραφεν, εὐρίσκω τέρψιν εἰς τὸ θέαμα τῆς φύσεως ἢ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καλοῦ βιβλίου, αἰσθάνομαι ὅτι ἡ ζωὴ ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὴν διέλ-

θη τις, ὅσῳ καὶ ἂν ἐπλήρωσεν ἀκριβὰ τὰ διόδια της.

Διατὶ εἰς τὰς ἀπολαύσεις αὐτὰς νὰ μὴ προστεθῇ καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀναμνήσεων, ἔστω καὶ ὅταν εἶναι ἀναμνήσεις ὁδύνης καὶ θρήνων;

Ἀπέθανεν ἡ μήτηρ μου πλήρης ἡμερῶν. Ἀλλ' ὁ νοῦς της ἦτο ἀκμαῖος, τόσῳ τρυφερὰ ἡ καρδιά της καὶ τόσον εὐρωστος ἡ καρᾶσις της, ὥστε δέν ἐφантаζόμην ἀναχωρῶν, ὅτι ἐκεῖνος ὁ χωρισμός μας θὰ ἦτο ὁ τελευταῖος. Μόλις εἶχα φθάσει πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν εἰς τοὺς Παρισίους, ὅτε ἔλαβον τηλεγράφημα τοῦ ἀδελφοῦ μου ὅτι ἀσθενεῖ βαρέως. Διατὶ δέν ἤλθεν ἀκίνδυνον τὸ τέλος της;

Ἐφθάσα εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλίγας ὥρας πρὸ τοῦ θανάτου της. Αἱ φράσεις της ἦσαν διακεκομμέναι, αἱ λέξεις ἐξήρχοντο συγκεχυμέναι ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Ἀλλὰ μοῦ ἔσφιγγε τόσῳ τὴν χεῖρα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι μὲ ἥσθάνετο πλησίον της.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

2. Δύο μικροί.

Εἰς τὴν γωνίαν τῆς ὁδοῦ δύο μικροὶ ἴστανται. Ἡλιοκαῇ εἶνε τὰ πρόσωπα αὐτῶν καὶ τὰ ἐνδύματα των τετριμμένα. Ἀσκεπεῖς καὶ οἱ δύο, καὶ ἡ μαύρη κόμη των ἄτακτος καὶ ἀκτένιστος, μόνη καλύπτει τὴν κεφαλὴν αὐτῶν. δασεῖα. Τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἀναστήματος καὶ μ' ὁμοιόμορφον περίπου τὴν πενιχρὰν περιβολήν, ἣν συμπληρώνει καταπίπτουσα ἀπὸ τῆς ζώνης μέχρι τῶν γονάτων, μακρὰ ποδιά. Ὁ

εἰς κρατεῖ ἀνὰ χεῖρας τμήμα χαρτίου κατερθακ-
 μένον, κατεσπιλώμενον, ὑπομέλαν, ἐφ' οὗ διακρίνον-
 ται ἐξίτηλα τ' ἀποτύπωματα πληθύος δακτύλων
 ἀφ' ὧν διήλθε. Καὶ ὁ ἄλλος, προστριβόμενος εἰς
 αὐτόν, μηρόν πρὸς μηρόν, ἀγκῶνα πρὸς ἀγκῶνα,
 κλίνει πλαγίως καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπόν του ἐπὶ τοῦ
 χαρτίου καὶ ἀκροάζεται μετὰ προσοχῆς τῆς ἀναγνώ-
 σεως τοῦ γραμματος. Διότι εἶναι γράμμα, καὶ ὁ
 φάκελλος αὐτοῦ ἐρριμμένος, κεῖται πρὸ τῶν ποδῶν,
 ἐπὶ τοῦ πεζοδρομίου, μὲ τὸ εἰκοσάλεπτον ἐρυθρόν
 αὐτοῦ σῆμα ἔξωθεν, γράμμα δι' ἐπιτετηδευμένων
 καλλιγραφικῶν χαρακτήρων γεγραμμένον, μετ' ἐπιμε-
 λείας, μ' εὐθείας τὰς σειράς, ὥς διὰ χάρακος τα-
 θέντος ὑποκάτωθεν ἴσως ἐπὶ τούτῳ, ὅπως τὰς
 σημειοῖ. Καὶ ἀπλευθύνεται, φαίνεται, πρὸς τὸν ἓνα
 ἐκ τῶν μικρῶν, ἐκεῖνον ὅστις παρατηρεῖ πλαγίως
 μετὰ προσοχῆς, ὥς προσπαθῶν νὰ μαντεύσῃ κάλ-
 λιον ἀντιλαμβανόμενος αὐτῶν καὶ διὰ τὸ βλέμμα-
 τος τὴν ἄγνωστον αὐτῷ σημασίαν τῶν ἐπὶ τοῦ
 χαρτοῦ σημείων, ἅτινα τῷ ἀπαγγέλλει ὁ σύντροφός
 του, πλέον γραμματισμένος, καθ' ὅλα τὰ δεδομένα,
 ἀπ' αὐτόν, καὶ εἰς ὃν, ὅπως ἐξάγεται, κατέφυγεν
 ἵνα τοῦ τὸ ἀναγνώσῃ.

Καὶ ἀναγινώσκει ὁ μικρὸς διερμηνεύς, πράγ-
 ματι. — «Καλαμάτα, 27 Μαρτίου 1889. Παιδί μου
 Γιώργη. Πρῶτον ἔρχομαι νὰ ἐρωτήσω διὰ τὴν κα-
 λὴν σου ὑγείαν καὶ δεύτερον, ἂν ἐρωτᾷς καὶ δι'
 ἡμᾶς, καλῶς ὑγιαίνομεν. Παιδί μου, σοῦ γράφω
 καὶ λέω πὺς ἀφότου ἔφυγες εἶμαι εἰς μεγάλη ἀ-
 νησυχία καὶ λαχταρίζω νύχτα καὶ μέρα, κάθε ὥρα

καὶ στιγμή πῶς νὰ βρίσκεσαι μοναχό σου σὲ τόσο μεγάλη πολιτεία, ποῦ χάνονται οἱ μεγάλοι καὶ ὄχι ἐσὺ δέκα χρονῶν παιδί, καὶ τί νὰ γίνεσαι. Τὸ γράμμα σου ἔλαβα, ὅποῦ μοῦ ἔγραφες πῶς ὁ μάρμπας σου ὁ Ἀντώνης ἐφρόντισε καὶ σ' ἔβαλε σ' ἓνα μαγαζὶ μὲ τριάντα δραχμὰς τὸν μῆνα. Ἐκαμα παιδάκι μου, τὸ σταυρό μου κι' ἐπαρακαλέσθηκα στὸ Θεὸ μέρες νὰ μοῦ κόβῃ καὶ χρόνους νὰ σοῦ τις δίνῃ. Ἐλαβα καὶ τὰ δύο τάληρα ποῦ μοῦ ἔστειλες ἀπὸ τὸ μισθό σου μὲ τὸν Παναγιώτη καὶ σὲ εὐχέθηκα ἡ δυστυχημένη πέτρα νὰ πιάνῃς καὶ μάλαμα νὰ γίνεσαι. Τώρα, ἀπὸ τότε ἔχω τρεῖς μῆνας νὰ μάθω, γιὰ σένα, τί κάνεις, τί γίνεσαι δὲν ἠξέρω. Ξημερώνει, βραδυάζει, μὲ τὴν ἔννοια σου πέφτω καὶ μὲ τὴν ἔννοια σου ξυπνῶ. Ἡ ἀδελφή σου μοῦ λέει. «Νὰ μὴ στενοχωριέσαι, τί κάνεις ἔτσι, θ' ἀρρωστήσῃς, καημένη μητέρα. Μὰ ἐμένα ὕπνος δὲν μοῦ πάει, σὰ συλλογίζομαι ὁλοένα ποῦ νὰ εἶσα καὶ πῶς νὰ περνᾷς. Ὅσοις ἔρχονται ἀπ' αὐτοῦ πηγαίνω καὶ τοὺς ρωτῶ γιὰ σένα, μὰ ἀριὰ καὶ ποῦ νὰ βρῶ κανένα νὰ μοῦ πῇ πῶς σὲ εἶδε. Ἡ ἀδελφή σου μοῦ λέει πάλι.» «Μὰ ποῦ νὰ τὸν ἰδοῦνε, Μάνα! τόσοι κόσμος κεῖ πέρα...» μὰ ἐμένα μοῦ φαίνεται σὰ νὰ σ' ἔχω χαμένο καὶ σένα σὰν τὸν πατέρα σου...

Καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἐξακολουθεῖ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόνου καὶ δι' ἀναλόγων φράσεων, ἀνησυχίαν καὶ λύπην καὶ ἀγωνίαν ἐκδηλοῦσα. Προδήλως, μητρὸς εἶναι τὸ καταρρακωμένον γράμμα, μητρὸς ἀγραμμά-

του καὶ πτωχῆς, διὰ ξένης βέβαια χειρὸς γραφέν. μητρός, ἣτις θὰ κατέφυγεν ἴσως καὶ αὐτὴ εἰς κα-
νένα γραμματισμένον διὰ νὰ τῆς τὸ γράψῃ, ὑπαγο-
ρεύουσα αὐτῷ, ὅπως ὁ υἱὸς τῆς τώρα εἰς τὸν μι-
κρὸν φίλον του διὰ νὰ τοῦ τ' ἀναγνώσῃ. Καὶ ἡ
ἀγωνία, ἣν ἐκφράζει, εἶναι ἡ ἀγωνία τῆς χωρισμέ-
νης ἀπὸ τὸν υἱὸν τῆς αὐτόν, ὃν ἔστειλε, φαίνεται
μακράν, εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν πολιτείαν. περὶ ἧς
ὁμιλεῖ, εἰς τὴν Ἀθήνα, εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἀ-
ναγκασθεῖσα πιθανῶς ὑπὸ [τῆς] δυστυχίας, διὰ νὰ
εὕρῃ πόρον ζωῆς, καὶ ἀγνοεῖ ἕκτοτε τί γίνεται, καὶ
πονεῖ διὰ τὸν χωρισμόν του.

Ὁ μικρὸς ἀναγινώσκει ἀργά, πιστῶς, εὐσυνειδή-
τως, συλλαβιστά, ἐπομονῶν τὰς λέξεις, διαιρῶν αὐτὰς
μίαν πρὸς μίαν, ὥς νὰ ταῖς ἀποδίδῃ ὑπέροχον ἔν-
νοιαν. Καὶ ὁ ἄλλος ἀκούει, ἐν σοβαρότητι συγκεκινη-
μένος κάπως, παρακολουθῶν τὸ βλέμμα τοῦ φίλου
του φερόμενον ἐπὶ τῶν γραμμῶν, διαπορούμενος ἴσως
καθ' ἑαυτὸν πῶς τ' ἄψυχα αὐτὰ στοιχεῖα, τὰ χα-
ραγμένα διὰ μελάνης ἐπὶ τοῦ χάρτου, νὰ ἡμποροῦν
νὰ τῷ φέρουν τὴν φωνὴν τῆς μάνας του, νὰ τῷ
φανερῶνουν τί σκέπτεται, νὰ τῷ μεταδίδουν πλη-
ροφoρίας, νὰ τῷ διαβιβάζουν ἐρωτήσεις, ὥς νὰ τὴν
ἔχῃ ἐμπροστὰ του καὶ νὰ τὴν ἀκούῃ τὴν ἰδίαν.

Πρὸ τριῶν μηνῶν τὴν ἀφῆκεν ἐκεῖ κάτω, εἰς
τὴν πατρίδα των, εἰς τὴν Καλαμάταν, καὶ ἔφυγε,
καὶ ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας πλησίον τοῦ θεῖου του
Ἀντώνη, διὰ νὰ τὸν βάλῃ εἰς κανένα μαγαζὶ ἢ
νὰ τὸν μάθῃ καμμίαν τέχνην. Καὶ ἕκτοτε πλανᾶ-
ται τὸ παιδίον ἀνὰ τὴν πρωτεύουσαν, ὑπὸ τὴν

προστασίαν μὲν τοῦ θείου του πάντοτε, ἀλλ' ἀφη-
μένον εἰς τὰς ιδίας του δυνάμεις, ἐργαζόμενον ὅ-
πως ζήσῃ καὶ ἀμειβόμενον διὰ λογαριασμόν του, ὑ-
πηρέτης εἰς ἓνα μαγαζί, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἔβαλε,
μικροσκοπικὸς παλαιστῆς τοῦ ἀγῶνος τῆς ζωῆς.

Καὶ ἰδοὺ ὁποῦ ἡ πτωχὴ μητέρα του, τὴν ὁποίαν
ἐνόμιζεν, ὅταν ἔφευγεν. ὅτι τὴν ἔχανεν διὰ παντός,
ἡ ἀπομείνασα ἐκεῖ, εἰς τὸν τόπον των. χήρα μὲ
τ' ἄλλα δύο της μικρά, ἀποφασίσασα νὰ τὸν ἐμπι-
στευθῇ ὡς εἰς ἄλλην μητέρα εἰς τὴν πρωτεύουσαν
εἰς τὴν Ἀθήνα, ὡς τὴν ὀνομάζει, τὴν μεγάλην
αὐτὴν πολιτείαν, ἣν μεγαλοποιεῖ ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπαρ-
χωτικὴ της φαντασία, ἰδοὺ ὁποῦ τοῦ γράφει τώρα
—Περίεργον! ὡς νὰ τοῦ ὁμιλῇ ἀπὸ τὴν ἄκραν
ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν,
γιὰ νὰ τὸν ἐρωτήσῃ τί κάμνει καὶ νὰ μάθῃ τί
γίνεται..

— Παιδί μου, λέγει, παιδί μου, νὰ ἔχῃς τὴν
εὐχὴ μου, ν' ἀκοῦς τὸν μπάρμπα σου τὸν Ἀν-
τώνη σὲ ὅ,τι καὶ ἂν σοῦ λέγῃ σὰν νὰ εἶμαι ἐγὼ
ἡ ἴδια. Νὰ κάνῃς τὴν δουλειά σου ἄξια καὶ τίμια
γιὰ νὰ γίνῃς καλὸς ἄνθρωπος καὶ νὰ ἰδῶ κι
ἐγὼ καὶ τ' ἀδέρφια σου καλὸ ἀπὸ σένα, μιὰ καὶ
θέλησε ὁ Θεὸς καὶ μᾶς ἐπῆρε τὸν Πατέρα σου καὶ
μᾶς ἄφησε στοὺς πέντες δρόμους. Ν' ἀκοῦς τὸν
ἀφεντικό σου καὶ νὰ κάνῃς ὅ,τι θελήματα σοῦ
λέει. Τὰ λεπτὰ σου νὰ τὰ φυλᾷς καὶ νὰ μὴν τὰ
οκορπᾷς ἰδῶ κι' ἐκεῖ καὶ ἅμα σοῦ περισσεύουν ἡ

νά τὰ δίνης στόν μπάριπα σου νά σοῦ τὰ φυλάῃ
 ἢ νά βροίσκες ἄνθρωπον πιστόν ἀπό τοὺς πατριῶτες
 μας καὶ νά μοῦ τὰ στέλνης.. Μοῦ εἶπαν πῶς αὐ-
 τοῦ εἶναι καὶ ἓνα σχολεῖν γιὰ τὰ φτωχὰ παιδιὰ,
 τῶν ἰσχυρῶν, καὶ ἔγραψα καὶ εἰς τὸν μπάριπα
 σου νά σὲ βάλῃ καὶ ν' ἀρχίσῃς γιὰ νά μάθῃς καὶ
 λίγα γράμματα, γιατί σήμερον ὁποῖος δὲν ξέρει
 γράμματα χάνεται...»

Τὸν συμβουλεύει δ' οὕτω ἐπὶ μακρόν, ἐν ἀφελείᾳ
 μετὰ πόνου ψυχῆς, διὰ κοινοτάτων, ἀλλὰ πλήρων
 ποιήσεως ἐν τῇ πεζότητί των ἐκγράσεων, μητρὸς
 ποθοῦσης νά ἴδῃ τὸ τέκνον της ἀποξῶν ἐκ τῆς ἐρ-
 γασίας του ἐν τιμῇ, καὶ βοηθοῦν καὶ τὴν οἰκογέ-
 νειάν του, καὶ γινόμενον ἄνδρα τέλειον, καὶ ἀπο-
 καθιστάμενον, καὶ αὐτὸ καὶ τοῦ περὶ αὐτὸ ἐν εὐ-
 τυχίᾳ. Καὶ τῷ δίδει ἐπὶ πολὺ ὁδηγίας καὶ περὶ
 τῶν ἐλαχίστων, καὶ τὸν νουθετεῖ, καὶ τὸν ποδηγετεῖ,
 ἢ καλὴ ἐπαρχιώτις, πῶς πρέπει νά βαδίζῃ ἐν τῷ βίῳ,
 ἀπαραλλάκτως, νομίζεις, ὅπως θὰ τὸν ἐποδηγέται,
 ὅταν ᾔτο βρέφος καὶ θὰ τὸν ἐμάνθανε πῶς νά
 βαδίζῃ ἐπὶ τοῦ ψυχροῦ ἐδάφους τοῦ ταπεινοῦ των
 οἰκίσκου. Καὶ ὁ μικρὸς συγκινεῖται προδήλως ἐπὶ
 μᾶλλον ἐφ' ὅσον προβαίνει ἢ ἀνάγνωσις, καὶ ἐπὶ
 τῆς φυσιογνωμίας αὐτοῦ ἀποτυποῦται ἔκφρασις ἐν-
 δομύχου ψυχικῆς ἐργασίας, ἣτις τελεῖται, φαίνεται,
 ἐν αὐτῷ ὑπὸ τὴν ἐλήθειαν τοῦ γράμματος καὶ τὸ
 ὄμμα τοῦ πλέει ἐνίοτε διὰ μιᾶς ὑγρὸν εἰς αἰφνί-
 lion δάκρυ....

Ὅμως, ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς, ἀπροσδόκητον νέφος

ἐσκίασε τοῦ παιδίου τὴν μορφὴν. Τὰς παρειὰς του ἀνέρχεται παραδόξως βίαιον ἐρύθημα καὶ λευκαίνονται τρέμοντα τὰ χεῖλη του. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ μεγεθύνονται ἐν ἐκπλήξει καὶ σχεδὸν ἀνοίγει τὸ στόμα ἀποροῦν.

Προβαίνουσα λέγει ἡ ἐπιστολή:

«Παίδι μου Γιώργη, κάποιος ἀπὸ τοὺς πατριῶτες ἦρθε ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐρώτησα καὶ μοῦ εἶπε πῶς εἶσαι κακὸ παιδί, δὲν δουλεύεις τακτικὰ εἰς τὸ μαγαζί καὶ γυρίζεις μὲ τοὺς μπερμπάντες στὰ σοκάκια καὶ ξοδεύεις τὰ λεπτὰ σου, ὅπως τύχη. Ἐγώ, παίδι μου δὲν ἐπίστεψα, μὰ κύτταξε καλὰ νὰ μὴν τύχη καὶ εἶναι ἀλήθεια, γιατί δὲν θέλω νὰ σὲ ξέρω πιά γιὰ παιδί μου...

Εἶναι πραγματικῶς διάδοσις ἡ ἀνακοινωθείσα αὐτῇ εἰδησις ἢ εἶναι τέχνασμα τῆς καλῆς μητρὸς ἐπιθυμούσης νὰ δοκιμάσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ παιδίου; Ἀδελφον. Ἀλλ' ἐκεῖνος, ἐφ' ὅσον προχωρεῖ ἡ ἀνάγνωσις, ἐπὶ τοσοῦτον κοκκινίζει ἐξ ἀγανακτήσεως καὶ ἐξαγριοῦται, καὶ μὴ συνερχόμενος πλέον:

Ψέματα! ἀνακρούει αἶφνης ἐν ὀργῇ, εἶναι ψεύτης...

— Ποιὸς νᾶν' αὐτὸς τάχα; λέγει διακόπτων τὴν ἀνάγνωσιν ἐρωτηματικῶς ὁ σύντροφός του.

Τὸν ξέρω καὶ ἐγὼ τὸν ψεύτη;..... ἀπαντᾷ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὀργιζόμενος ὁ παῖς.

— Σὲ φιλῶ — Ἡ μητέρα σου Ἀγγελικὴ», ἐπανάλαβεν ὁ ἄλλος.

Ἐτελείωσεν ἡ ἐπιστολή.

Καὶ οἱ δύο μικροὶ ἀποχωρίζονται....

— Πότε θάρθης νὰ κάνουμε τὸ γράμμα ποὺ θὰ τῆς στείλω; ἔρωτᾷ ὁ πρῶτος.

— Τὸ βράδυ νὰ μὲ περιμένῃς στὸ μαγαζί.

Δίδουν τὰς χεῖρας ἀποχαιρετιζόμενοι, ὡς μεγάλοι συμφωνοῦντες περὶ σπουδαίας τινος ὑποθέσεως. Καὶ, ἐνῶ ὁ ἀναγνώστης τοῦ γράμματος ἀπέρχεται ἤδη, ὁ φίλος του ἴσταται ἀκόμη ἐπὶ μακρόν, διπλώνει μετὰ προσοχῆς τὸ ὑπομέλαν καὶ κατεσπιλωμενον χαρτίον καί, ἐνῶ τὸ εἰσάγει εὐλαβῶς καὶ τὸ ἐναποθέτει εἰς τὸν κόλπον του:

— Ψεῦτες ὑποτονθορῶνται ἐκ νέου μεταξὺ τῶν ὁδόντων του θυμωδῶς, ψεῦτες....

ΜΙΧΑΗΛ ΜΙΤΣΑΚΗΣ

3. Τὰ δεινὰ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας

Ἐντὸς τῶν πόλεων οἱ Ἕλληνες κατεῖχον ἰδίας συνοικίας, χωρισμένοι τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ ὁποῖοι συνήθως ἔζων ἐντὸς τοῦ ὑπερέχοντος τῆς πόλεως φρουρίου, ἐνθα τοιοῦτον ὑπῆρχεν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν οἰκῶν των ἠδύναντο οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐκδιωχθοῦν. Εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης, ἐν ἔτει 780, ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἐπὶ δύο μῆνας νὰ διανυκτερεύουν εἰς τὰς ἐντὸς τῶν τειχῶν οἰκίας των, διότι ὁ Ἐπίσκοπος ἀπετόλμησε νὰ εἰσέλθῃ ἔφιππος εἰς τὴν πόλιν, τὸ ὁποῖον δικαίωμα εἶχον μόνον οἱ ἀρχιεπίσκοποι,

Οἱ ραγιαδες ὥφειλον νὰ ἀφιππεύουν ἅμα συνήντων Τοῦρκων καθ' ὁδὸν καὶ νὰ περιμένουν, ταπεινῶς παρὰ τὴν ὁδὸν ἰστάμενοι, ἕως ὅτου νὰ διαβῇ.

Οὐδεὶς ὑπελείπετο ἐξευτελισμὸς πρὸς διαρκῆ ἔνδειξιν τῆς δουλικῆς ἀπέναντι τῶν Ὀθωμανῶν θέσεώς των. Δὲν ἐπετρέπετο νὰ χρωματίζουν τὰς οἰκίας των, παρὰ διὰ χρωμάτων σκαιῶν, ἐπὶ ποινῇ δὲ θανάτου ἀπηγορεύετο ἡ χρῆσις τῶν χρωμάτων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ Τοῦρκοι ἐκόσμουν τὰς ἰδικὰς των οἰκίας. Ἦτο ἐπίσης ἀπηγορευμένον νὰ ἐνδύωνται ἄλλω· ἢ δι' ὑφασμάτων εὐτελῶν ὠρισμένου χρωματισμοῦ. Ὁρισμένον ἐπίσης ἦτο τὸ χρώμα τῶν ἐμβάδων καὶ τοῦ περὶ τὸ φέσιον σαρκίου δι' ἐκάστην φυλὴν, ἄλλο διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἄλλο διὰ τοὺς Ἀρμενίους, ἄλλο διὰ τοὺς Ἰουδαίους. Ὁρισμένον ἦτο τὸ σχῆμα τοῦ καλπακίου, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ προύχοντες ἐκόσμουν τὴν ταπεινὴν κεφαλὴν των.

Καὶ οἱ προνομιοῦχοι ἀκόμη ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἐδέησε νὰ περικόψουν τὸν γῦρον τοῦ πύλου αὐτῶν καὶ νὰ φέρουν τὸ ὑπὸ τῆς συνηθείας καθιερωθὲν ἤδη γαλυμμαύχιον.

Ἡ οἰκοδομὴ ἐκκλησιῶν νέων ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπισκευὴν τῶν παλαιῶν ἀπηγεῖτο ἄδεια εἰδικὴ ἐκάστοτε, ἣτις ἀντὶ πολλῶν χρημάτων καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐπετυγχάνετο.

Οὐδὲ κώδωνας ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν. Εἰς προνομιοῦχους τινὰς χώρας παρεχωρεῖτο σπανίως καὶ κατ' ἐξαίρεσιν ἢ πρὸς τοῦτο ἄδεια, ἐνθα δὲν ὑπῆρχον Τοῦρκοι πλησίον, διὰ νὰ ἀκούωσι τὸν ἦχον αὐτῶν, ὡς λόγου χάριν εἰς τὰ ἐν Χίφ Μαστιχοχώρια. Ἀλλ' οἱ Μαστιχοχωρεῖται, ὀφείλοντες ἀφ' ἑνὸς σχετικὴν

τινα εὐημερίαν, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ σουλτανικοῦ χα-
ρεμίου ἐξάρτησιν των, δὲν ἦσαν ἀφ' ἑτέρου κύ-
ριοι τοῦ καρποῦ τῶν κόπων των· τὸ ἥμισυ τῆς
μαστίχης, ἀνῆκεν αὐτοδικαίως εἰς τὸ χαρέμιον, τοῦ
δὲ ἑτέρου ἡμίσεως ἡ πώλησις δὲν ἐπετρέπετο, εἰμὴ
εἰς τὴν ὀριζομένην ὑπὸ τοῦ ἀγᾶ τιμὴν. Δὲν ἐπετρέ-
πετο ἐπίσης ἡ καλλιέργεια τῆς μαστίχης πέραν καὶ
ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὠρισμένων χω-
ρίων. Συνήθως δὲ ἡ ὑπαρξίς φυσικοῦ τινος οἴου-
δήποτε πλούτου ἀπέβαινε, ἀντὶ εὐεργετικῆς, πηγῇ
νέων δεινῶν καὶ προσθέτων ἐπιβαρύνσεων εἰς τοὺς
πλουσιοχέρους Ραγιάδας. Πλησίον τῆς Κανδήλας ἐν
Πελοποννήσῳ ἐπῆρχε σπήλαιον, ὅπου ἡ χιών διε-
τηρεῖτο καθ' ὅλον τὸ θέρος. Οἱ ἀτυχεῖς Κανδηλιῶ-
ται ὥφειλον νὰ μεταφέρουν ἰδίαις δαπάναις τὴν χιόνα
εἰς τὸ σεράγιον τοῦ πασᾶ εἰς Τριπολιτσᾶν. Οὐδὲ
περιορίζετο εἰς μόνον τὸ ἀξίωμα τοῦ πασᾶ τὸ δι-
καίωμα τοῦ νὰ ἐπιβάλλῃ ἀγγαραίαν εἰς τοὺς χρι-
στιανούς. Πᾶς Τούρκος ἐξήσκει κατὰ βούλησιν τὸ
δικαίωμα τοῦτο.

Εἰς τὰς μεταξὺ χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν
διαφορὰς ἡ μαρτυρία χριστιανοῦ δὲν ἦτο δεκτὴ οὔτε
ὑπὲρ οὔτε κατὰ. Ὁ φόνο, χριστιανοῦ ὑπὸ Τούρκου
δὲν ἐθεωρεῖτο ἐγκλημα. Χριστιανὸς ὅμως δὲν ἠδύνατο
νὰ φονεύσῃ Ὀθωμανόν οὔτε ἐν ἰδίᾳ ἀμύνῃ. Καὶ ἐὰν
ἀπλῶς ἀπετόλμα νὰ πατάξῃ Τούρκον, ἐτιμωρεῖτο συ-
νήθως δι' ἀμέσου θανάτου ἢ τὸ ἐλάχιστον ἐρραβδί-
ζετο ἀνηλεῶς καὶ ὑπεβάλλετο εἰς βαρύτερον πρόστι-
μον. Ἐὰν ὅμως ὁ προσβληθεὶς ἦτο ἐκ τῶν περιβε-

βλημένων θρησκευτικὸν χαρακτῆρα πρασινοσαρίκων ἐμυῶν, τότε ἡ ποινὴ ἦτο ἀφεντικὸς θάνατος.

Ἀλλ' οὕτως διὰ χρημάτων ἠδύναντο νὰ ἐξαγορασθοῦν παντὸς Τούρκου ἡ εὐμένεια καὶ ἡ προστασία. Ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου μέχρι τοῦ τελευταίου ὑπαλληλίσκου, πάντες οἱ ἐν τέλει διετρέφοντο οὕτως ἐκ τῶν ἰδρώτων τοῦ καταπιεζομένου Ραγιά, ὁ δὲ ἐλληνικῆς λαοῦ διετύπωσε τὴν μακρὰν καὶ σκληρὰν αὐτοῦ πείραν διὰ τῆς γνωστῆς παροιμιώδους ἐκφράσεως. «Τοῦρκον εἶδες ἄσπρα θέλει, κι' ἄλλον εἶδες, κι' ἄλλα θέλει».

Τὸ προχειρότερον μέσον κυβερνητικῆς ἀργυρολογίας καὶ καταπιέσεως συνάμα ἦτο ἡ εἰσπραξις τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. χαρατσίου. Ἐκαστος Ραγιάς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον τοῦτον, ἐπὶ ἐξαγορᾷ τῇ ζωῆς του. Ὁφείλε δὲ ἀείποτε, ἐξερχόμενος τοῦ οἴκου του νὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀποδεικτικὸν τῆς πληρωμῆς, ἀλλ' ἡ τοιαύτη προφύλαξις δὲν ἦτο ἀρκετὴ πάντοτε, ὅπως τὸν ἀπαλλάξῃ τῶν ὀνύχων ἄρπαγός τινος φοροσυλλέκτου. Το ἀποδεικτικὸν τοῦτο ἢ χαρατισοχάρτιον διελάμβανε ρητῶς, ὅτι ἀντὶ τοῦ εἰσπραχθέντος χαρατσίου ἐπετρέπετο εἰς τὸν πληρώσαντα νὰ φέρῃ ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὥμων του.

Ὁ φόρος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν δὲν ἦτο βαρὺς, ἀλλ' οἱ φορολογούμενοι, παρεκτός τοῦ νομίμου ποσοῦ τοῦ προωρισμένου διὰ τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἐπλήρωνον ἴσων ἂν μὴ μεγαλύτερον ἐνίοτε ποσὸν πρὸς ὄφελος τῶν εἰσπρακτόρων. Αἱ τοιαῦται καταχρήσεις καὶ ὁ ἀτιμωτικὸς τῆς ἐπιβολῆς του χα-

κτῆρ ἀπετέλουν τὸν κεφαλικὸν φόρον μισητότερον καὶ τῆς ἐπαχθοῦς δεκάτης καὶ πάντων τῶν λοιπῶν καὶ ποικίλων μέσων, διὰ τῶν ὁποίων ἐτρέφετο ἡ τουρκικὴ φορολογία, ἐκμυζῶσα τὸν ἰδρωτὰ τῶν δεινοπαθούντων Ραγιάδων.

Εὐτυχέστεροι τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων ἐθεωροῦντο οὐχὶ ἄνευ λόγου, οἱ κάτοικοι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἐνθα οἱ Τοῦρκοι δὲν διέμενον διαρκῶς. Ἀλλ' ὁ εἰς κατὰ τὸ ἔαρ ἐκάστου ἔτους ὁ καπετὰν πασᾶς, ὑπὸ τὴν κυβερνητικὴν τοῦ ὁποίου δικαιοδοσίαν ὑπήγοντο αἱ νῆσοι, ἐνεφανίζετο μετὰ τοῦ στόλου πρὸς εἰσπραξίν τοῦ φόρου, οἱ ἀτυχεῖς νησιῶται ὑπέφερον διὰ μιᾶς καὶ συσσωρευμένα τὰ δεινὰ ὅσων ἐπὶ ἓν ἔτος ἔμενον ἀπηλλαγμένοι. Ἀμιλλώμενοι πρὸς τοὺς τῆς στερεᾶς συναδέλφους τοῦ ὁ πασᾶς, παρεκτός τῶν νομίμων φόρων, εἰσέπραττε διὰ τῆς βίας προσφοράς καὶ δῶρα διπλασιάζοντα τὴν νόμιμον δῆθεν τῶν νήσων φορολογίαν. Οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ναῦται προσέτι τοῦ στόλου, μιμούμενοι τοῦ ἀρχηγοῦ τὸ παράδειγμα, ἐλαφουργοῦν πρὸς ἴδιον ἕκαστος ὄφελος τοὺς περιδεεῖς χριστιανούς. Εἰς μάτην ἔφευγον οὗτοι εἰς τὰ ὄρη ἢ ἐκρύπτοντο ἐντὸς σπηλαίων, εἰς μάτην ἐθαπτον ἐντὸς τῆς γῆς τὰ κειμήλιά των. Οἱ Τοῦρκοι συλλαμβάνοντες τοὺς προκρίτους, ἐρράβδιζον αὐτοὺς ἀνηλεῶς, μέχρις οὗ αἱ γυναῖκές των ἔφερον, ὅτι εἶχον καὶ δὲν εἶχον καὶ ἐξηνάγκαζον τοὺς κρυπτομένους νὰ παρουσιασθοῦν καὶ οὕτω. Συχνάκις δὲ οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν λαφυραγωγίαν ἀπῆγον σιδη-

ροδεσμίους καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν.

Ἄλλως δ' ἡ ἀπαγωγή νέων ἀπὸ τῶν νήσων ἢ ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς στερεᾶς ἦτο τακτικὸς φόρος αἵματος, τὸν ὁποῖον μετὰ στεναγμῶν ἐπλήρωνεν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς πρὸς προμήθειαν ναυτῶν εἰς τοὺς στόλους τοῦ σουλτάνου.

Ἀληθῶς ἡ πληγὴ αὕτη δὲν ἐξισοῦτο πρὸς τὴν ἀκαταλόγιστον συμφορὰν τοῦ παιδομαζώματος, διὰ τοῦ ὁποίου περιοδικῶς ἀπεδεκατίζετο ἄλλοτε τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἀποσπωμένου ἀπὸ τῶν κόλπων αὐτοῦ τοῦ ἄνθους, του. Κατὰ πενταετίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ταγμάτων τῶν γενιτσάρων, στρατολόγοι περιήρχοντο τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ παρελάμβανον διὰ τῆς βίας τὸ πεμπτον τῶν νέων ἀρρένων ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου ἔτους, ἐκλέγοντες τοὺς εὐρωστοτέρους καὶ ὑγιεστερούς. Οἱ δυστυχεῖς γονεῖς ἐγνώριζον, ὅτι τὰ τέκνα των ἀποξενώνονται διὰ παντός, ὅτι θὰ ἐξισλαμισθοῦν, ὅτι θὰ ζήσουν καὶ θὰ ἀποθάνουν ὡς Γενίτσαροι. Ἡ μέλλουσα τοῦ γένους ἐλπὶς ἀντὶ στηρίγματος μετετρέπετο εἰς μάστιγά του, ἐκ τῶν σπλάγχχνων αὐτοῦ ἐχαλουργοῦντο τὰ ὄπλα τῶν διωκτῶν του. Οὐδέποτε ἔθνος, δουλωθέν, ὑπέστη βασιάνου, ὁμοίως πρὸς τοῦ παιδομαζώματος τὰ δεινά.

Ἡ δουλεία αὕτη ἐλογίζετο ὡς μικρὸν πάθημα ἀπέναντι τοῦ φοβεροῦ φόρου, δι' οὗ οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἐστεροῦντο τῶν τέκνων των, ὅπως τὰ ἴδουν διὰ τῆς βίας ἀρνούμενα τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ κατατασσόμενα εἰς τὰ τάξεις τῶν μισητῶν ἐχθρῶν. Ἡ ὑπαρξὶς αὕτη τοῦ Ἑθνους δι-

ἐκινδύνευε διὰ τοῦ περιοδικοῦ ἀποδεκατισμοῦ τῆς νεότητός του. Εὐτυχῶς τὸ παιδομάζωμα κατηργήθη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος. Ἄλλ' ἡ ἀνάμνησίς του ἐπέκειτο εἰσέτι ὥς ἐφιάλτης ἐμπνέων τὸν τρόπον ἀνὰ πᾶσαν ἑλληνικὴν ἐστίαν, ἣ δὲ ναυτολογία διετήρει ἀείποτε ζῶσαν τὴν ἀνάμνησιν ἐκείνην. Ναὶ μὲν ἡ ναυτολογία αὕτη δὲν ἐφηρμόζετο ἐπὶ τοσούτου ἀριθμοῦ Ἑλλήνων, ὥστε νὰ περιορίζεται ἡ τοῦ ὅλου ἔθνους προαγωγή, οὐδ' ἐπιβάλλετο εἰς τοὺς ναυτολογουμένους ἡ ἀπάρνησις τῆς πατρῴας θρησκείας. Ἄλλ' οὐχ' ἦττον ἐθρύνουν οἱ πανταχοῦ κατοικηταὶ τῶν παραλίων κωμῶν διὰ τοὺς ναύτας, τοὺς ὁποίους ἡ σουλτανικὴ αὐθαιρεσία ἀφῆρπαζεν ἐκ μέσου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Κ. ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

41 Ἡ πατρίς ποῦ Ρήγα.

Μὲ μεγάλην συγκίνησιν ἤκουσα ἐν τῇ σιδηροδρομικῇ ἀμάξῃ, ὅτε τὸ πρῶτον κατηρχόμην εἰς Λάρισσαν, ὅτι ἐπλησιάζομεν τὸ Βελεστίνον. Οὔτε αἱ ἀρχαῖαι Φεραὶ καὶ ὁ Ἄδμητος, οὔτε τῆς Ἀλκήσιδος ἡ συζυγικὴ ἀγάπη καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἡ ταπεινὴ θυσία, οὔτε τοῦ Ἡρακλέους ἡ πάλῃ μετὰ τοῦ θανάτου, οὔτε ἀκόμη τοῦ μεγάλου Ἰάσονος τὸ θλιβερόν τέλος, ἐκέντησεν τόσον τὴν καρδίαν καὶ τὸ πνεῦμά μου.

Μόνον ὁ Βελεστίνος, ὁ ταπεινὸς καὶ ἄσημος Βελεστίνος, μὲ τὸν μουδίστην καὶ τὸν μπέτην του, τοὺς χαμηλοὺς οἰκίσκους τῶν δούλων καὶ τοὺς ὑψηλοὺς πύργους τῶν ἀγάδων, μὲ τὰ ἐπηρμένα μέ-

τωπα τῶν κατακτητῶν καὶ τὰς κυπτούσας κεφαλὰς τῶν κατακεκτημένων, μὲ τὸ σκότος τῆς δουλείας καὶ τὴν πυκνὴν ὁμίχλην του. παρέστη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ὀλοφάνερος. Καὶ αἴφνης χαμηλὸς οἰκίσκος, χαμηλότερος ἐκείνου, ὃν οἱ ἀρχαῖοι πενέσται τῆς χώρας αὐτῆς κατώκησάν ποτε, μοῦ ἔδειξεν ὑπὸ ἀβέβαιον φῶς λυχνίας γέροντα ὑψηλόν, λευκόμαλλον, κύπτοντα ὑπὸ τὸ βάρος δυνατῆς συμφορᾶς καὶ γραῖαν γυναῖκα ἄφωνον χαμοί, καὶ γυναῖκας ἄλλας καὶ ἄνδρας καὶ παιδιὰ ὅλους συμμαζευμένους ἐκεῖ κατατρομαγμένους, ἀναμένοντας ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν φοβεράν κραυγὴν—καὶ φοβερώτερον κτύπημα θανάτου ὥς ἡ οἰκογένεια τοῦ Πριάμου παρὰ τὸν βωμὸν τῶν Ἐφεστίων ἀνέμενεν τοὺς ἐπιδρομεῖς. [Καὶ ἰδοὺ ἡ κραυγὴ ἀκούεται ἱεῖς τὸ ὑψιστον σημεῖον καὶ ἡ φωτοβολὴ φθάνει ἀγρία, ἡ θυρεὶς θραύεται καὶ πηδῶσιν ἐντὸς μαχαιροφόροι, ἐκσπῶντες τὸν θυμὸν των κατὰ ἀόπλων καὶ ἀνυπερεσπίστων θυμάτων.

Καὶ ἦσαν τὰ ἀτυχῇ αὐτὰ καὶ ἀνυπεράσπιστα θύματα ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ συγγενεῖς δεκαοκταετοῦς νεανίου, ὅστις μὴ δεχθεὶς νὰ διαπεράσῃ ἐπὶ τῶν νώτων του διὰ τοῦ ρεύματος τὸν ἁγᾶν τὸν ἔπνιξεν εἰς τὰ θολὰ νερά του. Καὶ παρηκολούθουν τώρα διὰ τῆς φαντασίας τὸν φλογερὸν νεανίαν φεύγοντα τῆς πατρικῆς στέγης, τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ πλήρη μίσους τὴν καρδίαν καὶ ὄρκου ἐκδικήσεως τὰ χεῖλη, πλανώμενον εἰς τὴν ξένην, ψάλλοντα τ' ἀγαθὰ τοῦ ἐλευθέρου πολίτου, σαλπίζοντα

τὴν ἡμίθεον καταγωγὴν τῶν ἀγγαρευομένων δούλων, πασχίζοντα νὰ κινήσῃ εἰς συμπάθειαν τοὺς ξένους νὰ συνδουλίσῃ τὴν κοιμωμένην λάβαν τῶν πατριωτῶν καὶ ν' ἀνάψῃ μεγάλην πυρκαϊάν, ἀποδίδων ὡς ὁ Μωυσῆς τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ὁμοφύλους του, καὶ ὡς ὁ Μωυσῆς βασιζόμενος εἰς τὸν Θεόν του μόνον καὶ εἰς ἑαυτόν, Καὶ μετ' ὀλίγον τὸν ἔβλεπον συλλαμβανόμενον, μαστιγούμενον φραγελωνόμενον, ἀλλ' ἄκαμπτον κρατοῦντα τὸ ἡράκλειον σῶμα, ὑψηλὰ ἀνατείνοντα τὴν χονδρὴν κατσαρόμαλλον κεφαλὴν μὲ τοὺς ἐκφραστικoὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸν μαῦρον μύστακα, ἀλύγιστον τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ρίπτοντα αὐτὴν μετὰ παρρησίας κατὰ πρόσωπον τῶν τυράννων του:

— Μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου, αὐτὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος πόθος μου.

Εἶχα ἐμπρὸς μου Ρήγα τὸν Βελεστινλή:

«Βελεστίνος—δέκα λεπτά .

Ἡ ἔντονος κραυγὴ τοῦ ὁδηγοῦ τῆς ἀμαξοστοιχίας μὲ ἀπέσπασε τοῦ ὀνείρου μου καὶ ἔστρεψα γύρω ἐκπληκτος τοὺς ὀφθαλμούς. Παχεῖα σκιά καὶ ρωμαλέα βλάστησις ἠγείρετο παντοῦ· τὰ κηπάρια αἱ αἵμασιαι καὶ αἱ φυτεῖαι τοῦ Πολυβίου ἤκμαζον ἔτι, ἀποτελοῦντα, ὡς καὶ κατὰ τοὺς ρωμαῖκούς χρόνους, ἔρασμίαν ὄρασιν ἀνὰ τὰς ἀδένδρους Θεσσαλικὰς ἐκτάσεις. Πρὸ τοῦ σταθμοῦ βρακοφόροι καὶ φρουστανελοφόροι χωρικοὶ μὲ κόκκινα καὶ γαλάζια μανδήλια εἰς τὴν κεφαλὴν.

Τοῦρκοι τινὲς μὲ τ' ἀντεριά καὶ ἱτὰ σαρίκια των.

βλάχοι μέ τὰς φουστανέλας καὶ τὰ φέσια καὶ τὰ σελάχια των· μιὰ βλάχα γραῖα μέ τὴν σειριτόφορον τοῦ Πίνδου ἐνδυμασίαν. στρίφουσα τὴν ρόκαν της· εἰς τσαρουχὰς μέ τὴν δερματίνην ἐμπροσθέλαν καὶ τὰς ὀζώδεις χεῖράς του· εἰς ,κουλουροπώλης περιφέρων εἰς πώλησιν τὰς κουλούρας του· ἄλλος στραγαλοπώλης ὀρθίος πρὸ τοῦ στρογγύλου πάγκου του, ὅλοι περιήρχοντο πρὸ τῶν ἀμαξῶν, περιέργως ἐξετάζοντες διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ ἐσωτερικόν των εἴτε συνομιλοῦντες μετὰ τῶν ταξιδιωτῶν.

Ἦμην εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Ρήγα. Ἀλλὰ τὰς οἰκίας καὶ τοὺς πύργους τοῦ χωρίου πούθενά δὲν διέκρινα. Ἐπήδησα διάπυρος τῆς ἀμαξοστοιχίας καὶ ἠρώτησα ἓνα χωρικόν:

— Ποῦ εἶνε τὸ χωριό, ρέ;

Πίς' ἀπὸ τ' ὁράνι, μ' εἶπεν ἀδιαφόρως, δεικνύων δι' ἀναστάσεως τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ ἐμπρός, ὅπισθεν τοῦ δάτου.

Εἶναι μακριά;

— Ἐδῶ χάμον.

Δὲν ἐκρατήθην· ἔλαβα τὸν μανδύαν μου καὶ προσεκάλεσα τὸν χωρικὸν νὰ μέ ὀδηγήσῃ εἰς τὸ χωρίον.

— Νὰ φύγῃ πρῶτα τὸ παπόρι· μοὶ εἶπεν, δεικνύων τὸν σιδηρόδρομον.

— Θὰ βάλῃς κανένα μέσα;

— Ὅχι..... ἔτσι.

Ἡ ἀπάθεια μετὰ τῆς ὁποίας μοὶ ἀπήντησε μ' ἔδειξεν ὅτι ὁ χωρικὸς εἶχε καιρὸν νὰ χάσῃ ἀκόμη.

Ἐπὶ τέλους ἔφυγε τὸ παπόρι. Ὁ χωρικός τὸ παρηκολούθησε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μέχρις οὗ ἐξηφανίσθη εἰς τὴν πεδιάδα καὶ στραφεῖς τότε :

— Πᾶμε, μοὶ εἶπεν.

Τὸν ἠκολούθησα μέχρις οὗ μὲ ὠδήγησεν εἰς εὐρείαν ἀμαξιτὴν ὁδόν, ἄγουσαν ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ εἰς τὸ χωρίον. Καὶ ἄλλοι χωρικοὶ ἀνέβαινον μεθ' ἡμῶν, τινὲς μὲ παντοειδεῖς ἀποσκευάς, ἐπανελθόντες ἐκ Βόλου, ἄλλοι παραλαβόντες τι ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ ὁ τσαρουχὰς μὲ κύλινδρον δερμάτων ἐπ' ὧμου ὁ κουλουροπώλης καὶ ὁ στραγαλοπώλης μὲ τοὺς πάγκους των ἐπὶ κεφαλῇ· ἡ γραῖα μὲ τὴν ρόκαν της καὶ ἄλλοι κατὰ βάντες, ὥς ὁ Μέντωρ μου, διὰ νὰ χασκῇσωσι μόνον, καὶ ἐπιστρέφοντες ἤδη μ' ἐλαφρὰν συνείδησιν ὅτι ἐξεπλήρωσαν τῆς ἡμέρας των τὰ καθήκοντα. Ὅλοι δὲ αὐτοὶ καθ' ὁμίλους πορευόμενοι συνεζήτουν, διὰ μυριστὴν ἴσως φορὰν, ἀφ' ἧς ἦλθεν ὁ σιδηρόδρομος εἰς τὸν τόπον των, πῶς φυσᾷ καὶ πῶς ξεθυμαίνει, πῶς κινεῖται καὶ πῶς συρρίζει ἡ ἀτμομηχανή.

— Εἶναι παλῆς δρόμος τοῦτος; ἠρώτησα τὸν σύντροφόν μου.

— Ὅχι· τώρα τὸν φτιάνει ὁ Δήμαρχος ὁ παλῆς εἰν' ἐπὶ ἐκεῖ.

Καὶ διὰ τῆς χειρὸς μου ἔδειξε δεξιά.

— Εἶναι πολὺ παλῆς;

Πάππου πρὸς πάππου μοῦ ἀπήντησε λακωνικῶς.

Ἡ ἰδέα ὅτι τὸν δρόμον ἐκεῖνον ἴσως ἐπάτησε ποτὲ καὶ ὁ Ρήγας μ' ἐγαλβάνισε.

— Δὲν πᾶμε ἀπὸ κει; ἐπρότεινα εἰς τὸν χω-
μακόν.

Τι θές, τι γυρεύεις· εἶναι μακρότερα

— Ἐχεις δουλειά στὸ χωριό;

Ὅχι, σὰν θές, πᾶμε.

Καὶ ἔστρεψε δεξιὰ. Εἰσῆλθονεν εἰς δρομίσκον
στενὸν μόλις ἑνὸς μέτρου πλάτους καὶ ἑλικοειδῇ.
Πυκναὶ συστοιχίαι κυπαρίσσω, δένδρα ἄλλα παντο-
ειδῇ, σχοῖνοι καὶ ἀγριόβατοι καὶ παλίουροι ἔξετεί-
νοντο δεξιὰ καὶ ἀριστερά· κισσοὶ πλατόφυλλοι ἀνερ-
ριζῶντο ἐπὶ τῶν στελεχῶν καὶ ἠπλοῦντο εἰς ἀνα-
δενδράδας μετὰ τοῦ αἰγοκλήματος καὶ τῆς ἀγρια-
μπέλης ἄνωθεν, καὶ μᾶς ἀπέκλεινον ἀπὸ βήματος
εἰς βῆμα ἐντὸς τερπνοῦ ἀπιατικοῦ κιοσκίου· νερὰ
ἔτρεχον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἄφθονα μέσφ τῶν θάμνων,
καὶ προσέκρουον ἐπὶ τῶν ριζῶν καὶ ἀνεπήδων τὰ
φυλλώματα καὶ παρέσυρον τὰ ἄνθη καὶ ἐκύλιον τοὺς
χάλικας εἰς ἀρμονικὴν συμφωνίαν· ἐνῶ πτηνὰ παν-
τοδαπὰ ἐπέτων καὶ ἐτετέριζον καὶ ἐλατρεύοντο ἐπὶ
τῶν χλωρῶν κλαδίσκων, ὥς εἰς καμίαν πανήγυριν
τῆς φύσεως. Ἐν μέσφ δὲ τοῦ πυκνοῦ φυλλώματος
ὁ ἥλιος, δύων ὀπισθεν τοῦ βουνοῦ, ἐφ' οὗ ἰχνο-
γραφεῖτο. ὥσεὶ φλογοβόλον, μικρὸν ἐρημικῆσι καὶ
δύο κυπάρισσοι, κατεπλημμύρει διὰ χρυσῶν ἀκτίνων
τὸ δάσος.

Πολλάκις ἀνεμνήσθη τὸν Ἕλληνα Μωυσῆν
καὶ ἐσκεπτόμην τάχα, ἂν εἰς τὸ δάσος ἐκεῖνο πλα-
νώμενος πρὸ τῆς φυγῆς του εἰς τὸ βογγητὸ τῶν
δένδρων καὶ τὴν ἐλευθέραν πτῆσιν τῶν πτηνῶν δὲν
ἐνεπνεύσθη κανένα ὕμνον, ἀπ' ἐκείνους οἵτινες ἐθέρ-

μαναν ἔπειτα τὰ στήθη τῶν πατριωτῶν, ἃν δὲν ὠνειροπόλησεν ἡ μεγάλη ψυχὴ του ἐκεῖ τὸ πρῶτον τὴν ἀπέραντον πατρίδα, ἣν ἤθελε νὰ ἀναστήσῃ ἀπὸ τὴν Μπόσνα ἕως τὴν Ἀραπιά.

Ὁ Βελεστίνος κεῖται ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ λόφου καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ οἰκίας τουρκικᾶς, εἰς τὰς ὁποίας κατοικοῦν ἤδη οἰκογένειαι βλάχον, καὶ ἀπὸ πύργους ἀγάδων, ἐντὸς τῶν ὁποίων διαιτῶνται ἀνέτως αἱ κορῶναι καὶ οἱ πελαργοί. Τουρκικὰ καλ-δερίμια, ὑψηλοὶ περίβολοι, μεγάλαι θύραι σιδηρόφρακτοι καὶ μυστηριώδη θυρίδια, δύο τουρκικὰ τεμένη, καὶ δεξιὰ, ἀντίπερα τοῦ Ξηριά, ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου. σωρεῖα τουρκικῶν μνημάτων, μέ τὰς πλάκας ὀρθίας, ὥσεί φυτευμένας εἰς τὴν γῆν, μαρτυροῦν εὐγλώττως εἰς τὸν ξένον τὴν πολυχρόνιον κυριαρχίαν, ἣτις ἐβάρυνεν ἐπὶ τοῦ τόπου.

Τὸ χωρίον ἐπὶ τουρκοκρατίας ἠρίθμει περὶ τὰς τριακοσίας οἰκογενείας, τὰς πλείστας ὀθωμανικᾶς. Ἦτο ἔδρα ὑποδιοικήσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξηρτῶντο τὰ πέριξ τσιφλίκια. Ἦδη ὁμως δὲν ἔχει οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ τότε πληθυσμοῦ καὶ εἶναι ἔδρα τοῦ δήμου Φερων. Ὁ Δήμαρχος μὲ παρέδωκε προθύμως εἰς τὸν οὐλεμάν τοῦ τόπου, τὸν κ. σχολάρχην, νὰ μὲ ξεναγήσῃ εἰς τὸ χωρίον.

Ὁ σχολάρχης ἦτο νέος Μακεδὼν, πολὺ συμβιβαστικὸς καὶ καλόκαρδος. Μ' ἔφερε κατὰ πρῶτον εἰς δεξιὸν, ἄνω τοῦ χωρίου, λόφον, ὅπου μοῦ ὑπέδειξεν ἐρείπια τειχῶν τῆς περιφήμου Πελασγικῆς πόλεως, μ' ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι καὶ ἄνω ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου σώζονται ἀκόμη λείψανα τῆς ἀ-

κροπόλεως καὶ ὅτι ἐντὸς τῆς νεοκτίστου ἐκκλησίας τοῦ χωρίου, ὑπόβαθρον ἀρχαίου ἀγάλματος ὑποβάσταζει τὴν ἁγίαν Γράπεζαν.

Ἐπειτα μ' ἔφερεν εἰς τι ἐξοχικὸν καφενεῖον νὰ μοὶ δώσῃ τὸ οὔζον, τὸ ἀπαραίτητον θεσσαλικὸν ποτόν. Νερόν, κατερχόμενον ἀπὸ τοῦ Κεφαλοβρύσου, ἔσχημάτιζε μικρὰν λίμνην καὶ κατήρχετο εἰς αὐλάκα πρὸς τὸ δάσος, ὅπου ἀνεκίνει τοὺς ὕδρομύλους. Εἰς τὴν λίμνην γυμνόπαιδες καὶ ἔξωμοι αἱ χωρικοί, ἀνακινούμεναι ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ, ἐκοπάζον ἀσπρόρρουχα. Ἄνω δύο τρεῖς γηραιοὶ πλάτανοι καὶ μία μηλέα ἔρριπτον παχυτάτην σκιάν. Οἱ πλάτανοι οὗτοι, κατὰ τοὺς χωρικούς, ἐχρησίμευον ἄλλοτε εἰς τοὺς δεσπότας, ὅπως κρεμῶσι τοὺς δούλους· εἰς αὐτοὺς δ' εὗρον οἰκτρὸν τέλος καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ Ρήγα.

Τὸ κεφαλόβρυσον εἶναι λεκάνη ἀρκετά μεγάλη ἐκτεινομένη παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, τοῦ καλουμένου ἤδη Σεράϊ, ἔνεκεν τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀρχαίων ἐρειπίων βέβαια. Γύρω αὐτῆς μεγάλοι ὀγκόλιθοι ἐκτείνονται εἰς βαθμίδας, ἀπὸ τῶν ὁποίων κατέρχονται οἱ χωρικοὶ εἰς τὸ κέντρον, ὅπου ἀπὸ λιθοκτίστου ὑψώματος τρέχει ἄφθονον ὕδωρ. Εἰς τὴν μίαν ἄκραν ὀρθοῦται γαλανοβαμμένον τζαμί καὶ ξύλινον παράπηγμα καφενείου· γύρω δ' ὑψοῦνται γηραιοὶ πλάτανοι, οἱ πλεῖστοι ἀπεξηραμένοι καὶ ἐρημωμένοι ἤδη.

Ὁ ἥλιος εἶχε δύσει καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς δρόμους ἔσπευδον αἱ χωρικοὶ νὰ γεμίσουν τὰς ὑδρίας των καὶ οἱ χωρικοὶ νὰ ποτίσουν τὰ κτήνη των. Ὁ-

μῖλοι παιδίων ἔτρεχον παρὰ τὰ χεῖλη τῆς λεκάνης, παίζοντα καὶ πετροβολοῦντα τὰς ἐν τῷ ὕδατι νηχομένας χήνας, αἵτινες ἔφευγον ἐν κρωγμῷ ἀπὸ τῆς μῖας εἰς τὴν ἀντίπεραν πλευραν, ἐκτινάσσουσαι ἀργυρᾶς ψεκάδας διὰ τῶν πετρῶν των. Ἄρά γε δὲν ἔπαιξεν οὕτω καὶ ἐπετροβόλει τὰς χήνας καὶ εἰσήρχετο εἰς τὸ ὕδωρ παιδίον ὁ Ρήγας, ἄφροντις, μὴ βαρυνόμενος διὰ τὴν δουλείαν τῆς πατρίδος του, μηδὲ φανταζόμενός ποτε ὅτι θ' ἀπέβαινε μίαν ἡμέραν ὁ Τυρταῖος τῶν δούλων, ἡ λατρεία καὶ τὸ σέμνωμα ὀλοκλήρου λαοῦ; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔπαιξεν οὗτος, ἤρκει ἡ ἐμφάνις τυραννικῆς μορφῆς μόνον νὰ τῷ κόψη τὴν χαρὰν καὶ νὰ τῷ φερῇ τὰ δάκρυα· ἐνῶ οἱ σημερινοὶ ἀπόγονοί του εἶναι ἐλεύθεροι εὐτυχῶς νὰ χαίρωνται τὴν χαρὰν καὶ τὰ παιδικὰ των χρόνια.

Ἐφθάσαμεν ἄνω τοῦ χωρίου μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ μου, πορευόμενοι εἰς στενὸν καὶ πετρώδη κοῖλον δρομίσκον. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἡγείροντο πέτρινοι τοῖχοι, ἄνω τῶν ὁποίων διεκρίνοντο ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ μεγάλα τετράγωνα, μὲ πετρώδεις αὐλὰς καὶ θεμέλια οἰκιῶν καὶ πηγὰδια ἀνωρυγμένα. Τινὰ τούτων εἶχον καθαρισθῇ ἀπὸ τῶν πετρῶν καὶ ἐντός ἐφύετο εἰς ὕψος ὁ καπνὸς καὶ ὁ ἀραβίσκος.

Ἐκεῖ ἔκειτο ἄλλοτε τὸ χωρίον κατὰ τὰς ιδέας τοῦ ὁδηγοῦ μου. Εἰς τὴν ἀριστερὰν τῷ ἀνερχομένῳ συνοικίαν, καλουμένην καὶ σήμερον Τσιγγέλι μαχαλάς, κατῶκουν Τοῦρκοι, ἀράπηδες καὶ γύφτοι, εἰς τὴν δεξιάν, τὸν Βαρούση μαχαλάν, κατῶκουν οἱ Ἕλληνες.

Ἐπὶ τέλους ἀνέβημεν δεξιὰ καὶ μετὰ μικρὰς

ἀναζητήσεις τοῦ ὁδηγοῦ μου εἰσῆλθομεν εἰς ἓνα περίβολον, ὃν ἐδείκνυον οἱ παλαιότεροι κάτοικοι ὡς τὴν οἰκίαν τοῦ Ρήγα. Ὁ περίβολος ἦτο τετράγωνος, εὐρύς, πλήρης πετρῶν. Ὅπως συνηθίζεται ἀκόμη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ οἰκοδομὴ ἦτο κατὰ τὸ τουρκικὸν σχέδιον. Ὑψηλοὶ περίβολοι εἰς διπλάσιον τοῦ ἀνθρώπου ἀναστήματος πέριξ, ὥστε νὰ μὴ δύναται ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς νὰ εἰσχωρήσῃ ἀπ' ἔξω καὶ μολύνῃ τὸ οἰκογενειακὸν ἄσυλον τοῦ οἰκοδεσπότου. Εἰς τὸ βάθος τοῦ περιβόλου οἰκία, ὅσον τὸ δυνατόν ταπεινὴ, στενὴ, σκοτεινὴ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας, καὶ αὐτὴ μεγάλη ἐμπρὸς διὰ τὰ ζῶα, καὶ ἓνα πηγαδάκι ἐν τῷ μέσῳ, στενόλαιμον διὰ τὴν ὕδρευσιν.

Ἐκτὸς τοῦ πηγαδίου, ξηροῦ κι' ἐκείνου, τίποτε ἄλλο δέν φαίνεται ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Ρήγα. Καὶ οἰκοδομὴ καὶ περίβολος πέριξ κεῖνται πέτραι ἐπὶ πετρῶν, ὥσανεὶ ἐσαρώθησαν, ἐξηλείφθησαν ἀπὸ τὴν ζηλότυπον πνοὴν τῆς τυραννίας. Μόνον μακρὰ κάπαρις, ἐξερχομένη ἀπὸ σχισμάδος τῆς γῆς, περιέπλεκε γύρω τὴν πέτραν τοῦ πηγαδιοῦ μὲ τὸ χλωρὸν φύλλωμά της καὶ τὰ λευκά της ἄνθη, ὥς νὰ ἐστεφάνουν τὴν πηγὴν, ἥτις ἐπότισεν ἄλλοτε καὶ ἴσως ἔδωκε τοιαῦτα αἰσθήματα εἰς τὸν θεόληπτον ψάλην. Ἐκάθησα ἐπὶ τῶν πετρῶν κῆθιδρος καὶ συγκινημένος. Ὁ ἥλιος, ἂν καὶ πρωΐας ἀκόμη, κατεφλόγισε τὰς ἐκτάσεις καὶ ἔκαμνε τὸ βουνὸν ν' ἀναδίδῃ λάβας. Κάτω ἐξετείνεται τὸ χωρίον σιωπηλὸν καὶ τὸ δάσος ἡρεμον, ὥσεί ἀποκαμωμένον ἀπὸ τὴν φλόγα· ἔπειτα ἤρχετο ἡ πεδιάς, αἱ παχεῖαι νομαί,

ὅπου ὁ Ἀπόλλων, ταπεινὸς καὶ ἄσημος βοσκός, ἐνόμεισε τὰ ποίμνια τοῦ Ἀδμήτου· ἔπειτα μακρὰ καὶ βαθυγάλανος ἡπλοῦτο ἡ Κάρλα, ἡ καλλίναος Βοιβῆς τοῦ Εὐριπίδου· καὶ ὀπισθεν ἔκλειε τὸν ὀρίζοντα τὸ Πήλιον, συγχεόμενον μετὰ τοῦ Ἀμυρικοῦ πεδίου.

Ὁ ὁδηγός μου, ἀφοῦ μ' ἔφερεν, ἀπεμακρύνθη εἰς τὰ ἔργα του καὶ ἔμεινα μόνος ἐκεῖ, μέσῳ τῆς ἐρημίας καὶ τῶν ἐρειπίων, παρ' αὐτὴν τὴν κοιτίδα τοῦ Ρήγα. Ἀδιάφορον ἂν δὲν εἶναι δι' ἐπιγραφῶν ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἐκείνη ἦτο ἡ οἰκία καὶ οὐχὶ ἄλλη παρέκει. Τὸ ἴδιον κάμνει. Ἦτο αὐτὸς ὁ τόπος, ὅστις τὸν εἶδε γεννώμενον· ἦτο αὐτὴ ἡ γῆ, ἣτις τὸν εἶδε ἀναπτυσσόμενον, ἀνδρούμενον· ἦτο ὁ ἴδιος ἄηρ, ὃν ἀνέπνευσαν τὰ μεγάλα στήθη· τοῦ ἐκείνου ὁ ψίθυρος τὸν ἐλίχνισε, τοῦτο τὸ δένδρον τὸν ἐνέπρευσεν; ἐκείνη ἡ πηγὴ τὸν ἐπότισε, τοῦτο τὸ ξηρὸν βουνὸν εἷλκυσε περισσότερον τὴν ἀγάπην του. Καὶ ὀλόκληρος ἡ πέριξ εἰκὼν ἐζωγραφήθη εἰς τὴν φαντασίαν μου· οὗτος ὁ αἰθὴρ καὶ τοῦτο τὸ μοσχοβόλημα τοῦ χορτοῦ τὸν περιέλουε, καθ' ἣν στιγμὴν ἔκλεισε τὸ ὕστατον τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τὸν βρόχον τοῦ δημίου.

Ἔμενον ἐκεῖ ἀκίνητος καὶ σιωπηλός, ὡς εἰς ἔκστασιν. Τὸ ξηρὸν ἐκείνο πηγαδάκι κοῖ ὅλος ὁ πέριξ χῶρος ἀνέδιδον ἀναθυμιάσεις, ὡς αἱ μυθολογούμεναι ἐκεῖναι τῶν μαντείων, αἵτινες ἔκαμνον ἀλλόφρονας τὰς ἰσρείας. Καὶ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι τὴν ὥραν ἐκείνην, μυρίαί λόγχοι νὰ προσέβαλλον τὰ στήθη μου καὶ χίλια ἀστραπτερὰ ξίφη νὰ ἐκρέμαντο ἄνω τῆς νε-

φαλῆς μου, δὲν θά ἐδίσταζα κι' ἐγὼ νά φωνάξω
στεντορείως :

— Πρὸ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς μου ἐπιθυμῶ
τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μου !

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

5. Ὁ Ρήγας.

*Ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων
Θεσσαλοὶ ἐλειτουργοῦντο
Εἰς χωρίον μονωμένον,
Εἰς ἀπόκεντρον ναόν,
Προσκυνοῦντες ἕνα μόνον.
Τρισυπόστατον Θεόν.*

*Τελειῶν' ἡ λειτουργία
Καὶ χαρμόσυνοι ἐξῆλθον
Χωρικοί, πλὴν ἀγγαρεία
Τοὺς προσμένει ποταπή,
Τον ναὸν εἶχον ζωσμένον
Ὅπλοφόροι ἀγριωποὶ !*

*Ἐποχὴ μακρᾶς δουλείας !
Εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένος
Ἦλθέ νότι νεανίας,
Νὰ ἰδῇ τοὺς συγγενεῖς,
Δὲν τοῦ εἶπαν «καλῶς ἦλθες»
Δὲν τὸν φίλησε κανεῖς !*

Μὲ τὴν μάστιγα δαρμένοι
Εἰς ἐν ρεῦμα βορβοῶδες
Ἐπερνονσαν φορτωμένοι
Ὡσὰν κτήν' οἱ χωρικοὶ
Καὶ ὁ νέος λυπημένος
Τοὺς ἐκύτταξεν ἐκεῖ,

Καὶ ἰδοὺ τὸν πλησιάζει
Βάρβαρος μαστιγοφόρος
Καὶ λοξά, λοξὰ κυττάζει
καὶ τοῦ λέγει μὲ ὀργήν :
« Σκῦψε, κάτω καὶ φορτώσου,
Σκῦψε, κτήνος, εἰς τὴν γῆν » !

Ρίπτει πλήρες νομισμάτων
ἐν βολάντιον ὁ νέος,
Ἄλλ, ὁ βάρβαρος φρυάττων
τὸν ὠθεῖ ἀγριωπός·
καὶ τοῦ δείχνει τὸ φορτίον
καὶ τὴν μάστιγα κυτπᾷ.

Φορτωμένος σάκκον σίτου,
Κολλημένος εἰς τὴν λόσπην
Ἐσταμάτα ἡ ψυχὴ του,
Πνιγομέν' εἰς τὸν θυμόν,
Ἐνα ἔχυσε μ' ὀδύνην
Ἀπ' τὰ βάθρη στεναγμόν.

«Ὅς οἱ κόκκοι τοῦ φορτίου
Τόσους ὄφεις θὰ σκορπίσω,
Εἰς τὰ σπλόχνα τοῦ θηρίου
Ποῦ μὲ νύχια σκληρὰ
Πρὸ τριῶν μακρῶν αἰώνων
Μᾶς σποράσσει τὰ πλευρά!»

Καὶ τὴν αὔριον μὲ πήραν,
Καὶ μὲ ράσον καλογήρου
Ἐπλανᾶτο κρούων λύραν
Μὲ χορδὰς μεγάλας τρεῖς·
Καὶ χορδαὶ τῆς λύρας ἦσαν
Δόξα, Πίστις καὶ Πατρίς.

Οὕτως ἤρχισε νὰ ψάλλῃ
Κι' ἐδυνάμωνε τὸν ψάλτην
Ὁ Θυμός, δι' οὗ προσβάλλει
Ὁ μικρὸς τοὺς δυνατούς,
Ὁ θυμός, πὺν μεγαλώνει,
Τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκλεκτούς.

Αὐτὸς ἔρριψε τοὺς σπόρους,
Ὅπου σήμερον ἀνθίζουν·
-Ἀλλ' ἀπ' ἀνδρας αἰμοβόρους·
Εὔρε βάσανα σκληρὰ
Κι' ἐκυλίσθη αἱματωμένος
Εἰς τοῦ Ἰστροῦ τὰ νερά.

*Διαβάται τώρ' ἀκόμη
Ἄσκεπεῖς στὸ Βελιγράδι
Σκύπτουν καὶ φιλοῦν τὸ χῶμα
καὶ τὴν ἄμμον τῆς ἀκτῆς
Ὅπου ἔπесεν δ Ρήγας,
ὁ Τυρταῖος ποιητής.*

Γ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ.

6. Προετοιμασίαι διὰ τὴν Ἑλληνικὴν
Ἐπανάστασιν.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1821, ἀφοῦ τὰ πάντα ὥρिसαμεν, ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχοντο εἰς τὰ σπήτια των ἀπὸ τὰ ξένα, ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν, Βλαχίαν, Μολδαυίαν, Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη διὰ νὰ λάβουν μέρος κατὰ τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους τῆς Ἐταιρείας ἡμέραν διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα.

Εὐθὺς ὥς ἤρχοντο εἰς τὰ χωρία των ἢ εἰς τὰς πόλεις των, διεδίδετο ἡ ἰδέα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ὅλους τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς γείτονάς των.

Οἱ ἀρχιερεῖς ἐσυγχώρησαν εἰ τοὺς ἱερεῖς νὰ διαβάξουν εἰς τὰς ἐκκλησίας παρακλήσεις νύκτα καὶ ἡμέραν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα· καὶ εἰς τοὺς πνευματικούς δέ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κληρικούς ἐσυγχώρησαν νὰ παρακινοῦν κατὰ τὴν ἐξομολόγησίν των τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ τὴν θεωροῦν ὥς θρησκευτικῶς συχωρημένην, διότι ὁ Θεὸς ὅλους τοὺς

ἀνθρώπους ἔπλασεν ἐλευθέρους. Τοὺς παρεκίνουν δὲ οἱ πνευματικοὶ εἰς ἐπανάστασιν. διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον τόσον πολὺ ἐξασθενήσει ὑπὸ τὴν τυραννίαν, καὶ ἡ θρησκεία τόσον ἐχαύνωσε τὸν ἀπλοῦν ὄχλον, ὥστε εἶχον τὸν φόβον, τοῦ Ἄδου, ἂν ἐσκότιωναν Τούρκους, διότι ἐπίστευαν ὅτι ὁ Θεὸς θὰ τοὺς κολάσῃ καὶ ὅτι θὰ δώσουν λογαριασμὸν περὶ τούτου. Ἄλλ' ὁ κλῆρος τοὺς ἔβγαλεν ἀπὸ τὴν πλάνην αὐτὴν, διότι ἔλαβε πρῶτος τὰ ἔπλα.

Πολλοὶ μάλιστα τῶν ἀρχιερέων, ὡς ὁ Ἑλους Ἀνθιμος, ἔκαμον ἐπίτηδες τὰς εὐχάς, τὰς ὁποίας ἔδιδαν εἰς τοὺς ἱερεῖς τῶν ἐπαρχιῶν των καὶ τὰς ἐδιάβαζαν μετὰ τὴν παράκλησιν.

Ὅλας τὰς νύκτας οἱ Ἕλληνες ὀπλοποιοὶ (τουφεξῆδες) σιδηρουργοί, ξυλουργοὶ καὶ ἄλλοι ἐδούλευαν κρυφὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπὸ τὰς γυναῖκάς των διὰ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου καὶ ἦτο ἐμποδισμένον καὶ ἀφωρισμένον νὰ κάμουν μεταξὺ των φιλονικίας καὶ ἐξηγήσεις διὰ τὸν μέλλοντα σκοπὸν των.

Διὰ τοῦτο καθένας εἰργάζετο κρυφὰ εἰς τὸ σπῖτι του, διώρθωνε τὸ τουφέκι του, ἔπλυνε τὰ πιστόλια του, ἐπήγαινε εἰς τὸν λόγγον καὶ ἔχυνε βόλια μέ τὸ μονοκάλουπον καὶ καθ' ὅλα προετοιμάζοντο.

Ὅ,τι ἤκουον οἱ Ἕλληνες περὶ τῆς ἐλευθερίας των τὸ ἐπίστευαν καὶ ἐφηρμόσθη ἡ κοινὴ παροιμία «νὰ μοῦ λέγῃς ὅ,τι, ἀγαπῶ καὶ τό πιστεύω». Ἐπίστευον εἰς τὴν ἰόρατον ἀρχὴν τῆς Ἑταιρείας

καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων τοὺς ἐνόμιζον λόγους Θεοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι ἔβλεπαν τὴν κίνησιν τῶν Ἑλλήνων, ὅτι δὲν ἔζων καθὼς πρωτύτερα, καὶ ὅτι ἐσυνάζοντο εἰς πολλὰ μέρη καὶ διὰ τοῦτο ἐπονηρεύθησαν διὰ τοὺς ραγιάδες των ἐτεχνάσθησαν μυρίους τρόπους διὰ νὰ ξεσκεπάσουν τίποτε, τοὺς ὑπέσχοντο νὰ τοὺς δώσουν χρήματα διὰ νὰ ἀγοράσουν βώδια, νὰ τοὺς χαρίσουν χωράφια, τοὺς ἐβάπτιζαν παιδιὰ καὶ ἐκέρνων τὰς μητέρας διὰ κουμπάρες κατὰ τὴν συνήθειαν, τοὺς ἐκαλοεῖχαν καὶ τοὺς ἔδειχναν τάχα ὅτι τοὺς ἀγαποῦν, ἀλλὰ τίποτε δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μάθουν, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπροσποιοῦντο ὅτι δὲν ἐννοοῦσαν τίποτε.

Ἄκουσαν οἱ Τοῦρκοι λόγια ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀρματώνονται γὰρ νὰ ἐπαναστατήσουν, τὰ ἔλεγον τῶν Ἑλλήνων καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀπεκρίνοντο «Ἀγάδες, ἀπὸ μᾶς δὲν εἶναι τίποτε, αὐτὰ δὲν εἶναι δικά μας πράγματα, τὰ κουβαλοῦν οἱ φίλοι τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ, διὰ νὰ ἐνοχοποιήσουν ἡμᾶς τοὺς πιστοὺς δούλους τοῦ Σουλτάνου καὶ νὰ κατωρθώσουν νὰ συγχωρήσῃ ὁ ἀφέντης μας τὸν Ἀλῆ-Πασᾶ καὶ νὰ τὸν στείλῃ πίσω εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἐξεχάσατε τὰ περασμένα, ὅπου μᾶς ἔκαναν οἱ Ἀρβανῖται, καὶ πόσα ἐμεταχειρίσθημεν διὰ νὰ τοὺς βγάλωμεν ἀπὸ τὸ Μωριά». Τοιουτοτρόπως τὰ ἐσκέπαζον στοὺς Τοῦρκους.

Ἄν τυχὸν ἔψαχναν κανένα καὶ τοῦ εὔρισκαν ἐπάνω του μπαρούτην ἢ ἄρματα ἢ τὸν ἔβλεπαν νὰ ἀγοράζῃ μπαρούτην ἢ μολύβι ἢ πέτρες καὶ τὸν

ἔρωτοῦσαν τί τὰ θέλει, τοὺς ἀπεκρίνετο μωροθαύ-
μαχτα· «δὲν γνωρίζεις, ἀγὰ μου, τί τραβοῦμε ἀπὸ
τὰ ζουλάπια (λύκους καὶ ἄλλα ἄγρια θηρία), με-
λίσσι εἶναι, μᾶς ἔφαγαν τὰ ζωντανὰ καὶ δὲν θὰ
μᾶς ἀφήσουν κανένα, ἐλύσσαξαν καὶ ἄρχισαν νὰ
χύνωνται ἐπάνω μας νὰ μᾶς φᾶνε».

Διὰ νὰ τοὺς πιστεύσουν δὲ περισσότερον, τὴν νύ-
κτα οἱ ποιμένες (τσοπάνηδες) ἔρχιναν κάπου κά-
που τουφέκια, ἔφώναζαν, ὅτι ἦλθαν λύκοι νὰ
τούς φάγουν τὰ πρόβατα. Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ
τοὺς Τούρκους κεχαγιάδες, οἱ ὁποῖοι ἐκάθηντο εἰς
τὰ χωρία καὶ εἶχαν μαζὶ μὲ τοὺς Ἑλλήνας πρό-
βατα, τοὺς ἔδιδαν μαρούτην καὶ βόλια διὰ τοὺς
λύκους καὶ ἐβεβαίωναν τοὺς ἄλλους ὅτι διὰ τοὺς
λύκους ἀγοράζουν τὴν μαρούτην οἱ ραγιάδες.

Ἀργότερα ἄρχισαν νὰ πηγαίνουν εἰς τὰ βουνά,
νὰ ρίχνουν στὸ σημάδι καὶ νὰ γυμνάζωνται εἰς τὸ
τουφέκι, ἐφοροῦσαν τὰ ἄρματα, ἐπλεκαν τσαρούχια,
ἔφκιαναν παλάσκες καὶ τὰ σιλαχλίκια των, ἐτραγουδοῦ-
σαν τοῦ Ρήγα τὰ ἥρωϊκὰ τραγούδια, ἐδιάβαζαν
τὰ γράμματα τῆς Ἑταιρείας καὶ ἄλλα τὰ ὁποῖα
τοὺς ἤρχοντο ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὰ ἔκρυβον
εἰς τοὺς βράχους ἢ εἰς τὰς σπηλιές, τὰ δὲ ἄρματα
ἄλειψαν μὲ μελοῦδι καὶ τὰ ἐκρέμων εἰς τὰ ἔλατα
καὶ εἰς ἄλλα δένδρα, διότι εἰς τὰ σπίτια των τὰ
ἔπαιρναν οἱ Τοῦρκοι καὶ ὁλοένα προετοιμάζοντο
καὶ ἐπερίμεναν τὴν καλὴν ὥραν τῆς ἐπαναστάσεως.

Πολλοὶ μάλιστα Τοῦρκοι ἐσοφίζοντο διάφορα
πράγματα, ἀλλὰ ἓνα ἀπὸ τὰ περιεργότερα εἶναι τὸ
ἀκόλουθον.

Ἐστειλαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸν Δεσπότην Ἐλους. Ἀνθιμον, ἓνα Τοῦρκον, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε καλὰ καὶ τὴν γλῶσσάν μας καὶ τὰς θρησκευτικὰς μας τελετάς. Αὐτός, καθὼς ἐπῆγεν εἰς τὴν Μητροπόλιν, ἐζήτησε νὰ προσκυνήσῃ τὸν Δεσπότην, καὶ ὁ Ἐλος διέταξε καὶ τὸν ἔμβασαν εἰς τὴν κάμαρά του, ὅπου ἔκαμνε τὸν ἄρρωστον διὰ νὰ μὴ ὑπάγῃ μὲ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Εὐθὺς καθὼς ἐμβῆκεν ἔπεσε κοὶ τὸν προσεκύνησεν καὶ τοῦ εἶπε.

Δεσπότη μου, θέλω νὰ ἐξομολογηθῶ εἰς τὴν πανιερότητά σου ὥς χριστιανὸς τὰς ἁμαρτίας μου. Ὁ Ἐλος τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδειαν καὶ εὐθὺς ὁ Τοῦρκος ἄρχισε καὶ ἔλεγε τίς ἁμαρτίες του μὲ κλάυματα καὶ μὲ πολλήν προσποιητὴν κατάνυξιν κρὶ τέλος τοῦ εἶπε· πότε θὰ ἔλθῃ, δεσπότη μου, ἡ ἀγία ἐκείνη ὥρα νὰ πάρωμε τὰ ἄρματα διὰ νὰ σκοτώσωμεν τοὺς ἀπίστους τυράννους μας καὶ νὰ ρουφήξουμε τὸ αἷμα τους; Ὁ Δεσπότης ἔκαμε τότε σημεῖα τῆς Ἑταιρείας, ἀλλὰ καθὼς εἶδεν ὅτι δὲν ἐνόησε τίποτε, ἐκατάλαβεν ὅτι εἶναι τοῦρκος καὶ ἄρχισε νὰ τὸν συμβουλεύῃ καὶ νὰ τοῦ λέγῃ· «τέκνον τί λόγια εἶναι αὐτά; Μὴ πιστεύῃς τὰ λόγια, ὅπου λέγονται. Ὁ Θεὸς ἔβαλεν εἰς τὸ κεφάλι μας τὸν Σουλτάνον διὰ τὸ καλὸν μας, αὐτὸν τὸν ἔβαλε νὰ μᾶς ἐξουσιάζῃ καὶ νὰ εἴμεθα πιστοὶ ραγιάδες του, καὶ εὐπειθεῖς, διότι αὐτὸς φροντίζει διὰ ἡμᾶς, ἐπειδὴ ἀλλοιωτικά μᾶς κολάζει ὁ Θεός. Ἐπειτα τοῦ ἐδιάβασε τὴν συνηθισμένην εὐχὴν καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ καλόν. Ὁ μεταμορφωμένος

αὐτὸς Τοῦρκος τὰ εἶπεν ὅλα, ὅσα ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Ἑλλους εἰς οὐς ἀγάδες καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι δὲν τὸν ὑπωπτεύοντο πλέον καὶ τὸν ἄφησαν ὡς ἄρρωστον νὰ μὴ πάῃ εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Τοιαῦτα πολλά ἐγίνοντο, μέχρις οὗτου ἀρχίσῃ ἡ Ἐπανάστασις
Φ. ΦΩΤΑΚΟΣ

7. Ὁ Σουλιώτης Τζήμας Ζέρβας.

Ὁ ἄγριος καὶ αἰμοχαρὴς τῆς Ἡπείρου τύραννος Ἀλῆ πασᾶς ἐπολέμει κατὰ τὸ 1800 μ. Χ. πρὸς τοὺς ἥρωας τοῦ Σουλίου. Πολὺν χρόνον ἐπολέμει καὶ πολλοὺς πολεμιστὰς ἀπώλεσε κατὰ τὰς μάχας, ἀλλὰ μάτην. Οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ κατορθώσῃ. Οἱ Σουλιῶται, ἄνδρες γενναῖοι καὶ πολεμισταὶ ἐμπειρότατοι, ἐνίκων πάντοτε τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ.

Ὁ Ἀλῆς, ἀπελπισθεὶς νὰ καθυποτάξῃ τοὺς ἄνδρας τούτους διὰ τῶν ὅπλων, ἐζήτησε διὰ τῶν δωροδοκιῶν νὰ διαφθείρῃ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς αὐτῶν, νὰ διαιρέσῃ καὶ ἔπειτα νὰ καθυποτάξῃ αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο ἀπέτυχεν. Ὁ ἀτρόμητος Τζήμας Ζέρβας, ὀπλαρχηγὸς μεγαλόφρων, εἰς ὃν προσέφερεν ὀκτακόσια πουργία, δηλ. ὀκτακοσίας χιλιάδας γροσίων, καὶ ὑπέσχετο νὰ τὸν ὑψώσῃ εἰς μέγιστα ἀξιώματα, ἐὰν ἐπρόδιδε τοὺς πατριώτας αὐτοῦ, ἔστειλε πρὸς αὐτὸν τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν.

«Βεζύρη Ἀλῆ πασᾶ.

«Σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὴν ἀγάπην, ποὺ ἔχεις γιὰτ' ἐμένα, μόν' τὰ πουργιά σου, ποὺ μοῦ γράφεις νὰ μοῦ στείλῃς, νὰ μὴ μοῦ τὰ στείλῃς, γιὰτί

δὲν ξέρω νὰ τὰ μετρήσω καὶ δὲν ξέρω τί νὰ τὰ
κάνω· μόν' καὶ ἂν ἤξερα πάλιν, δὲν ἤμουν εὐχαριστη-
μένος νὰ σοῦ δίνω οὔτε ἓνα λιθάρι ἀπὸ τοὺς
βράχους τῆς πατρίδος μου, καὶ ὄχι νὰ φύγω ἀπὸ
τὸ Σοῦλι διὰ τὰ πουγγιά σου, καθὼς ὅπου φαν-
τάζεσαι. Τιμαῖς καὶ δόξαις. πού μοῦ ὑπόσχεσαι νὰ
μοῦ δίνης, δὲν μοῦ χρειάζονται. γιατί εἰς ἐμένα
πλῆθος, δόξαις καὶ τιμαῖς εἶναι τὰ ἄρματα μου,
ὅπου μὲ ἐκεῖνα φυλάω τὴν πατρίδα μου, τὴν ἐλευ-
θερία μου καὶ νὰ παιδιά μου, καὶ τιμῶ καὶ τ'
ὄνομα τοῦ Σουλιώτου καὶ ἀποθανατίζω καὶ τὸ
ἰδικόν μου ὄνομα.

ΤΖΗΜΑΣ ΖΕΡΒΑΣ

Μετάφρασις ΑΓΓ. ΒΛΑΧΟΥ—'Απὸ τὴν ἱστορίαν
τοῦ ΜΕΝΔΕΛΣΩΝΟΣ

8 Λάμπρος καὶ Φῶτος Τζαβέλλας.

Κατὰ τοὺς ἐνδόξους πρὸς τὸν 'Αλῆ-πασᾶν ἀγῶ-
νας τοῦ Σουλίου διὰ δόλου περὶ τῷ 1793 μ. Χ.
συλλαβὼν ὁ 'Αλῆς τὸν ἀνδρεῖον ὀπλαρχηγὸν τῶν
Σουλιωτῶν Λάμπρον Τζαβέλλαν ἀλυσίδετον τὸν
ἔφερεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, τὰ 'Ιωάννινα, καὶ τὸν
ἐφυλάκισεν. Ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ
τὸ Σοῦλι, ἀφοῦ εἶχε τὸν Τζαβέλλαν εἰς τὰς φυλα-
κάς ἀλυσίδετον, καὶ ὥρμησε κατ' αὐτοῦ ἄγων πο-
λυάριθμον στρατὸν. Ἀλλ' ἀμέσως εἶδεν ὅτι ἡπατή-
θη, διότι τὸ Σοῦλι, ἡρωϊκῶς ἀντέστη καὶ ἀπόντος
τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα.

'Απελπισθεὶς ὁ 'Αλῆς νὰ κυριεύσῃ αὐτὸ διὰ
τῶν ὀπλων κατέφυγε καὶ πάλιν εἰς τὸν δόλον. Διέ-

ταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν Τζαβέλλαν καὶ ὑποσχέθη νὰ τὸν ἀνταμείψῃ, ἐὰν ἤθελε νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς πατρίδος του, εἰ δὲ μὴ θὰ διέταττε νὰ ψήσουν αὐτὸν ζῶντα. Ὁ Τζαβέλλας ὑπεσχέθη, ἐὰν τὸν ἄφηνε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς συμπατριώτας του, νὰ κατωρθώσῃ ὅ,τι ὁ Ἀλῆς ἤθελεν. Ὁ Ἀλῆς τὸν ἀφῆκεν, ἀλλ' ἐκράτισεν ὡς ὁμηρον τὸν δωδεκαετῇ υἱὸν αὐτοῦ Φῶτον.

Ὁ Τζαβέλλας ἐπιστρέψας εἰς τὸ Σοῦλι συνεκάλεσε πάραυτα τοὺς ἀρχηγὸς καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὅτι ὁ Ἀλῆς σκοπεύει νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Τοὺς παρεκίνησε δὲ νὰ ἀντιστῶσι μέχρι τελευταίας πνοῆς, χωρὶς νὰ συλλογισθοῦν διόλου τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φῶτον, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλῆς εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας του. Καί, ἀφοῦ ἐτακτοποίησε καλὰ τὰ πράγματα διὰ τὸν ἀναμενόμενον πόλεμον, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλῆν τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν.

«Χαίρουμαι ποῦ ἐγέλασα ἓνα δόλιον· εἶμαι ἐδῶ νὰ διαφεντεύσω τὴν πατρίδα μου. Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνῃ, ἐγὼ ὅμως θὰ τὸν ἐκδικήσω πρὶν ἀποθάνω. Κάποιοι Τοῦρκοι σὰν καὶ σένα θὰ ποῦν πὼς εἶμαι ἄσπλαχνος πατέρας μὲ τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἰδικόν μου λυτρωμόν.

Ἀποκρίνομαι, ὅτι, ἂν ἐσὺ πάρῃς τὸ βουνό, θέλει σκοτώσῃ καὶ τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμελιᾶς μου καὶ τοὺς συμπατριώτας μου· τότε δὲν θὰ μπορέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν τους· ἀμή, ἀμή, ἂν νικήσωμεν θέλω κάμῃ καὶ ἄλλα παιδιά. Ἐὰν ὅμως ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶναι, δὲν

μένη εὐχαριστημένους ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίζεται υἱὸς μου,

Καπετὰν ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ

Ὁ Φῶτος ἤχθη πρὸ τοῦ Βελῆ, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις τοῦ εἶπεν ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ πατρός του ἔμελλε νὰ τὸν ψήσῃ ζῶντα. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι», ἀπήντησεν ὁ παῖς· ὁ πατήρ μου θὰ μὲ ἐκδικήσῃ». Τοιοῦτος ἥρωϊσμός εἰς τὴν ψυχὴν παιδίου τόσον μικροῦ ἐνεποίησε μεγίστην ἐντύπωσιν, καὶ τοῦ ἐχάρισε τὴν ζωὴν. Δὲν τὸν ἔψησαν ζῶντα. Μετ' ὀλίγον ἀπεφυλάκισαν αὐτὸν καὶ τὸν ἡλευθέρωσαν. Ἀνδρωθεὶς δὲ ἐγένετο εἰς ἓκ τῶν περιφημοτέρων ἀρχηγῶν τοῦ Σουλιωτῶν, πολλάκις ὁδηγήσας αὐτοὺς εἰς νίκην καὶ πολλάκις συμβουλευσας τὰ ἄριστα.

Μετάφρασις ΑΓΓ. ΒΛΑΧΟΥ

ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ

ΜΕΝΔΕΛΣΩΝΟΣ

9. Ἡ Σουλιώτισσα Δέσπω.

Μεταξὺ Πάργας καὶ Πρεβέζης, ἐπὶ τὰ ὦρα μακρὰν τοῦ Σουλίου, ἔκειτο παρὰ τὴν θάλασσαν ἡ Ρανιάσα, χωρίον μικρότερον, περιτειχισμέναν. Ἐκεῖ κατὰ τὰ 1803, κατὰ τοὺς μεγάλους ἀγῶνας τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τοὺς Τούρκους, κατέφυγαν εἴκοσι περίπου οἰκογενεῖαι Σουλιωτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἀφανίσαντες τοὺς ἐν Ζαλόγγῳ Σουλιώτας ἐπέπεσαν καὶ κατὰ τῶν οἰκογενειῶν τούτων. Καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς ἀνὴρ ὑπῆρχεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἀντισταθῇ, ἐπέπεσαν σφάζοντες τὰς

γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά καὶ αἰχμαλωτίζοντες αὐτάς.

Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὑπῆρχε πύργος τις, εἰς τὸν ὁποῖον κατέκει ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργίου Μπότση Σουλιώτου. Ἡ οἰκογένεια αὕτη συνίστατο ἐκ τῆς Δέσπως, τῆς συζύγου τοῦ Μπότση. ἐκ δύο θυγατέρων, δύο νυμφῶν καὶ ἕξ μικρῶν ἐγγόνων αὐτῆς, τριῶν ἀρσενικῶν καὶ τριῶν θηλυκῶν.

Ἄνὴρ οὐδεὶς ὑπῆρχεν, Ἡ Δέσπω βλέπουσα τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων καὶ τὴν σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν, ἐκλείσθη εἰς τὸν Πύργον μὲ τὰς θυγατέρας, τὰς νύμφας καὶ τὰ μικρὰ αὐτῆς ἐγγονάκια καὶ ἤρχισε τὸν πόλεμον Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Τούρκοι ἐπολιόρχουν αὐτάς στενωῶς καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφύγουν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἐκραξε τὰς νύμφας καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῆς καὶ τὰς ἠρώτησε. τί θέλουν. νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ νὰ γίνουν δοῦλαι αὐτῶν ἢ νὰ ἀποθάνουν ἐλεύθεραι. Ὅλοι ἀπεκρίθησαν ὅτι προτιμοῦν νὰ ἀποθάνουν μᾶλλον ἢ νὰ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ γίνουν δοῦλαι αὐτῶν. Τότε ἡ γενναία γυνὴ σύρασα εἰς τὸ μέσον τοῦ Πύργου τὸ κιβώτιον τὸ περιέχον τὴν πυρίτιδα, καὶ τοποθετήσασα τὰς θυγατέρας, τὰς νύμφας καὶ τὰ ἐγγονάκια αὐτῆς πέριξ τοῦ κιβωτίου. ἔλαβε δαυλὸν ἀνημμένον, ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ πάραντα ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Γ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

10. Σουλιώτισσαι ἐν Ζαλόγγῳ

Οἱ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἐπὶ τρία ἔτη ὡς ἥρωες ἐπολέμησαν εἰς τὸ Σοῦλι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνθέξουν πλέον εἰς τὴν πεῖναν καὶ εἰς τὴν δίψαν, ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ Σοῦλι, ἔχοντες τὰ ὄπλα καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν καὶ νὰ μεταβοῦν ἐλεῖθεροι καὶ ἀνενόχλητοι ὅπου ἤθελον. Τῇ 18 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1803 τριακόσιοι ἐκ τούτων φεύγοντες μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, ἔφθασαν εἰς τὴν ἐν Ζαλόγγῳ μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν. Δύο ἡμέρας ἔμεινάν ἐκεῖ, τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν, παρὰ τὰς συνθήκας ἐφάνη στράτευμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ προσπαθοῦν ν' ἀποκλείσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τῆς μονῆς καὶ νὰ συλλάβῃ πάντας. Οἱ Σουλιῶται, ἰδόντες τοὺς Τούρκους, συνηθροίσθησαν ἄνδρες γυναῖκες, καὶ τὰ παιδιά καὶ ἤρχισαν νὰ κατευθύνωνται πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους σκοποῦντες νὰ κατέλθουν ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους αὐτοῦ καὶ νὰ σωθοῦν διὰ τῆς φυγῆς. Ἀλλ' εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους εὗρον ἄλλους Τούρκους. οἷτινε, πρότερον εἶχον ἀναβῆ ἑκεῖ καὶ τοὺς περιέμενον.

Οἱ Σουλιῶται ἰδόντες τὸν μέγαν κίνδυνον ἀπεφάσισαν νὰ δώσουν τέλος εἰς τὴν ζωὴν αὐτῶν. Οὐδεὶς ἤθελε νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Οὐδεὶς ἤθελε νὰ παραδοθῇ. Οἱ ἄνδρες ἔσυρον τὰς σπάθας αὐτῶν καὶ ἐπέπεσον κατὰ τῶν Τούρκων ὡς λέοντες. Αἱ γυναῖκες φέρουσαι τὰ τέκνα αὐτῶν πρὸ τῶν βαράθρων κατεφίλουν αὐτά,

ἔπειτα τὰ ἐλάμβανον ἐκ τοῦ ποδὸς καὶ τὰ ἐξεσφενδόνιζον εἰς τὴν ἄβυσσον. Μετὰ τοῦτο ὄρμον μέ τὴν σπάθην ἀνὰ χεῖρας κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐμάχοντο ὥς λείαναι. Ἀλλὰ πῶς νὰ σωθοῦν; Οἱ Τούρκοι ἦσαν πολυάριθμοι καὶ εἶχον καταλάβῃ πάσας τὰς ἐπικαίρους θέσεις. Ὅπου καὶ ἂν διηυθύνοντο οἱ Σουλιῶται εὗρισκον πανταχοῦ, ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω δεξιὰ καὶ ἀριστερά, Τούρκους ἐτοίμους νὰ ἐπιπέσουν κατ' αὐτῶν. Ὅσοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐκινδύνευον νὰ συλληφθῶσιν ἐκρημνίζοντο εἰς τὰ βάραθρα καὶ ἐπιπτον ἐπὶ τῶν συντριμμάτων τῶν τέκνων αὐτῶν. Αἱ πλεῖσται ἀπέθνησκον κατακρημνιζόμεναι, τινὲς περιπλεκόμεναι μεταξὺ τῶν δένδρων καὶ τῶν ἀκανθῶν καὶ τῶν θάμνων, τῶν εὗρισκομένων κατὰ τὰ παράπλευρα τῶν βαράθρων. ἔμενον ἐκεῖ ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ἀπέθνησκον ἐκ τῆς πείνης, τῆς δίψης, τῶν ἀλγηδόνων καὶ τοῦ ψύχους. Ὅλα τὰ ὑπέφερον ὅλα. Μόνον εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων δὲν ἤθελον νὰ πέσουν. Αἱ γυναῖκες ἤκουον τὴν δουλείαν καὶ ἔφριττον. Προετίμων νὰ κατασυντρίψουν τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ νὰ κατασυντριβοῦν καὶ αἱ ἴδιαι μᾶλλον ἢ νὰ ζήσωσιν ὥς δοῦλαι κατάκλειστοι εἰς τοὺς γυναικωνίτας τῶν Τούρκων. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ Ἑλληγνίδες αὗται.

Π. Γ. ΖΑΡΑΕΝΤΗΣ

11. Ὁ Σαμουήλ.

Ὅτε διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ πολὺ μᾶλλον διὰ τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γκούση ὁ Μουχτάρ

καὶ ὁ Βελῆς, υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐπέτυχον πολλοὺς μὲν τῶν Σουλιωτῶν νὰ καταστρέψουν, ἄλλους δὲ νὰ ἀπομακρύνουν, μόνον ἐπέμεινεν ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, ἄκαμπτος εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ταφῇ μετὰ τῆς γλυκυιάτης πατρίδος αὐτοῦ, τοῦ ἐνδόξου Σουλίου.

Ἀνὴρ ἀδάμαστος, ἀκαταμάχητος, ἀγαπῶν μέχρι μανίας τοὺς ἐλευθέρους τῆς πατρίδος του βράχους, ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἡλικίας αὐτοῦ ἀφίερωμένος εἰς τὰ θεῖα, ἦτο ἱερεὺς καὶ πολεμιστῆς φοβερός ὁ Σαμουήλ.

Ἦτο τὸ τελευταῖον νῆμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκρέματο τὸ τρισάθλιον Σοῦλι κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς του. Διὰ τοῦτο ἀνεκηρύχθη ὑπὸ πάντων τῶν Σουλιωτῶν πολέμαρχος καὶ εἰς αὐτὸν ἐνεπιστεύθησαν τὴν τελευταίαν ὑπεράσπισιν οἱ πατριῶται αὐτοῦ Σουλιῶται. Εἰς τὴν αἵματηρὰν καὶ φονικωτάτην ἔφοδον τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸ Κακοσοῦλι ἀνεδείχθη ὁ Σαμουήλ ἀτρόμητος καὶ φοβερός. Καί, ὅτε πᾶσα ἐλπίς σωτηρίας ἐξέλιπεν ἔθεσε τὸ σῶμά του φραγμὸν ἀνυπέρβλητον μεταξὺ τοῦ σμήνου τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῶν ὀλίγων ἐπιζώντων Σουλιωτῶν, οἵτινες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤδυνήθησαν νὰ ὑπάρχωρήσουν καὶ νὰ διαφύγουν τὴν μάχαιραν καὶ μαρτύρια.

Ἀφοῦ τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἐρείπια ἦσαν ἐκτὸς κινδύνου, ὁ Σαμουήλ, μαχόμενος πάντοτε μετὰ πέντε μόνον συμπολεμιστῶν, ἐπρόφθασε καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸ Κοῦγκι, πύργον ἐκτισμένον ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, ὅπου ἦτο ἡ ἀποθήκη τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν ὀπλῶν.

Τὸν πύργον τοῦτον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ἡ Πατρὶς παρέδωκεν εἰς τὰς ἱερὰς αὐτοῦ χεῖρας, καὶ ὁ μοναχὸς εἶχεν ὁμόσει τὸν ὄρκον τοῦ θανάτου. Εἶχεν ὁμόσει ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἤθελε βιάσει αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλίπη. Περικυκλωμένος πανταχόθεν ὑπέμεινεν ὁ Σαμουὴλ μετὰ τῶν πέντε συμπολεμιστῶν αὐτοῦ ὅσα, ἄνθρωποι εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπομείνουν. Ἀποκαμωμένοι, πληγωμένοι, οὐδὲ σταγόνα ὕδατος εἶχον πλέον, διὰ νὰ δροσίσουν τὰ κατάξηρα καὶ φλογισμένα χεῖλη αὐτῶν. Ἡ τελευταία στιγμή εἶχε φθάσει.

Τῇ δεκάτῃ ἐβδόμῃ Δεκεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τρίτου ἔτους ὁ ἱερομόναχος Σαμουὴλ μετὰ τῶν πέντε αὐτοῦ συντρόφων ἀνίστανται εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ πτερύγων πυρὸς καὶ σταφανοῦνται ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου ὡς μάστιγες θανόντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἐθῆκαν πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα. Δὲν παρεδόθησαν.

ΑΡ. ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ

12. Σουλιώτικη ἀπάθεια.

Κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ἐνῶ οἱ Σουλιῶται, ὅλοι σχεδόν, ἔμενον φρουροὶ τῆς κινδυνευούσης πόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα, εἶχον ἀποστείλει τὰς οἰκογενεῖς των εἰς Κάλαμον. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς ὡς ἀρχηγήτρια γυνὴ κατὰ τὰ Σουλιωτικὰ ἔθιμα ἦτο καὶ ἡ Δέσπω, ἡ γυνὴ τοῦ Φώτου Τζαβέλλα. Τὴν ἡμέραν τοῦ μεγάλου Σαββάτου ἦλθεν εἰς αὐτὰς ἡ ἀγγελία, ὅτι κατὰ τινα

ἔξοδον ἐκ τῶν τειχῶν ἐφονεύθησαν ὁ Κίτσορ καὶ ὁ Ζυγούρης Τζαβέλλας, καὶ οἱ δυὸ υἱοὶ τῆς Δέσπως. Αἱ Σουλιώτισσαι εὐθύς ἤρχισαν τοὺς κοπετοὺς καὶ τοὺς θυρήνους, προεξαρχούσης τῆς γηραιᾶς μητρός, καὶ ἐτράπησαν εἶτα εἰς τὰ μοιρολόγια, ἐκθειάζουσαι τὰς πολεμικὰς καὶ σωματικὰς ἀρετὰς τῶν φονευθέντων.

Αἶφνης μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης καταπτώσεως ἠνωρθώθη εὐθυτενὴς ἡ Δέσπω, ἐσπόγγισε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ διὰ φωνῆς ὑπερτρεμούσης ἄλλ' ἐπιτακτικῆς.

— Πάψτε πὰ τὰ κλάῦματα, ὀρέ, ἐφώναξε πρὸς τὰς θυρηνοῦσας· ἐκεῖνοι ἐπῆγαν συνοδεία τοῦ Χριστοῦ.... σηκωθῆτε νὰ βάψουμε τ' αὐγά μας μὰ καὶ μᾶς τελέψη ὁ Θεός...

Καὶ διὰ μεγάλης ψυχραιμίας ἤρχισε πρώτη νὰ ἐτοιμάζῃ τὰ πρὸς βαφὴν τῶν ὠν χρήσιμα. Αἱ ἄλλαι γυναῖκες ἀπὸ ἐντροπὴν πρὸ τῆς ἀπάθείας αὐτῆς, ἡ ὁποία περισσότερον τῶν ἄλλων ἐτρώθη διὰ τοῦ φόνου τῶν δύο ἀδελφῶν, καὶ παρακινούμεναι ἐκ τοῦ παραδείγματός της ἤρχισαν νὰ ἐγείρωνται, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ν' ἀσχολῶνται εἰς τὴν ἐργασίαν προθύμως, μὴ παύονσαι ὅμως νὰ ἐκφέρωσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ κανένα στεναγμὸν ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῶν φστευθέντων.

Ἐνῷ ὅμως ἡσυχολοῦντο περὶ τὴν βαφὴν τῶν ὠν, ἑτέρα ἀγγελία κατέφθασεν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀδελφῶν ἐφονεύθη, παρὰ μόνον ὁ Ζυγούρης ἐπληγώθη ἐλαφρῶς εἰς τὴν χεῖρα. Αἱ γυναῖκες ἠγαλλίσασαν ὅλαι ἐκτραπεῖσαι ἐν τῇ ἀμέτρῳ χαρᾷ των εἰς

περιφρονητικὰς ὕβρεις κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ ἡ Δέσπω χαμογελῶσα, εὐτυχῆς διὰ τὸ νέον ἄγγελμα, ἐγονυπέτησε μέσῳ τοῦ ὁμίλου καὶ ἀνατείνασα τὰς χεῖρας ἐψιθύρισε μετὰ συντριβῆς καὶ ἀποφασιστικότητος σταθερᾶς.

— Χριστέ μου, σ' εὐχαριστῶ, ποῦ μοῦ τοὺς φύλαξες πάλι, μὰ ἐγὼ πάντα ξεγραμμένους τοὺς ἔχω..

ΑΝΔΡ. ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

13. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου

Ὁ Διάκος μαθὼν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔφθασεν εἰς τὸ Ζητοῦνι συγκαλέσας τοὺς συναγωνιστὰς του ὡμίλησε τὰ ἑξῆς :

« Ἀδελφοὶ Ἕλληνε, ἔπειτα ἀπὸ τετρακοσίων χρόνων σκληρὰν σκλαβίαν, ὁ Θεὸς εὐσπλαχνισθεὶς ἀπεφάσισε νὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν, καθὼς τὴν ἐχαίροντο μίαν φορὰν οἱ προπάτορές μας, πλὴν γὰρ νὰ τὴν ἀπολαύσωμεν πρέπει νὰ ἀποφασίσωμεν νὰ ἀποθάνωμεν μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, καὶ τότε ὥς τὴν χαροῦν οἱ μεταγενέστεροί μας. Ἡμεῖς ὡς τόσον θέλωμεν ἀπολαύσει τὰ δύο μεγαλείτερα καλὰ, τὸν παράδεισον καὶ τὴν αἰωνίαν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων, ἐπειδὴ διὰ τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν Ἐλευθερίαν ἀποθνήσκομεν ἂν ὅμως δειλιάσωμεν τώρα, τότε αἰωνίως ἐχάθημεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὅλον τὸ Ἕθνος μας.

Ὅθεν, ὅποιος ἀγαπᾷ μὲ τὴν ἀλήθειαν τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, ἅς δράξῃ τὰ ὅπλα καὶ ἅς ἔλθῃ μαζί μου .

Ταῦτα εἰπὼν ὁ καλὸς πατριώτης ἔδράμεν ἀμέσως καὶ κατέλαβεν τὴν γέφυραν, θέσιν τὴν πλέον σημαντικὴν καὶ κινδυνώδη, ἠκολούθησαν δὲ αὐτὸν πολλοί, ἀλλὰ, παρουσιασθέντος τοῦ κινδύνου, ὀλιγώτατοι τὸν ἠμιμήθησαν, ἐξαιρέτως ὁ σεβασμιώτατος Ἐπίσκοπος Σαλῶνων Ἡσαΐας, ὅστις καὶ ἔλαβεν τὸν ἴδιον στέφανον τῆς δόξης μὲ τὸν Διάκον, φυλάξας τὴν θέσιν του κατὰ τὸ εὐώνυμον τοῦ Διάκου, ὅπου ὁ ἐχθρὸς διέβαινεν τὸν πόρον τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἀφοῦ ἐθυσίασεν ἱκανούς, ἀπέθανε καὶ αὐτὸς μαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδίων λογικῶν του προβάτων.

Τὴν αὐγὴν ἐφάνη ὁ ἐχθρὸς ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὁ μὲν Ὁμέρ Βρυώνης πασᾶς μὲ τὸ τουρκαλβανικὸν καὶ μακεδονικὸν σῶμα διηυθύνθη κατὰ τοῦ Διάκου, ὁ δὲ Μεχμέτ πασᾶς μὲ τοὺς Ἀσιανούς καὶ τὸ ἱππικὸν κατὰ τοῦ Κοντογιάννη καὶ Πανουργιά, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον τὰ ἀριστερὰ πλάγια τοῦ Διάκου, ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ δεξιὰ δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσχωρήσῃ, μὲ τὸ νὰ ἦτο ὁ τόπος βαλτώδης. Πλησιάσαντες λοιπὸν οἱ ἐχθροὶ ἀντικρὺ τῆς γεφύρας καὶ συσσωματωθέντες εἰς σχῆμα κυκλοειδὲς ἤκροάζοντο μετ' ἄκρας ἡσυχίας καὶ κατανύξεως τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Μωάμεθ παράκλησιν, τὴν ὁποῖαν ἀνεγίγνωσκον τουρκιστὶ οἱ ἱερεῖς των, ὀνομαζόμενοι κατὰ τὴν διάλεκτον αὐτῶν Δεσβησάδες· ὅταν δὲ ἐτελείωσεν ἡ παράκλησις, ἐβόησαν ἅπαντες συμφῶνως, ὅσον ἕκαστος ἠδύνατο ἀγκυλὰ καὶ ἡ σημασία τῆς φωνῆς ἦτο πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἄγνωστος, ὅμως κατὰ συμπερασμὸν δὲν ἐσήμενεν ἄλλο, παρὰ

τὸ καθ' ἡμᾶς λεγόμενον ἀμὴν, καὶ μετὰ τοῦτο ἄρ-
χισαν τὸν συνήθη πυροβολισμόν, καὶ ἐπομένως,
ἀφοῦ ἔβγαλαν τὰ ξίφη ὥρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλή-
νων. Ὁ Διᾱκος ὁμῶς διέταξε προλαβόντως νὰ φυ-
λάττουν καλῶς τὰς θέσεις καὶ νὰ μὴ τολμήσῃ τις
νὰ πυροβολήσῃ, πρὶν ὁ ἴδιος δώσῃ τὸ σημεῖον μὲ
τὴν ἐκκένωσιν τοῦ ἰδίου ὅπλου.

Ὅτε δὲ οἱ ἐχθροὶ ἦσαν εἰς ἀπόστασιν σχεδὸν
δέκα βημάτων, ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν κατ' αὐτῶν
εὐστόχως καὶ ἀδιακόπως καὶ ἄλλοι μὲν ἐγέμιζαν
τὰ ὅπλα, ἄλλοι δὲ ἐπολέμουν, ὥστε ἡ μάχη ἐγένετο
πεισματώδης ἀμφοτέρωθεν, μάλιστα δὲ μετὰξὺ Τουρ-
καλβανῶν καὶ Μακεδόνων συνέπεσέ τις ἄμιλλα καὶ
ἔρις περὶ θριάμβου, ὥστε ἐπιπτον σωρηδὸν πρὸ
τῶν ἐλληνικῶν προμαχόνων, καὶ μετὰ μιᾶς ὥρας
σκληρὰν καὶ αἱματώδη μάχην, μὴ δυνάμενοι νὰ δια-
βοῦν, ἔστρεψαν τὰ νῶτα συμφώνως, ἐπανελθόντες
εἰς τὸν πρῶτον τόπον τῆς προσευχῆς· ὁ δὲ Μεχμέτ
πασᾶ, ἀντεμύχετο μακρόθεν ἀδιακόπως, μὴ δυνά-
μενος νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν. Ὁ Βριώνης ὀργισθεὶς
κατὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν του καὶ ὑβρίσας τὸ στρα-
τευμα διὰ τὴν κατησχυμένην ἐπιστροφὴν του ὥρ-
μησεν ὁ ἴδιος προσωπικῶς μετὰ διακοσίων σωματο-
φυλάκων, οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ καὶ στρατιῶται κεντού-
μενοι, ἀπὸ φιλοτιμίαν καὶ καταισχύνην προέδραμον
ἐκείνου, καὶ οὕτως ἡ μάχη συνεκροτεῖτο μὲ περισ-
σότερον πείσμα καὶ μολονότι ὁ Βριώνης μὲ τὸ ξί-
φος εἰς τὰς χεῖρας παρεκίνει, ὑπέσχετο, ἠτείλει καὶ
ἐκολάκευε τοῦ στρατιώτας, δέν ἦελε δυνηθῇ ὁμῶς
νὰ προχωρήσῃ, ἂν οἱ εἰς τὰ πλάγια ἀντιμαχόμενοι

Ἕλληνες δὲν ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, φοβηθέντες τὴν ὁρμὴν τοῦ ἱππικοῦ, ἐνῶ διὰ τὸ δύσβατον δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς βλάψῃ. ἂν ἀπεφάσιζον νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασιν τοῦ ὁμοίως καὶ τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν δευτέραν ἐφόρμησιν τοῦ Βριώ-
νη, ἐφιλοτιμήθη καὶ αὐτὸς νὰ λάβῃ μέ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του θρίαμβον, τὸν ὁποῖον διὰ τὴν δειλίαν τῶν διαληφθέντων ὀπλαρχηγῶν Ἑλλήνων, ἐφορμήσας μὲ τὸ ἱππικόν, ἐκέρδισε. Τοῦτο ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Διάκον συναγωνισταὶ ἀνήγγειλαν, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου μέλλουσι νὰ πολιορκηθοῦν καὶ ἀπολεσθοῦν, ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς διέβη ἀπὸ τὰ πλάγια. ὁ Διάκος ὅμως ἀπεκρίθη, ὅτι ζῶν ἀπὸ τὴν θέσιν του δὲν βγαίνει· ἀλλ' εἰς ταύτην τὴν Λεωνίδειον ἀποφασίν του δὲν συνεφώνησαν· περισσότεροι ἀπὸ τεσσαράκοντα πέντε παλαιοὶ καὶ ἄνδρεῖοι στρατιῶται, οἱ δὲ ἐπίλοιποι κατέφυγον εἰς τοὺς πλησίον πρόποδας τῶν βουνῶν. Βλέποντες λοιπὸν οἱ Τουρκαλβανοὶ καὶ Μακεδόνες τὴν ἀνδραγαθίαν τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, ἐφόρμησαν καὶ αὐτοὶ ἀμιλλώμενοι διὰ τὸ μικρὸν ὀχύρωμα τοῦ στρατηγοῦ Διάκου, τὶς πρῶτος ἐξ αὐτῶν νὰ τὸ κατακρατήσῃ. Σκοτῶνεται ἐν πρῶτοις ὁ ἀδελφός του, τοῦ ὁποῖου τὸ πτώμα μεταχειρίζεται ὡς προπύργιον ὁ στρατηγός, συντρίβεται καὶ αὐτοῦ ὁ δεξιὸς βραχίον διὰ τινος πυροβολικῆς σφαίρας, ἐκκενώνει διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὰ πιστόλια, κράζει τοὺς συναγωνιστάς νὰ τὸν σκοτώσουν, ἀλλ' οὐδεὶς πλέον ἔζη, συλλαμβάνεσθαι τέλος πάντων ζῶν, οἱ δὲ λοιποὶ σύντροφοί του ἀποθνήσκουν περὶ αὐτὸν ἥρωικῶς. Οἱ συλλαβόντες

αὐτὸν ἦσαν Τουρκαλβανοί, οἵτινες, ἀφοῦ τὸν ἐπρόσφεραν εἰς τὸν πασαν Ὅμερ Βριώνην, ἔλαβαν ἀνταμοιβὰς· ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν μάλιστα (ἦσαν τέσσαρες) ἐπληγώθη ἐσχάτως μετὰ τὴν πιστόλα ἀπὸ τὸν ἴδιον, μ' ὅλον τοῦτο παρεκάλεσε τὸν Βριώνην νὰ μὴ τὸν θανατώσῃ, εἰπὼν, ὅτι εἶναι κρῖμα νὰ ἀποθνήσκουν τοιαῦτα παλλικάρια. Ἐπειτα τὸν ἠρώτησεν ὁ πασᾶς, ἂν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Διᾶκος «ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπεκρίθη, καὶ ἂν ἤξερα ὅτι δὲν ἤθελα σκοτωθῇ εἰς τὴν μάχην, θὰ ἐβαστοῦσα ἐπίτηδες ἓνα φυσέκι γιὰ τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ εὐχαριστήσω τοὺς συντρόφους μου συνταξιδεύων μαζί τους καθὼς ἐκεῖνοι δὲν με ἄφησαν ποτὲ μονάχον· ἐγὼ ὁμῶς σήμερον ἐγνωρίσθην πρὸς αὐτοὺς ἄπιστος». Θαυμάσας ὁ Βριώνης τοὺς λόγους τοῦ ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἰατρεύσῃ καὶ ἐλευθερώσῃ, ἀλλ' ὁ Μεχμέτ πασᾶς τὸν ἐβίασε νὰ τὸν ψήσῃ ζῶντα ἐπειδὴ ἐσκότωσε τοὺς πλέον ἀνδρείους καὶ σημαντικούς Μωαμεθανούς καὶ ὅτι ἂν τοῦτο δὲν πράξῃ, μέλλει νὰ γράψῃ κατ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον. Τούτους τοὺς λόγους ἀκούσας ὁ γενναῖος Διᾶκος ἀπεκρίθη ὡς ἑξῆς. Δὲν με φοβίζετε, βρωμερόσκυλα, μετὰ τὸ νὰ με ψήσετε ζωντανόν, ἐγὼ θάνατον, ὥς προεῖπα, ζητῶ, διὰ νὰ ὑπάγω τὸ γρηγορώτερον νὰ εὗρω τοὺς συντρόφους μου, οἱ ὅποιοι ἀνυπερόμνω με προσμένουν. Με τοιοῦτον λοιπὸν σκληρὸν καὶ βάρβον τρόπον ἐσῆκωσαν τὴν ζωὴν τοῦ ἥρωος, ὅστις καὶ μέχρις ἐσχάτης τοῦ ἀναπνοῆς ὑπέφερε τοὺς πόνους με ἀπαρადειγμάτιστον ἀδιαφορίαν, ὑβρίζων μάλιστα ἀδιακόπως τοὺς βαρβά-

ρους. Ἐσκοτώθησαν εἰς ταύτην τὴν μάχην ἀπὸ μὲν τῶν τούρκων πλεον τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα, ἐκτὸς τῶν πληγωμένων, ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ὀγδοήκοντα ἑπτὰ καὶ εἴκοσι δύο πληγωμένοι.

Γ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

14. Τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς.

Ἀπὸ κρότον ὁργάνων βοῖζει
τῆς Γραβιᾶς τὸ βουνὸν ἀντικρὺ·
λάμπουν ὅπλα χρυσᾶ, καὶ λερὴ
φουστανέλλα μαυρίζει.

Πρὸς τὸ χάνι χορὸς καταβαίνει
ἀπ' ὁδὸν ἐλικώδη, λοξὴν
κατ' φλογέρα μὲ εἶχον ὀξὺν
χοροῦ ἄσμα σημαίνει.

Ὀδυσσεὺς ὁ ταχύπους ἡγεῖται
τοῦ μαχίμου ἐκείνου χοροῦ,
καὶ ἐγκύμων σκοποῦ τολμηροῦ
πρὸς τὸ χάνι κινεῖται.

Ἐκεῖ δὲ τὸν χορὸν διαλύει
κλεῖ τὴν μάνδραν καὶ οὕτω λαλεῖ
« Ἡ πατρίς μας ἐδῶ μᾶς καλεῖ,
στρατιῶται ἀνδρεῖοι. »

Μετ' ὀλίγον ἐδῶ καταφθάνει
στρατιὰ μυριάδων ἐχθρῶν·
εἶναι στάδιον δόξης λαμπρόν
τὸ μικρὸν τοῦτο χόνι.

Εἰς τὸ μέγα στενόν θά ξυπνήσουν
οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σπάρτης νεκροὶ
καὶ τὸν τόπον αὐτὸν φοβεροὶ
τοῦρκομάχοι θά σείσουν.

Κι' ἡ σκιά τοῦ Διάκου παρέκει,
τοῦ εἰς σοῦβλαν ψηθέντος [σκληράν,
μὲ μεγάλην θ' ἀκούση χαρὰν
γὰ βροντᾷ τὸ τοῦφέκι.

Ἐκεῖ κότῳ κυττάξετε· φθάνει
ὁ πομπώδης στρατὸς τῶν ἐχθρῶν·
ἰδοὺ στάδιον δόξης λαμπρόν
τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι ..

Στρέφουν ὅλοι καὶ βλέπουν. Διέβη
τὸ ποτάμι ἀπίστων πληθύς,
καὶ ἀκούεται· δοῦπος βαθύς
καὶ ὁ τόπος σαλεύει.

Πιστολίων ἀκούονται κτύποι,
καὶ βαρβάρων φωναὶ συνεχεῖς
καὶ τινάσσουν τὴν χοίτην ταχεῖς
καὶ ἀφρόεντες ἵπποι.

Πρὸ τῶν ἄλλων ξιφήρης προβαίνει
εἰς δερβίσης τὸν ἵππον κεντῶν
ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου αὐτὸν
ἐρωτᾷ, πού πηγαίνει.

Ἀποκρίνεται ἐκεῖνος· νὰ σφάξω
ὅπου εὐρῶ τοῦ Προφήτου ἐχθροῦς
καὶ πατῶν τοὺς ἀπίστους νεκροῦς
τὸν Ἀλλὰχ ν' ἀνακράξω.

Ἄλλ' ἐδῶ, ὦ υἱὲ τοῦ Προφήτου,
μιναρὲ δὲν θὰ εὐρῆς ὑψηλόν,
ἀλλὰ μόνον τουφέκι καλὸν
καὶ ἰδοὺ ἡ φωνή του!

Καὶ ἡνία καὶ σπάθην ἀφήνει
ὁ δερβίσης τὰ στέρνα πληγεῖς,
καὶ μὲ κρότον πεσῶν κατὰ γῆς
ρεῖθρον αἵματος χύνει.

Τοῦ θανάτου ἰδρῶς περιβρέχει
τὸ χλωμὸν μέτωπόν του εὐθύς,
καὶ ὁ ἵππος αὐτοῦ πτοηθεὶς
κοῦφος κι' εὐκαιρὸς τρέχει.

Τῶν ἐχθρῶν τότε σείει τὰ στήθη
κραταιὰ ψυχοβόρος ὀργή
καὶ ἀκούεται λύσσης κραυγὴ
ἀπὸ τ' ἄμετρα πλήθη.

Σῶμα μέγα, πυκνόν, ταραχῶδες
ἀλαλάζον ὀρμᾷ με κραυγὴν,
καὶ βαρύνουπον σκάπτουν τὴν γῆν
σιδηροὶ ἵππων πόδες.

Ἄλλ' ἀκοίμητον πῦρ ἐκ τῆς μάνδρας
τοὺς ὀρμῶντας προσβάλλει ἐχθρούς
κι' ἐξαπλώνει τριγύρω νεκρούς,
νεκρούς ἵππους καὶ ἄνδρας.

Πεντακόσια πτώματ' ἀφίνων
ὁ εἰς μάτην παλαίσας ἐχθρός,
ἀπесύρθη μακρὰν τοῦ πυρὸς
μιᾶς φούχτας Ἑλλήνων.

Οἱ μοχλοὶ τότε πίπτουν τῆς θύρας
κι' ἡ ἀνδρεία τῆς μάνδρας φρουρά,
ὀρμᾷ ἔξω πυκνή, τολμηρὰ
μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας.

Κι' εἰς τὰ ὕψη τοῦ ὄρους ἐπάνου
τῆς Γραβιᾶς σταματοῦν ἀντικρὺ
τῶν Ἑλλήνων οἱ παῖδες λαμπροὶ
νικηταὶ τοῦ τυράννου.

Εἰς γραμμὴν παλληκάρια, σταθῆτε,
ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου μετρεῖ·
εἰς τὰ μάτια του λάμπει χαρά·
παλλικάρια χαρῆτε.

Ἑκατὸν δεκαοκτὼ ἦσθε ὅλοι
κι' ἑδαμάσατε τόσους ἐχθρούς,
δύο μόνον ἀφῆκε νεκρούς
τῶν ἀπίστων τὸ βόλι.

Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

15. Ἀφίξις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς Χίον.
Σκηνὴ ἐκ τῆς καταστροφῆς ταύτης.

Τὴν αὐγὴν τῆς μεγάλης Πέμπτης ἠκούσαμεν τὴν λειτουργίαν καὶ ἔκοινωνήσαμεν τῶν θείων μυστηρίων.

Ἦτο λαμπρὰ ἑαρινὴ πρωτὶα καὶ ὅτε ἐπεστρέφαμεν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀντὶ νὰ μείνω ἐντὸς τῆς οἰκίας, λαβὼν εἰς χεῖρας τὴν νησιτήσιμον τροφὴν μου, ἐπῆγα νὰ προγευθῶ ἐπὶ τοῦ ἐξώστου. Ἀλλ' ἄμα ἤνοιξα τὴν ἐπ' αὐτοῦ θύραν καὶ ὕψωσα τὸ βλέμμα πρὸς τὸ πέλαγος, εἶδα θέαμα τὸ ὁποῖον μὲ κατέπληξε. Παρήτησα τὸ πρόγευμα καὶ ἔδραμα πρὸς τὸν πατέρα μου. Μὲ ἠκολούθησεν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου καὶ ἐβλέπομεν ἀμφοτέρωι πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐβλέπαμεν σειρὰν μακρὰν πλοίων μεγάλων πλεόντων πρὸς τὸν λιμένα μας. Ἀπεῖχον εἰσέτι πολὺ, ἀλλ' ἦτο δι-
αυγῆς ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ διεκρίνοντο τὰ ἱστία, καμπύλα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου τὴν πνοήν, καὶ αἱ διπλαῖ καὶ τριπλαῖ ζῶναι ἐπὶ τῶν μαύρων σκαφῶν.

Ἐνῶ δὲ τὰ μεγάλα ταῦτα πλοῖα ἐφαίνοντο πλησιάζοντα, ἄλλη σειρὰ πλοιαρίων μικρῶν, δεχομένων ἐκ πλαγίων τὸν ἄνεμον εἰς τὰ τρίγωνα ἱστίων, ἔφευγε παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς τῆς Σάμου

τὴν διεύθυνσιν. Τὰ μεγάλα ἐν τούτοις πλοῖα, ὥσει διστάζοντα, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πρὸς τὸν λιμένα πλοῦν, ἤλλαξαν αἰφνης δρόμον. Ἐνόμισα ἐπ' ὀλίγον ὅτι ἀνεχώρουν. Ἀλλ' ὅχι δὲν ἀπεμακρύνοντο, ἐλοξοδρόμουν ἀπέναντι τῆς Χίου.

Τὰ δὲ μικρὰ πλοιάρια, φεύγοντα πρὸς τὰ δεξιὰ μας, ἐχάνοντο τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ὀπισθεν τῆς τελευταίας ἄκρας τῆς νήσου.

Δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἐννοήσωμεν τὶ συνέβαινεν. Ὁ Τουρκικὸς στόλος κατήρχετο ἰσχυρός, οἱ δὲ ἑπαστάται ἀνεχώρουν. Ἀλλ' οἱ Χῖοι τί ἔμελλον ν, ἀπογίνουν; Ἀγνοῶ πόσῃν ὥραν ὁ πατήρ μου καὶ ἐγὼ ἐμένομεν ἐπὶ τοῦ ἐξώστου σιωπηλοὶ καὶ ἀκίνητοι, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ πέλαγος προσηλωμένους.

Ἦτο πρόδηλον ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἱκανὰ πρὸς ἀντίστασιν μέσα καὶ ὅτι θὰ γίνουιν κύριοι οἱ Τοῦρκοι τῆς νήσου, ἐγνώριζον δ' ἐκ τῶν προτέρων πῶς φέρονται οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὰ δυτικώτερα τῆς νήσου καὶ νὰ σκορπισθῶμεν ὅπου ἕκαστος ἡδύνατο νὰ εὕρῃ καταφύγιον. Ἀπομακρυνόμενοι οὕτω τῶν Τούρκων, ἐπλησιάζομεν εἰς παράλια ἀντικρυ τῶν Ψαρῶν, ὅθεν ἐλπίζομεν σωτηρίαν.

Ἀπεχαιρετίσθημεν μετὰ πόνου ψυχῆς, εἰσῆλθομεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡσπασθήμεν τὰς εἰκόνας, καὶ ἀποχωρισθέντες ἐπεστρέψαμεν εἰς τὰ ἴδια ἕκαστος.

Ἐμπροσθεν τῆς θύρας εὗρομεν τέσσαρα ζῶα ἕτοιμα καὶ τὴν Ἀνδριάνον, τὴν ὑπηρέτριαν, ἐπι-

σπεύδουσαν τὴν ἀναχώρησιν. Οἱ γονεῖς καὶ αἱ ἀδελφαί μου ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ὄνων καὶ ἐξεκινήσαμεν. Ἡ Ἀνδριάνα καὶ ἐγὼ ἠκολουθήσαμεν πεζοί.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἠκούσθη αἴφνης μακρόθεν πυροβόλου κρότος. Πλησιέστεροι κανονιοβολισμοὶ διὰ μιᾶς τὸν ἐδέχθησαν. Ἐστράφημεν ἐν σιωπῇ ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον. Οἱ κρότοι τῶν πυροβόλων ἐπηκολούθουν συνεχεῖς. Ἀπὸ τοῦ στόλου καὶ ἀπὸ τοῦ φρουρίου οἱ Τοῦρκοι ἐτέλουν παταγωδῶς τοῦ φρικτοῦ θριάμβου τῶν τὰ προεόρτια.

— Ἀλλοίμονον εἰς τὴν Χίον, ἀνέκραξεν ὁ πατήρ μου. Καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὸν δρόμον μας.

Πρὶν ἀκόμη προσορμισθοῦν τὰ πλοῖα, οἱ Τοῦρκοι ἐξελθόντες τοῦ φρουρίου ἐχύθησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν καὶ ν' ἀρπάζουν καὶ νὰ φονεύουν. Ὅτι φεύγοντες ἠκούομεν τοὺς κανονιοβολισμούς, ἀπεβιβάζοντο οἱ ἐν τῷ στόλῳ καὶ ἠῤῥξανεν οὕτω τῶν δημίων ὁ ἀριθμὸς.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἡ θάλασσα ἐκαλύφθη ὑπὸ πλοιαρίων φερόντων ἀπὸ ἀντικρυ τὰ λυσσῶντα στίφη, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τοιοῦτον χρόνον ἐπερίμενον τῆς ἄγρας τὴν ὥραν. Τότε τὸ κακὸν ἐκορυφώθη, ἡ πόλις δὲν ἐξήρκει, ὅπως τοὺς κορέσῃ καὶ ἐπέπεσον εἰς τὴν ἐξοχήν.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἐτελέσθη τοῦ Ἀγίου Μηνα τοῦ τρομεροῦ ὀλοκαύτωμα. Ἀντίστασις δὲν ὑπῆρχεν· οἱ μὴ φυγόντες ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν διεσπάρησαν κρυπτόμενοι, ὥστε οὐδὲν ἀνεχαίτιζε τῶν θηρίων τὴν πρόοδον ἢ μόνη ἡ ἀφθονία τῆς προ-

χείρου λείας. Καθ' ὅσον αὕτη ἐξηντλεῖτο κατὰ τοσοῦτον ἐξετείνετο ἡ ζώνη τῆς καταστροφῆς, καὶ ἠκούομεν τοὺς Τούρκους ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πλησιάζοντας εἰς τὸ καταφύγιόν μας.

Τοὺς ἠκούομεν, λέγω, πλησιάζοντας. Ψυχρὰ ἡ ἔκφρασις καὶ ἀφηρημένη. Ἀλλὰ πῶς νὰ ἐκφράσω τὴν φοβὴν τῶν ἀκουσμάτων ἐκείνων; Ἀνάγκη διὰ τῆς φαντασίας, ἀναγνώστα, νὰ συμπληρώσης τῆς ἀφηγήσεώς μου τὸ ἀτελές. δίδων ζωὴν εἰς τὰς σκηνὰς καὶ τὰς ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἡ μνήμη μου ἤδη ἀνακαλεῖ. Διότι ἄλλο ν' ἀναγινώσκης ἡσύχως, καθήμενος ἐντὸς τοῦ δωματίου σου περὶ καταστροφῶν γενομένων εἰς χώραν ἀπέχουσαν ἢ ἄγνωστον καὶ εἰς ἐποχὴν μεμακρυσμένην, καὶ ἄλλο ν' ἀκούσης ὅτι ἄνθρωποι γνωστοί σου, συγγενεῖς καὶ φίλοι, συμπολῖται σφάζονται καὶ αἰχμαλωτίζονται, ὅτι οἰκίαι, τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶδες ἢ ἐπεσκέφθης πυρπολοῦνται ἢ ἐλεηλατήθησαν· ἄλλο νὰ σοὶ λέγουν ὀνομαστί, ἐφονεύθη ἐκεῖνος, ἡ σύζυγος τοῦ ἄλλου ἡχμαλωτίσθη, τὴν εἶδεν ὁ δεῖνα συρομένην ἐκ τῆς χειρὸς ὑπὸ Τούρκου ἀγρίου, κλαίουσαν κραυγάζουσαν· καὶ τὴν φωνὴν της τὴν γνωρίζεις τὴν ἠκουσας τοσάκις νὰ λαλῇ εὐθύμως, καὶ νομίζεις, τώρα ὅτι ἀκούεις τοὺς γοεροὺς κραυγασμοὺς της, ὅτι τὴν βλέπεις μὲ ἀνεστραμμένην τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν κόμην λυτὴν ἀγομένην εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, εἰς τὴν καταισχύνην, καὶ συλλογίζεσαι τὸν ἄνδρα της καὶ τὰ τέκνα της. Καὶ εἶσαι σὺ οὐτὸς ἐκεῖ πλησίον μετὰ τῶν γονέων, μετὰ τῶν παρθένων ἀδελφῶν σου, καὶ περιμένεις ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν νὰ

παρουσιασθούν ἐνώπιόν σου οἱ ἀνόσιοι διῶκται.
ὦ! ὁ Θεὸς νὰ σὲ προφυλάξῃ ἀπὸ τοιαύτας δοκι-
μασίας.

Εὐρέθημεν ὅλοι διὰ μιᾶς ἔξω εἰς τὸν δρόμον
μετὰ τῆς Ἀνδριάνας.

Ποῦ ἐπηγαίνομεν; Τί ἠθέλομεν; Ἐμφυτός τις
ὁρμὴ διηύθυνε τὰ βήματά μας μακρὰν τῆς πύλης
τοῦ χωρίου. Ἐφεύγομεν τοὺς Τούρκους. Δὲν ἐσκε-
πτόμεθα ὅμως ὅτι ἀπομακρυνόμενοι τῆς ἐξόδου ἐ-
κλειόμεθα ἐντὸς τοῦ χωρίου. Ἀλλὰ μὴ σκέπτεταιί
τις εἰς τοιαύτας ὥρας;

Ἐνῷ ἐτρέχομεν οὕτω περίφοβοι, παραζαλισμένοι,
μὴ γνωρίζοντες ποῦ νὰ καταφύγωμεν. μία γραῖα,
εἰς τὴν θύραν ταπεινῆς οἰκίας ἵσταμένη, μᾶς εἶδε,
μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἤπλωσε πρὸς ἡμᾶς τὴν χεῖρα.

— Ἐλᾶτε ἐδὼ νὰ σᾶς κρύψω, Χριστιανοί.

Ἐχύθημεν ὅλοι ἐντὸς τῆς ἀνοικτῆς θύρας ἀκο-
λουθοῦντες τὴν γραῖαν. Ὁ Θεὸς τὴν ἐφώτισε.

Εἰς ἐκείνην χρεωστοῦμεν τὴν σωτηρίαν, τὴν
ὑπαρξίν μας. Δὲν τὴν εἶδα ἔκιοτε, οὔτε τὸ ὄνομά
της γνωρίζω, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐλλησμόνησα τὸ ἀγα-
θὸν πρόσωπόν της οὐδ' ἔπαυσα εὐλογῶν τὴν μνή-
μην της. Εἶθε νὰ τὴν ἀνταμείψῃ ὁ Θεός, καὶ
νὰ τὴν ἀνέπαυεν ἐν εἰρήνῃ. Ὅπισθεν τῆς οἰκίας
ἦτο αὐλὴ ὑπαιθρος, εἰς δὲ τὴν ἄκραν τῆς αὐλῆς
σταῦλος. Ἐντὸς τοῦ σταύλου μᾶς ἔκρουσεν ἡ γραῖα
Αἰ ἀγελάδες της ἔβροσκον εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ δὲν
ἐπέστρεψαν οὔτε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, οὔτε
τὰς ἐπιούσας, νὰ μᾶς διαφιλονικήσουν τῆς κατοι-

κίας των τὴν κατοχὴν. Δὲν ἠχμαλώτιζον γυναικό-
παιδα μόνον οἱ Τοῦρκοι, ὅτι εὗρισκον ἦτο λεία
εὐπρόσδεκτος. Ἀλλὰ δὲν ἐξημίωνσαν ἡμᾶς τότε λη-
στεύοντες τῆς πτωχῆς γραίας τὰ ζῶα.

Ἡ εἴσοδος ἦτο στενὴ καὶ σκοτεινὴ, εἰς δὲ τὸ
βάθος ἠνοίγετο ὁ σταῦλος τετράγωνος καὶ ὀπωσοῦν
εὐρύχωρος· ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς εἶχε παράθυρον ἢ ἄλ-
λην ὀπήν, ὥστε, ὅτε ἐκλείετο ἡ ἐπὶ τῆς αὐλῆς θύ-
ρα τῆς διόδου, τὸ σκότος ἦτο ψηλαφητὸν καὶ ἡ
ἀποφορὰ δὲν εἶχε διέξοδον, Τέσσαρα ἡμερονύκτια
ἐμείναμεν ἐντὸς τοῦ κρυψῶνος τούτου. δεκαοκτὼ ἐν
ὄλῳ ψυχαί.

Τὸ ἑσπέρας τῆς πρώτης ἡμέρας ἡ φιλάνθρωπος
γραῖα μᾶς ἔφερε σάκκον πλήρη σύκων. Ὅτε δὲ
συνηθίσαμεν εἰς τὸ σκότος, ἀνεκαλύψαμεν εἰς μίαν
γωνίαν κάδον ἔχοντα εἰσέτι ὕδωρ ἀρκετὸν πρὸς πό-
τισμόν τῶν ἀγελάδων. Χάρις εἰς τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ
τὰ σῦκα δὲ ἀπεθάνομεν τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης
Εἰς θέσιν δὲ προέχουσαν ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν
τοῦ σταύλου εὗρομεν ἄχυρον, τὸ ὁποῖον ἐστρώσα-
μεν κατὰ γῆς, διὰ νὰ μὴ κατακλίνωνται ἐπὶ βορ-
βορώδους ἐδάφους αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά. Καὶ
ἐξήσαμεν οὕτω τέσσαρας νύκτας καὶ τέσσαρας ἡ μέ-
ρας.

Ἐκ τοῦ κρυψῶνος μας ἠκούομεν ἔξω συχνάκις
τὰς κραυγὰς τῶν Τούρκων καὶ τὰς οἰμωγὰς τῶν
Χριστιανῶν, πότε μακρὰν καὶ ἄλλοτε πλησίον.

Τὴν τελευταίαν μάλιστα νύκτα τοὺς εἶχαμεν πο-
λὺ πολὺ πλησίον, διότι διενυκτέρευσαν εἰς τὴν οἰ-
κίαν τῆς γραίας, καὶ ἠκούομεν τὰς ὁμιλίας των καὶ

τὰς διηγῆσεις τῶν αἰσχροῶν κατορθωμάτων των.

Ὁ κύριος τῶν Τούρκων σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνακάλυψις τῶν κρυπτομένων φυγάδων. Τοὺς ἄνδρας ἐφόνεον, τὰ δὲ γυναικόπαιδα ἠχμαλώτιζον μεταφέροντες τὴν ἄγρην των εἰς τὴν πόλιν.

Τοὺς χωρικοὺς δὲν ἔβλαπτον συνήθως, ἐκτὸς δι' ὕβρεων καὶ ραβδισμῶν καὶ λακτισμάτων καὶ διὰ τῆς καταναλώσεως τῶν τροφίμων των.

Δὲν ἔμενον δὲ ἐπὶ πολὺ οἱ αὐτοὶ Τούρκοι εἰς τὸ χωρίον. Ἀφ' ἐσπέρας ἤρχετο μία συμμορία, ἔτρωγον, ἔπινον, ἐκοιμῶντο. τὴν δὲ πρωίαν ἤρχισεν ἡ ἔρευνα πρὸς σφαγὴν καὶ ληλασίαν, ἀνεχώρουν οἱ πρῶτοι μὲ αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα, καὶ τοὺς διεδέχετο νέα τὴν ἐσπέραν συμμορία, καὶ οὕτω ἐφ' ἑξῆς. Ἡμεῖς δ' ἐπεριμένομεν νὰ κορεσθῶσι καὶ νὰ παύσῃ ἡ ἐξάντλησις τῆς λείας τὴν διαδοχὴν τοῦ διαωμοῦ παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ μὴν ἀνακαλυφθῶμεν μέχρι τέλους.

Τὴν τελευταίαν νύκτα ἐξημερώθημεν μὲ τὸν φόβον. ὅτι δὲν θὰ σωθῶμεν ἀπὸ τὰς χειρὰς των.

Ἡ θύρα μόνῃ τοῦ σταύλου μᾶς ἐχώριζεν ἀπ' αὐτῶν. Τὴν αὐγὴν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν ἡ σιωπὴ, ἀλλ' ἐξηκολούθει ἐντὸς τοῦ χωρίου ὁ θόρυβος, Πόσον βραδέως αἱ ὥραι παρήρχοντο: Θὰ τοὺς ἔχωμεν καὶ τὴν νύκτα πάλιν; Ἡσθάνομεθα πάντες, ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἀντιἔξωμεν πλειότερον.

Πρὸς τὸ ἐσπέρας τοὺς ἠκούσαμεν εἰς τὴν αὐλὴν, ἐτοιμαζομένους πρὸς ἀναχώρησιν, καὶ ἔκρατοῦμεν τὴν ἀναπνοὴν μας περιμένοντες τὴν ἐλ-

πιζομένην ἀπομάκρυνσίν των, Ἐκεῖ ἀκούομεν αἴφνης πλησίον τῆς θύρα, βροντώδη Τούρκου φωνήν.

Ἄς ἴδωμεν, πρὶν φύγωμεν, τί ἔχει εἰς αὐτὴν τὴν ἀποθήκην.

Ἐκαμα τὸν σταυρόν μου. Κρύος ἰδρῶς μὲ περιέχυσε. Ἡ θύρα τοῦ σταύλου ἔστριψε καὶ ἠνοιχθη, καὶ εἰς τὸ ἄνοιγμα τῆς εἶδα Τούρκου μορφὴν φοβεράν. Ἐκράτει ξίφος γυμνὸν εἰς τὴν μίαν χεῖραν, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ράβδον καὶ ἀπὸ τῆς ἅκρας τῆς ράβδου ἐκρέμετο λύχνος, τὸ δὲ φῶς τοῦ λύχνου ἐφώτιζε τοῦ Τούρκου τὸ πρόσωπον καὶ ὀπισθεν τῶν ὤμων του ἄλλαι Τούρκων κεφαλαὶ ἔρριπτον περίεργα ἐντὸς τοῦ σκότους βλέμματα.

Ἐκαθήμην κατὰ γῆς εἰς τὸ βάθος τοῦ σταύλου, ἄντικρυ τῆς εἰσόδου. Χίλια ἔτη νὰ ζήσω δὲν θά λησμονήσω τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην ὀπτασίαν,

Ἄναπνοή ἐντὸς τοῦ σταύλου δὲν ἤκούετο.

Ὁ Τούρκος ἐκτείνει τὸν πόδα του, προχωρεῖ ἐν βῆμα...

Ἀντήχησε διὰ μιᾶς ὁ πάταγος ὑδάτων πατουμένων καὶ βλάσφημος τοῦ Τούρκου ἐκφώνησις.

— Μόνον βρῶμα εἶναι ἐδῶ. Δὲν ἔχει τιποτε.

Πηγαίνομεν.

Ἡ θύρα ἐκλείσθη μετὰ κρότου καὶ οἱ Τούρκοι ἀνεχώρησαν. Ἐσώθημεν. Ἐν βῆξιμον, εἰς στεναγμός, ἠδύνατο νὰ μᾶς προδώσῃ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς μᾶς ἐλυπήθη καὶ ἠυδόκησε νὰ μᾶς διαφυλάξῃ. Ἡ σωτηρία μας τὴν ὥραν ἐκείνην μᾶς ἐφάνη ὡς ἀγαθὸς διὰ τὸ μέλλον οἰωνὸς καὶ ἐπεριμένομεν μὲ πλειότερον ἤδη θάρρος τῆς δοκιμασίας τὸ τέλος.

Δὲν ἐπεύσθησαν αἱ ἐλπίδες μας. Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐσπέραν, ἀφοῦ ἐνύκτωσε, ἠνοιχθῇ τοῦ σταύλου ἡ θύρα καὶ πάλιν, ἀλλ' ὑπὸ φίλης ἡδῆ χειρός, καὶ ἦλθεν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν ὁ χωρικός, τὸν ὅποιον ὁ θεὸς μου εἶχεν ἀποστείλει πρὸς εὗρεσιν πλοίου.

Πῶς ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν, πῶς ἀνεκάλυψε τὸ κρυφύγετόν μας δὲν γνωρίζω, Ἐφερε τὴν ἀγγελίαν ὅτι πλοῖον Ψαριανὸν μᾶς ἐπερίμενεν εἰς τὸν ἔρημον λιμενίσκον ὃχι μακρὰν τοῦ χωρίου, καὶ ἦτο ἑτοιμο ὁ χωρικός νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ ἀμέσως πρὸς αὐτό.

Ἡ νυκτερινὴ ὥρα, ὁ φόβος τῶν Τούρκων, ἡ ἄγνοια τοῦ μέλλοντος, οἱ κίνδυνοι τῆς φυγῆς, ἡ ἀνάμνησις τῶν πρώτων ματαίων περιπλανήσεων, πολλοὺς δισταγμοὺς τὴν ὥραν ἐκείνην ἐγέννησαν.

Ἄλλ' ἂν ἐμένομεν, ὁ ὀλεθρὸς ἦτο βέβαιος σημερον ἢ αὔριον, ἐνῷ φεύγοντες ἠδυνάμεθα νὰ σωθῶμεν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἡ φυγή, καὶ ἀνεχωρήσαμεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ χωρικοῦ.

Κρατούμενοι τὰς χεῖρας καὶ βαδίζοντες ἐν σιωπῇ, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἄκραν τοῦ χωρίου, πρὸς τὸ ἀντίθετον τῆς εἰσόδου μέρος. Ἐφεύγομεν τὴν πύλην ὑποπτευόμενοι ὅτι ἐφρουρεῖτο ὑπὸ Τούρκων. Ὁ ὁδηγός μα. εἶχε λάβει τὰ μέτρα του, εἰσῆλθομεν ἐντὸς οἰκίας ἐρήμου διὰ νὰ δραπτεύσωμεν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ, διεκρίνετο ὁμῶς ἐκ τοῦ παραθύρου τὸ κρημνῶδες κάτω ἔδαφος, Ἐκρεμάσθη σχοινίον καὶ κατέβην πρῶτος ἐγώ. Ἔδεσα εἰς τὴν μέσῃ μου τὸ σχοινίον καὶ τὸ ἐκράτουν ἐκ τῶν χει-

ρῶν, ἐνῷ μέ κατεβίβαζον οἱ ἄνωθεν. Κατῆλθον κατόπιν οἱ λοιποὶ ἄνδρες ἀνὰ εἷς, καὶ παρελάβομεν ἔπειτα τὰς καταβιβαζομένας γυναῖκας καὶ παιδιά. Τελευταῖος ἐπήδησεν ὁ χωρικός, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μας καὶ ἤρχισεν ἡ νυκτερινὴ ὁδοιπορία.

Ἡ ἀπόστασι δὲν ἦτο μεγάλη· ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλος ὁ δρόμος, ὅταν μὲ τὴν καρδίαν τρέμουσαν φεύγῃς εἰς τὸ σκότος, μὴ γνωρίζων, ποῦ πηγαίνεις, καὶ φοβῆσαι ἀνὰ πᾶσαν στιγνὴν μὴ φανῶσιν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἔχῃς γέροντας, παιδιά, καὶ γυναῖκας εἰς τὴν συνοδείαν σου·

Ἐξημέρωνε μόλις, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ὑψώματα, τὰ περικλείοντα τὸν λιμενίσκον, ὅπου ἡ σωτηρία μᾶς ἐπερίμενε. Λευκὴ σειρὰ ἀμυδροῦ φωτός, χαράττουσα τὸν ὀρίζοντα, προεμήνυε τὴν ἀνατολήν. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀποτόμου λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστάθημεν, ἐβλέπομεν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἀκτὴν, ἀλλὰ δὲν ἠκούετο ῥόχθος ἐντὸς τοῦ λιμένος· ἦτο ἄκρα γαλήνη, ἐκτὸς δ' αὐτοῦ, μακρὰν μᾶς ἔδειξεν ὁ χωρικός τὸ πλοῖον. Δὲν ἔβλεπα ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν ὑδάτων τὸ σκάφος, ἀλλ' ὁδηγούμενος ἀπὸ τοῦ χωρικοῦ τὴν χεῖρα διέκρινα τοὺς δύο ἰστοὺς καὶ μὲν ἐφάνη, ὅτι κινοῦνται προχωροῦντες μὲ κρεμασμένα ἐπ' αὐτῶν τὰ ἱστία. Ἐσπεύσαμεν τὸ βῆμα καὶ ἐντὸς ὀλίγης ὥρας εἵμεθα κάτω εἰς τὴν παραλίαν.

Δὲν ἤλθε διὰ μόνους ἡμᾶς τὸ πλοῖον ἐκ Παρῶν. Ὁ πλοίαρχος ἐφρόντισε ἀφ' ἐσπέρας νὰ διασπείρῃ τῆς ἀφίξεώς του τὴν εἶδησιν, καὶ συνέρρεον οἱ πρόσφυγες ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ τῶν

σπηλαίων, ὅπου ἐκρύπτοντο. Ἡ ἀκτὴ ἦτο ἤδη κεκαλυμμένη ὑπ' αὐτῶν, ὅτε κατέβημεν, ἐξηκολούθουν δὲ καὶ ἄλλοι φθάνοντες κατόπιν ἡμῶν.

Εὐτυχῶς οἱ πρῶτοι φθάσαντες εἶχον δώσει τὸ συμφωνηθὲν σημεῖον καὶ τὸ πλοῖον ἔπλεεν ἤδη πρὸς τὸν λιμένα, καθ' ἣν στιγμήν ἀπὸ τοῦ ὑψώματος διέκρινα μακρόθεν τοὺς ἰστούς τους.

Ὅτε ἐπλησιάσαμεν εἰς τοὺς σωρούς τῶν φυγάντων, εἶδομεν ὅλα τὰ πρόσωπα ἐστραμμένα πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἦρχετο ἡ λέμβος ἐπλησιάζειν. Ἦκούοντο αἱ κῶπαι σχίζουσαι τὴν θάλασσαν, ἠκούετο καὶ τῶν σκαρμῶν ὁ γογγυσμὸς ὑπὸ τῆς κώπης τὴν πίεσιν.

Οἱ δ' ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ ἐτεινομεν σιωπῶντες τὰ ὦτα πρὸς τοὺς πλησιάζοντας ἐκείνους παρηγόρους ἤχους. Ἀλλ' ὅτε ἡ λέμβος προσωρμίσθη καὶ ἐπῆρσαν οἱ ναῦται εἰς τὴν ξηράν, τότε ἡ σιωπὴ ἐλύθη καὶ ἐπῆλθε ταραχὴ καὶ σύγχυσις, διότι πάντες συνωθούμενοι ἐπὶ τῶν βράχων ἀνυπομόνουν θέλοντες νὰ ἐπιβιβασθοῦν.

Ἦσαν δὲ πολλοὶ οἱ φεύγοντες καὶ ἡ λέμβος μικρά. Ἦχηρά τοῦ ναυκλήρου φωνὴ καὶ τῶν ναυτῶν οἱ βραχίονες ἐχαλίνωσαν τοῦ πλήθους τὴν ἀνυπομονησίαν. Κανένα δὲν θ' ἀφήσωμεν. Ἐν τούτοις ἡ λέμβος ἀνεχώρησε μὲ τὸ πρῶτον φορτίον, ὁ δὲ ναύκληρος καὶ τρεῖς ναῦται ἔμειναν εἰς τὸ παράλιον ὥπλισμένοι. Ἐπῆγαιεν ἡ λέμβος καὶ ἤρχετο, ἐσμίκρυνε δὲ βαθμηδὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ ἠϋξανε μετὰ πᾶσαν ἀναχώρησιν ἡ ἀνυπομονησία τῶν μενόντων. Ἡϋξανε δὲ τοσοῦτω μᾶλλον.

καθόσον τὸ φῶς ἐπληθύνετο. Δὲν ἐφαίνετο εἰσέτι ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἡ θάλασσα ἐλάμβανεν ἤδη τῆς ἡμέρας τὰ χρώματα.

Οἱ ἡμίσεις περίπου ἦσαν ἐπὶ τοῦ πλοίου. Ἡμεῖς ἐμένομεν εἰσέτι ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐβλέπομεν τὴν λέμβον ἐπιστρέφουσαν, εὐχόμενοι νὰ μὴ βραδύνη ἡ σειρά μας, ὅτε ἀντήχησεν αἴφνης κρότος τουφεκίου καὶ ἠκούσθη σφαίρας συριγμός. Αἱ κεφαλαὶ ὅλαι ἐστράφησαν διὰ μιᾶς πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ εἶδομεν ὑψηλά, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, πρὸς τὰ δεξιὰ μας τέσσαρα· ἀνδρῶν μορφάς. Ἀλλοίμονον· οἱ Τοῦρκοι ἐπλάκωσαν.

Θεέ μου! Ὅποῖον τρόπον ἔφερον εἰς τὴν ἀκτὴν ἢ ἀπροοδόκητος ἐκείνη τῶν διωκτῶν μας ἐμφάνις! Δύο τρεῖς τουφεκισμοὶ ἐκ νέου ἀντήχησαν. Ὁ ὄμιλος τῶν προσφύγων ἐσκορπίσθη καὶ ἐτρέξαμεν ὅλοι ἐπὶ τοῦ λόφου καθ' ὑπωρείας, ὅπως προφυλαχθῶμεν ὑπὸ τῶν βράχων τὰς ἐξοχάς. Οἱ τέσσαρες ναῦται μόνοι ἔμειναν εἰς τὴν ἄκρην τῆς θαλάσσης· καὶ ὑψώσαντες τὰ ὅπλα ἐσκόπευσαν καὶ ἐπυροβόλησαν διὰ μιᾶς καὶ οἱ τέσσαρες. Οἱ Τοῦρκοι ἄνωθεν δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦτον.

Ἐφοβήθησαν ἄρά γε; Ἡ μὴ αἱ σφαῖραι τῶν ναυτῶν μας ἐπέτυχον; Ἡ μὴ ἦσαν πολυριαρίθμου σώματος ἐμπροσθοφυλακὴ καὶ ἐπερίμενον ἐπικουρίαν, ὅπως ἐπιπέσωσιν καθ' ἡμῶν; Καὶ τότε; Τί θὰ γίνωμεν; Πῶς θ' ἀντισταθῶμεν;

Ἐν τούτοις ἡ λέμβος ἐπλησίαζεν. Ἐνθαρανθέντες ὑπὸ τῆς παύσεως τῶν πυροβολισμῶν ἐτρέξαμεν

ὅλοι πάλιν πρὸς τὴν θάλασσαν. Θὰ προφθάσωμεν ὅλοι νὰ σωθῶμεν; Θὰ φανῶσιν ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ λόφου οἱ Τοῦρκοι;

Προσωρμίζετο σχεδὸν ἐπὶ τῶν βράχων ἡ λέμβος, ὅτε εἶδα τὸν πατέρα μου πλησιάζοντα τὸν ναύκληρον. Τὸν ἔβλεπα νὰ δακτυλοδεικτῇ τὰς ἀδελφάς μου καὶ ἐμέ, ἐνῷ ὁ ναύτης ἀπέσυρε τὴν χεῖρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐζήτει ὁ πατήρ μου νὰ θέσῃ φιλοδώρημα.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἡ μήτηρ μου ἐκ τῶν ὀπισθεν μ' ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρός· ἐστράφην πρὸς αὐτήν.

— Λουκῇ μου, πάρε τὰς ἀδελφάς σου καὶ πήγαινε μὲ τὴν εὐχὴν μας. Ἀφήσατέ μας ἡμᾶς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Καὶ συγχρόνως ἐναπέθετεν εἰς τὸν κόλπον μου μικρὸν δέμα, περιέχον ὅσα κοσμήματα εἶχε δυνηθῇ νὰ περισώσει. Τὴν ἐνηγκαλίσθην καὶ ἐφίλουν τὸν λαιμόν της καὶ ἔλεγα. — Ὅχι, ὅχι, ὅλοι ὁμοῦ θὰ σωθῶμεν.

Ἐκεῖ μὲ ἤρπασεν ἐκ τοῦ βραχίονος ὁ πατήρ μου.

Πήγαινε μὲ τὰς ἀδελφάς σου. Ἐρχόμεθα κατόπιν ἡμεῖς. Ἡ λέμβος ἦτο πλήρης, αἱ δὲ ἀδελφαί μου ἐκάθηντο ἐντὸς αὐτῆς. Μὲ ὥθησεν ὁ πατήρ μου, μ' ἔσυρεν ὁ ναύκληρος καὶ πρὶν προφθάσω νὰ λαλήσω ἢ ν' ἀντισταθῶ εὐρέθην ἐντὸς τῆς λέμβου καὶ ἐγώ. Αἱ κῶπαι ἐκινήθησαν ἀμέσως, Ἐστράφην πρὸς τὴν ξηρὰν νὰ ἶδω τὴν μητέρα μου, καὶ ἐνῷ ἐστρεφόμενην, εἶδα καπνὸν ἐπὶ τοῦ λόφου καὶ νέος τουφεκισμὸς ἠκούσθη, Ἐπὶ τῶν βράχων

τὸ πλῆθος συνεσφίγγετο καὶ οἱ ὀπισθεν ὤθουν τοὺς πρώτους, ἔπιπτον δέ τινες ἤδη εἰς τὴν θάλασσαν, Μεταξὺ τῶν πιπτόντων βλέπω αἴφνης τὴν μητέρα μου.

Δὲν ἤξεύρω πῶς ἠδυνήθην ν' ἀπλώσω ἐκ τῆς λέμβου τὴν χεῖρα, πῶς ἤρπασεν ἡ μήτηρ μου τὴν χεῖρά μου, πῶς μία ἄλλη γραῖα ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν τῆς μητρός μου τὸ φόρεμα. Ἡ δὲ λέμβος ἐπροχώρει καὶ ἔπλεον αἱ δύο γραῖαι συρόμεναι ἐκ τῆς χειρός μου μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους τὰς ἀνεσύραμην ἐκ τῆς θαλάσσης Οὐδ' ἐνθυμοῦμαι, πῶς εὗρέθημεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου.

Οἱ τουφεκισμοὶ ἐκ διαλειμμάτων ἐξηκολούθουν, ἡ δὲ λέμβος ἐπήγαινε καὶ ἤρχετο καὶ τὴν ἔβλεπα ἐκάστοτε ἐπιστρέφουσιν, προσπαθῶν νὰ ἴδω μακρόθεν, ἐὰν ἦσαν ἐντὸς αὐτῆς, ὁ πατήρ μου καὶ ἡ Ἀνδριάνα. Εἰς τὸ τελευταῖόν της μόνον ταξείδιον τοὺς εἶδα ἐπὶ τέλους ἐρχομένους

Εἴμεθα ἤδη πάντες ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ εἴμεθα ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ψυχαί.

Ἐμετρήθημεν κατόπιν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπέτυχον ἀπὸ τοῦ λόφου νὰ ἐλαττώσουν τὸν ἀριθμὸν μας.

Τὸ πλοῖον ἀνεπέτασε τὰ ἱστία του καὶ ἤρχισε νὰ πλέῃ ὑπὸ τὴν ἐλαφρὰν πνοὴν τοῦ οὐρίου ἀνέμου, ἀλλ' ἦτο εἰσέτι παρὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ὅτε εἶδομεν νὰ ὑψώματα καλυπτόμενα ὑπὸ Τούρκων.

Οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἦσαν τῷ ὄντι ἐμπροσθοφυλακή. ἀλλὰ θεία χάριτι ἐβράδυναν οἱ πολλοὶ νὰ ἔλ-

θουν καὶ ἡμεῖς εἴμεθα ἤδη σῶοι καὶ ἀσφαλεῖς οὐδ' ἐφοβούμεθα πλέον τὰ ἀπέχοντα ὀπλὰ των.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Ὁ Μάρκος Βότσαρης ἐστρατοπέδευσεν εἰς Λιβαδάκια τῆς Ἀκαρνανίας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Ὁμήρ Βριώνη.

Μαθὼν δ' ὅτι δεινότερο κίνδυνος ἠπείλει τὴν Αἰτωλίαν, κατερχομένου τοῦ Σερασκέρη, ἐπανῆλθεν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ Σουλιωτῶν εἰς Μεσολόγγιον, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι μετὰ δακρύων ὑπεδέχθησαν αὐτὸν ὡς σωτῆρα καὶ προστάτην. Λαβὼν δὲ τι ἀναγκαῖα πολεμεφόδια ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ Ἑλαιῶνι τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 1250 περίπου ἀνδρῶν, ὧν 400 ἦσαν Σουλιῶται.

Ἐνθ' δ' ἦτο ἔτοιμος ν' ἀποδυθῇ εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα, ἡ ἀσυνεσία τῆς Κυβερνήσεως ἔκρινεν εὖθετον τὸν καιρὸν νὰ ταπεινώτῃ καὶ ὑβρίσῃ αὐτόν. Ὑποταχθέντος τοῦ στρατηγοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος Βαρνακιώτου εἰς τοὺς Τούρκους, ἀντικαταστάτης αὐτοῦ εἶχε διορισθῇ ὁ Βότσαρης. Τοῦτο ἐλύπησεν, ὡς εἰκός, ὀπλαρχηγούς τινας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, οὓς ἐτύφλωνεν ἡ φιλοδοξία, μὴ ἀναγνωρίζοντας τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ. Ἡ Κυβέρνησις προσέτι, ἐπειδὴ ὑλωπεύετο τὸν Βότσαρην ὡς φίλον τοῦ Μαυροκορδάτου, ἔσπευσε νὰ διανείμῃ ἀφειδῶς διπλώματα στρατηγίας εἰς διαφόρους. Ἀλλ'

οὗτος περιφρονῶν τοὺς εὐτελεῖς ὕβριστάς ἔσχισε τὸ δίπλωμά τος καὶ εἶπεν :

Ὅποιος εἶναι ἄξιος πέρνει δίπλωμα μεθαύριον ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ.

Συγκροτήσας δὲ συμβούλιον τῶν ὀπλαρχηγῶν, ὅπως συσκεφθῶσι περὶ τῆς ἀμύνης τῆς χώρας. εἶπε πρὸς αὐτούς :

— Ἀδελφοί, ἡ Θεία Πρόνοια μᾶς ἐβοήθησε καὶ ἐνίκησαμεν πολλάκις τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μας· καὶ τώρα ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ μᾶς συντρέξῃ νὰ καταστρέψωμεν τὸν περιμενόμενον τοιοῦτον ἐχθρόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει ὅλας τὰς ἐλπίδας του ὁ Σουλ-
τάνος.

Οἱ Σουλιῶται ἀπήντησαν, ὅτι δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά. πὺ ἀπαντοῦν ἐμπροστά τους τοὺς Γκέγκηδες. Τοὺς γνωρίζουν ἀπὸ τὸ Σοῦλι, ὅπου τοσάκις τοὺς ἐνίκησαν, καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τώρα θὰ τοὺς νικήσουν καὶ θὰ τοὺς καταστρέψουν. Πάν-
τες δὲ εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ἔνεκα τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν προέκρινεν ὁ ἐχθρός, θὰ στερηθῇ ταχέως τῶν ἐπιτηδείων καὶ οἱ Ἕλληνες ὠφελοῦμενοι τῶν ὀχυρῶν θέσεων, θὰ τὸν καταπολεμήσουν ἐπιτυχῶς.

Ἐσπευσαν λοιπὸν πάντες εἰς συνάντησιν τοῦ Σερασκέρη, ὁ ὁποῖος εἶχε κατέλθει ἀπο πολλῶν ἡ-
μερῶν εἰς Καρπενήσιον. Ὁ Τζαβέλλας, ὁ Ζέρβας καὶ ὁ Φωτομάρας ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὰ Λακώμα-
τα τῆς Σανιάδος κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Κόρακος, ὅπου εὐρίσκετο καὶ ὁ Γιολδάσης μετὰ τῶν ἀδελ-
φῶν του Κώστα Σερέτη καὶ Ζαχαράκη Γιολδάση, ὁ Σαδήμας καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Φθιώτιδος Κον-

τογιανναῖοι. Ὁ δὲ Μάρκος Βότσαρης μετ' εὐαρίθμων Σουλιωτῶν ἐστρατοπέδευσεν ἐγγύτερον τοῦ Καρπενησίου εἰς μικρὸν Χωριό.

Ὅπως γνωρίσῃ ἐπακριβῶς τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ, ὁ Μάρκος ἀπέστειλε κᾶτασκόπους εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον τοὺς δύο προσφιλεῖς ἑξαδέλφους του Ἀθανάσῃν Τούσιαν Βότσαρην καὶ Ἀθανάσῃν Κουτσουνίκαν καὶ τὸν σηματοφόρον του Γιάννην Μπαῖρακτάρην. Οὗτοι ἐξετέλεσαν ἐπιτυχῶς τὴν ἀνατεθεῖσεν αὐτοῖς ἐντολήν.

Εἰσχωρήσαντες εἰς τὸ στρατόπεδον ἐξήτασαν τὰ πάντα, διατρίψαντες ἐν αὐτῷ μίαν ὅλην ἡμέραν. Ὅμιλοῦντες τὴν Ἀλβανικὴν φοροῦντες τὴν αὐτὴν ἐνδυμασίαν, ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ὡς σύντροφοι καὶ ἀνεστρέφοντο μετ' αὐτῶν ἀκωλύτως. Ἐπανελθόντες εἰς τὸ μικρὸ χωριὸ ἐξέβηκαν ἐπακριβῶς εἰς τὸν ἀρχηγόν των τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου καὶ περιέγραψαν τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ πολέμιοι. Ὅτε οὗτοι εὐρίσκοντο ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἡ Μεσοχώρα ἦτο ἐλευθέρα, διότι ἡ ὑπὸ τῶν Τζελαλεδίν Βάην ὀπισθοφυλακὴ ἦλθεν ἐκ Λαμίας πιθανῶς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν των καὶ κατηυλίσθη ἐν αὐτῇ. Ἐκ τούτου δ' ἐξηγεῖται διὰ τί πάντες οἱ Ἕλληνες, ἐνόμιζον ὅτι ἡ σκηνὴ τοῦ Τζελαλεδίν ἦτο πλησίον τοῦ Κεφαλοβρύσου, νομίσαντες ἴσως ὡς τοιαύτην τὴν σκηνὴν πασαῖ τινὸς ἐκ τῶν διοικούντων τὸ κύριον σῶμα.

Λαβὼν τὰς πληροφορίας ταύτας ὁ Βότσαρης κατεῖδεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἀσθενῶν δυνάμεών των δὲν κατώρθωνον νὰ καταπολεμήσουν ἐπι-

τυχῶς ἐκ τοῦ συστάδην τοὺς ἀσυγκρίτως ὑπερτέ-
ρους κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐχθρούς. Συνέλαβε δὲ πα-
ραχρῆμα τὸ μεγαλεπίβολον σχέδιον νὰ καταστρέψῃ
τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων διὰ παρατόλμου νυ-
κτερινῆς ἐπιθέσεως. Πρὸς τοῦτο δ' ἔγραψε πρὸς
τοὺς ἐστρατοπεδευμένους εἰς τὰ Λακῶματα Σουλι-
ώτας τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν.

« Ἀδελφοὶ Καπεταναῖοι,

Ἐγὼ ἦρθα ἐδῶ καὶ ἔχω σκοπὸ νὰ προσβάλω
τὸν Πασᾶ

Ἄν θέλετε, κατεβᾶτε κάτω εἰς τὸν ἅγιον Νικό-
λαον τοῦ χωρίου Κλαψίου νὰ κουβεντιάσωμε καὶ
νὰ τὸν κτυπήσωμε μαζί, καὶ ἂν δέν θέλετε, μὴν
ἔρχεσθε .

Ἄμα ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν οἱ Σουλιῶται εἶπον.
Τί ; Γυναῖκες εἴμεθα καὶ δέν πηγαίνομεν;

Ἀνεκοίνωσαν δὲ τὴν ἀπόφασίν των εἰς τοὺς
Κοντογιανναίους καὶ εἰς τὸν Καπετάνιον τοῦ τόπου,
τὸν Γιολδάσην, οἱ ὅποιοι προθύμως ἐδέχθησαν νὰ
συμμετάσχουν τῆς μάχης. Τὴν αὐτὴν δὲ ἑσπέραν
κατέβησαν εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον, ὅπου εὔρον
τὸν Μάρχον ἀναμένοντα αὐτοὺς.

Οὗτος ἐξέθηκεν εἰς αὐτοὺς τὸ σχέδιόν του καὶ
ἀνέπτυξε τοὺς λόγους, οἵτινες ἔπειθαν αὐτόν, ὅτι
μόνον διὰ τοιαύτης ἐνεργείας ἦτο ἐλπίς νὰ κατα-
συντρίψουν τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ. Ὅθεν τὴν
νύκτα τῆς ἐπομένης ἡμέρας αὐτὸς μὲν θὰ ἔμβῃ ἀπὸ
τὴν Ποταμιὸν, δηλονότι ἀπὸ τὴν διὰ μέσου τοῦ
ρεύματος τοῦ χειμάρρου εἰσοδὸν τῆς κοιλάδος, καὶ
θὰ κτυπήσῃ τὸν πασᾶ. Ἐκεῖνοι δὲ πρέπει νὰ ἐπι-

πέσωσιν ἀπὸ τὸ διάσελο. τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου καὶ ἀπὸ τοῦ Δεσπότη τὸ γεφύρι καὶ νὰ τοὺς βάλουν εἰς τὴν μέσῃν.

Πάντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐνέκριναν τὸ σχέδιον τοῦ Βότσαρη. Μόνος δ' ὁ Γιολδάσης ἔφερε παρατηρήσεις τινάς.

— Καπετὰν Μάρκο, εἶπε, νὰ μοῦ δώσης τὴν ἄδειαν νὰ σοῦ μιλήσω. Οἱ Τοῦρκοι εἶναι πολλοὶ καὶ δὲν μποροῦμεν νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσωμεν ὅλους. Ἀλλὰ νὰ τοὺς κτυπήσωμε ἀπὸ τὴν ποταμιὰ καὶ νὰ τοὺς σπρώξωμε νὰ πᾶνε ὅλοι κατὰ τὴν Θεσσαλία.

— Ὁχι, Καπετὰν Γιαννάκη, ἀπεκρίθη ὁ Μάρκος. Ἔτσι ποῦ; εἶπα νὰ γίνεται καὶ ὅτι δώσῃ ὁ Θεός.

Προσδιώρισαν δὲ ὥραν τῆς ταυτοχρόνου ἐπιθέσεως, τὴν πέμπτην μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τῆς ἐπαύριον. Ὁ Γιολδάσης ἔφερεν ἀντίρρησην ζητῶν βραχείαν ἀναβολήν.

— Ἐχω ὁμήρους; εἶπε πρὸς τὸν Μάρκον, ἄφησε νὰ κάμω τρόπον νὰ τοὺς γλυτώσω.

— Ἀς πᾶν καὶ αὐτοὶ κουρμπάνι (θυσίᾳ) γιὰ τὸ γένος ἀνεφώνησεν ὁ Μάρκος.

Τὸ σχέδιον ἐγινωσκον μόνον οἱ ὀπλαρχηγοί, οἵτινες διετάχθησαν νὰ τὸ ἀνακοινώσουν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοὺς κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐνεργείας· οἱ δὲ Τοῦρκοι οὐ μόνον διετέλουν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς μελετωμένης ἐπιθέσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔλευσιν τῆς ὑπὸ τὸν Βότσαρην φάλαγγος πλησίον τοῦ στρατοπέδου των ἔμαθον κατὰ τύχην, διότι πεποιθότες εἰς τὰς δυνά-

μεις αὐτῶν οὔτε ἀποσπάσματα πρὸς κατόπτεισιν ἔστελλον οὔτε ἀναγκαίως φυλακὰς εἶχον θέσει, ὅπου ἔδει.

Ἐμαθον δ' οἱ Τοῦρκοι τὴν ἔλευσιν τοῦ Βότσα-ρη ἀπὸ Ἑλλήνας προδότας. Εἰς πολλοὺς ἀπὸ τοὺς προτιθεμένους νὰ προσκυνήσωσι καπετανέους τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν ἔγραψεν ὁ Μάρκος, ὅτι ἔρχεται διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Τούρκους, καὶ προσεκάλει αὐτοὺς ν' ἀπιστεῖλουν ὀλίγους ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. Τοῖς ἔλεγε προσέτι, ὅτι φήμη διατρέχει, πὺς σκοπὸν ἔχουσι νὰ προσκυνήσουν εἰς τὸν Βεζύρην τῆς Σκόδρας, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔδωκε καμμίαν πίστιν εἰς τὰ τοιαῦτα, διότι ποτὲ δὲν θὰ πιστεύσῃ νὰ ὑπάρχῃ τοιαύτη δειλία εἰς τοὺς καπεταναίους τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ καταδεχθοῦν πλέον νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς κύριόν των, τὸν τύραννον καὶ φονέα τῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν των. Τοὺς συνεβούλευσε δὲ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τοιαύτην ἄτιμον προᾶξιν, ἀναξίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, διότι ἡ κατάρα τῆς πατρίδος καὶ τὸ αἷμα τῶν σκοτωμένων θὰ πέσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς των.

Οὐδεὶς τῶν ἀνάνδρων ὀπλαρχηγῶν ἀπήντησεν εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ. Τινὲς δὲ ἔπεμψαν πρὸς τὸν Βεζύρην καὶ τὸν γραμματέα των, διὰ νὰ προσκυνήσουν. Τὸν γραμματέα ἐκεῖνον ἐδέχθη ὁ Τζελαλεδὶν μπέης, ὁ θεῖος καὶ κεχαγιᾶς τοῦ βεζύρου, ὅστις καὶ τὸν παρουσίασεν εἰς αὐτόν. Ἀφ' οὗ ὁ γράμματεὺς ἐδῆλωσεν ἐκ μέρους τῶν καπεταναίων, οἱ ὅποιοι τὸν ἔστειλαν. τὴν ἐπιθυμίαν των νὰ προσκυνήσουν καὶ ἔλαβε τὰ περὶ ἀναγνωρίσεως αὐτῶν μπογιουρντιά,

ἠρώτησεν εἰτα τὸν βεζύρη, ἂν ἔχη καμμίον εἶδῃσιν περὶ τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

— Ποῖος εἶναι ὁ Μάρκος αὐτός; Εἶπε μετ' ἀδιαφορίας ὁ βεζύρης.

— Ἐνας Σουλιώτης, ἀπεκρίθη ὁ γραμματεὺς, ποῦ τὸν εἶχε διωρισμένον ἢ Ἑλληνικῇ Κυβέρνησις ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Μεσολογγίου. Αὐτὸς ἦλθεν ἐδῶ καὶ εἶναι πλησίον εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐμάθομεν μάλιστα πὺς ἔχει σκοπὸν νὰ κτυπήσῃ.

— Καὶ ὡς πόσον στρατὸν ἔχει μαζύ του; Ἡρώτησεν ἐκ νέου ὁ βεζύρης.

Πραγματικῶς ἔχει 1250, εἶπεν ὁ γραμματεὺς. Αὐτὸς ὅμως κηρύττει ἔξω πὺς ἔχει 1750.

Ὁ γέρον Τζελαλεδίν, ἰδὼν ὅτι ὁ ἀνεψιὸς του περιφρονητικῶς ἤκουσε τὰς πληροφορίας ταύτας, παρετήρησεν αὐτῷ ὅτι τὸν Μάρκον Βότσαρη τὸν γνωρίζει καλὰ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ οἱ πατριῶταί του εἶναι παλλικάρια καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσέξωμεν.

Ἐπομένως κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀλβανῶν προσεκλήθησαν εἰς τὸ κονάκι τοῦ Βεζύρη οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν Γκέγκηδων καὶ τῶν Μιρδιτῶν καὶ ἀνεκοινώθη εἰς αὐτούς, ὅτι ὁ Μάρκος Βότσαρης, ὁ Σουλιώτης, μὲ 1250 σταρτιώτας εὐρίσκεται πλησίον των καὶ ἔχει σκοπὸν νὰ τοὺς κτυπήσῃ. Προετράπησαν δὲ νὰ ἔχουν τὴν προσοχὴν των.

Ἀλλ' οἱ ὑπερήφανοι Ἀλβανοὶ ἠγανάκτησαν ἀκούσαντες τοὺς λόγους τούτους· ἐθεώρησαν δεινὴν ὕβριν τὴν συμβουλὴν περὶ προφυλάξεως. Τῷ εἶπον,

πῶς θέλει νὰ ντροπιάσῃ τὸ γένος του, ἂν δειλιάξῃ ἀπὸ τέτοια χαμπέρια. Πῶς εἶναι δυνατόν ἄνθρωπος μὲ τόσους ὀλίγους στρατιώτας νὰ τολμήσῃ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ στρατοῦ τόσον ἰσχυροῦ καὶ στρατοῦ μάλιστα Σκοδριάνων; Ἡμεῖς τρέχομεν τὴν ἡμέραν καὶ τοὺς γυρεύομεν, καὶ μᾶς λέγουν πῶς θὰ ἔλθουν νὰ μᾶς κτυπήσουν νύκτα; Ἄς ἔλθῃ ὅποιος θέλει νὰ μάθῃ τί θὰ εἰπῇ Σκοδριάνικο τουφέκι. Καὶ ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ κονάκι του Βεζύρη, οὐδεμίαν δὲ ἔλαβον πρόνοιαν περὶ προφυλάξεως τοῦ στρατοπέδου. Ὁ ἀρχηγὸς ὅμως τῶν Μιρδιτῶν Τότι Πρέγκας, παρευρεθεὶς καὶ οὗτος εἰς τὸ συμβούλιον, εὐθὺς ὥς ἐπανηλθεν εἰς τὴν σκηνὴν του, ἐκάλεσε τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατηγούς καὶ τοῖς ἀνεκοίνωσε τὰ λεχθέντα.

Οἱ πασάδες τῆς Σκόδρας καὶ τῆς Γκεγκαριᾶς, προσέειπεν, ἔδειξαν πολλήν ἀψηφισιᾶ. Ἐγὼ ὅμως, παιδία, φρονῶ πῶς δὲν εἶναι καμμία ντροπὴ νὰ λάβωμεν τὰ μέτρα μας διὰ νὰ μὴν τύχῃ καὶ ἐντροπιασθῶμεν ὕστερα χειρότερα. Βλέπω πῶς οἱ ἀγάδες ἔκαμαν μεγάλο σφάλμα νὰ φανοῦν τόσον ἀφήφιστοι. Ἐγὼ ἄλλοτε, ὅτε τὰ εἶχα χαλασμένα μὲ τὸν Βεζύρη καὶ ἐπῆγα στὰ Γιάννινα στὸν Ἀλῆ πασᾶ, ἐγνώρισα ἐκεῖ καλὰ τοὺς Σουλτῶτες καὶ τοὺς ἄλλους οὐρούμηδες (Ἑλληνας). Εἶναι ὅλοι τους παλληκάρια.

Ἀκούσαντες τὴν ὁμιλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀπαντες συνεφώνησαν νὰ λάβουν προφυλακτικὰ μέτρα καὶ ἀνήγειραν ἐν σπουδῇ κουλοῦρες (προμαχῶνας). Ἄλλως δὲ τεταγμένοι ἐν τῇ προφυλακῇ ἐκινδύνευαν οὗτοι πλείοτερον τῶν ἄλλων.

Ταῦτα ἔμαθον οἱ Ἑλληνες μετὰ τὴν παρὰ τὸ

Κεφαλόβρυσον μάχην καὶ πρὸ τῆς ἐν Καλιακούδα, ἀπὸ Μιρδίτας, οἵτινες συνομολογηθείσης βραχείας ἀνακωχῆς, διελέγοντο ἐνίοτε φιλικῶς πρὸς τοὺς ὁμογλώσσους καὶ ὁμοθρήσκους Σουλιώτας.

Τὴν νύκτα τῆς 9ης Αὐγούστου 1923 μικρὸν πρὸ τῆς ὁρισθείσης ὥρας πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς τολμηρᾶς ἐπιθέσεως ἡ ὑπὸ τὸν Τζαβέλλα καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς μοῖρα τῶν Ἑλλήνων ἦλθεν εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν.

Διὰ νὰ βεβαιωθοῦν δέ, ἂν ἡ κλεισώρεια τοῦ Κωνίσκου ἦτο κατειλημμένη ἢ μὴ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἔπεμψαν προσκόπους τινὰς ὑπὸ τὸν Καραστάθην Μπαρλᾶν. Ἐκεῖνοι προχωρήσαντες πρὸς τὴν Κλεισώρειαν οὐδένα συνήντησαν Τοῦρκον φρουρόν· ἰδόντες δὲ ἐρχομένους πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν δύο ἄνδρας ὀδηγοῦντας ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἵππους συνέλαβον αὐτοὺς.

— Ποῖοι εἰσθε σεῖς; Ἠρώτησεν ὁ Μπαρλᾶς.

— Ἐμεῖς, τᾶδέρφια οἱ Τζαβαλιαῖοι.

Οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι Δημήτριος καὶ Γεώργιος Τζαβαλιαῖοι ἦσαν Καρπενησιῶται, ἔζων μέχρις ἐσχάτων πενέστατοι δὲ ὄντες· πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπλούτησαν σκυλεύσαντες ἐν Κεφαλοβρύσῳ πλὴν τῶν ἵππων καὶ σάκκους φλωρίων.

— Τὶ εἶν' αὐτά; Εἶπεν ὁ Μπορλᾶς δεικνύων τοὺς ἵππους.

Πλιάτσικο ἀπὸ τὸ οὐρδὶ τὸ τούρκικο.

— Τί χαμπέριο;

— Τὶ χαμπέρια! Δὲ βλέπετε τίς φωτιὲς πίσω στή

Μεσοχώρα; ἤρθε μιὰ μαυρίλα καὶ πλάκωσε τὴ Μεσοχώρα.

Ἐνόουν δὲ τὴν ὑπὸ τὸν Τζελαλεδὶν μπέην ὀπισθοφυλακὴν, ἣτις ἐκ Φθιώτιδος ἐλθοῦσα κατηυλίσθη ἐν Μεσοχώρᾳ.

Οἱ πρόσκοποι συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Τζαβαλιαίων ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν.

Τὸ διάσελο, εἶπεν εἰς τοὺς Καπεταναίους ὁ Μπαρλᾶς, δὲν τὸν ἔχουν πιασμένον οἱ Τοῦρκοι· μόνον ἤρθε μιντάτι τοῦ πασᾶ καὶ ἔστησε τὰ τσαντήριά του στὴ Μεσοχώρα.

Ἰδόντες ὅτι ἐκ τῆς ἀπρονοησίας τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι δὲν κατέλαβον τὰ ἐπίκαιρα ἐκεῖνα μέρη, ἡ ὁδὸς ἦτο ἐλευθέρᾳ, οἱ καπεταναῖοι ἐπροχώρησαν· ἀφῆκαν δὲ ἑκατὸν πενήκοντα ἄνδρας πρὸς φρούρησιν τῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἀπὸ Καρπενησίου εἰς Μιάραν καὶ διὰ ταύτης εἰς Ἅγιον Ἀνδρέαν, ὅπως μὴ ὑπερ-ραλαγγίσουν αὐτοὺς οἱ ἐχθροί, ὀδηγούμενοι ὑπὸ Τούρκων Καρπενησιωτῶν. Ἐπίσης ὁ Ζαχαρίας Γιολδάσης κατέλαβε μετὰ διακοσίων ἀνδρῶν τὴν θέσιν Δεσπότης λιβάδι, δεσπόζουσαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης κατ' εὐθεΐαν ἀπὸ Καρπενήσιον εἰς Ἅγιον Ἀνδρέαν.

Οἱ δὲ Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Ζυγούρην Τζαβέλλαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κώσταν Γιολδάσιν ἢ Σερέτην Εὐρυτᾶνες, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ι. Γιολδάση Ἰατρίδης καὶ οἱ πρὸ ὀλίγου χρόνου θανόντες Γ. Μπαζόνης ἐκ Προυσοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ Τζαβαλιαῖται, εἰσέβαλον εἰς τὸ στρατόπεδον ἐκ τοῦ

ἀνατολικοῦ μέρους πρὸς τὰ Πλατάνια, ἐνῶ ταυτοχρόνως σχεδὸν ἐκ τῆς ρηματιᾶς ὁ Μάρκος.

Ἡ συμπλοκὴ ἐγένετο αἱματηρά· πολλοὶ τῶν ἐχθρῶν ἐσφράγησαν προτοῦ συνέλθουν εἰς ἑαυτοὺς ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἐπιθέσεως. Ἄλλ' εἰ καὶ θορυβηθέντες οἱ ἐχθροί, ἡδυνήθησαν ὅμως νὰ διατηρήσουν τὰς θέσεις των, καὶ οἱ εὐάριθμοι Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν πρὸς τὰ σύδενδρα ὑψώματα τοῦ Κονίσκου, ὁπόθεν ἐξηκολούθησαν τὴν μάχην ἀκροβολιστικῶς.

Ἐν τῇ συγχύσει, ἣτις ἐπηκολούθησε τὴν πρώτην προσβολήν, ἐκ τῶν ἐν τῷ Σεραγίῳ τοῦ Ἀλῆ κρατούμενων δύο ὁμήρων, ὁ μὲν ἐκ Λάσπης ἱερεὺς κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν μαχομένων Ἑλλήνων· ἄλλ' ὁ Ρεμογιᾶννος δὲν ἡδυνήθη νὰ σωθῇ καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπηγχονίσθη.

Τὸ προβληθὲν κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ ἐχώριζεν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τὸν Τζελαεδὶν ὀπισθοφυλακῆς ὁ βράχος τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Ἄν ὁ Τζελαεδὶν προσήρχετο ἐπίκουρος, καταλαμβάνων μάλιστα τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων, οὐδεὶς αὐτῶν θὰ ἐσώζετο. Ἀλλ' ἀγνοῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιτεθέντων ἀκούων δὲ καὶ τοὺς πυροβολισμοὺς τῶν ἐν Μιάρᾳ καὶ τῶν ἐν τῇ θέσει δεσπότου λιβάδι ἀποσπασμάτων, φοβηθεὶς δὲν ἐκινήθη, ἀλλὰ συνέταξε πρὸς ἄμυναν τοὺς ὑπ' αὐτόν.

Οἱ παρὰ τὸ Κεφαλόβρυσον καὶ τὰ Πλατάνια μαχόμενοι Ἕλληνες ἔπαυσαν τὸ πῦρ ἀκούσαντες ἐκ τοῦ μέρους, ὅπου εἰσέβαλεν ὁ Μάρκος Βότσαρης, πένθιμον σάλπισμα· ὑπέστρεψαν δὲ εἰς τὸν Ἅγιον

Ἄνδρέαν νομίσαντες ὅτι ἐσημαίνεται ὑποχώρησις. Ἄλλ' ὁ Σουλιώτης Φωτομάρας, ὁ ὁποῖος παχὺς ὢν καὶ σωματώδης, δὲν ἠδύνετο νὰ συναγωνίζεται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἐπεσκόπει τὴν μάχην ἀπὸ τινος ἐξέδρας τοῦ Κωνίσκου, ὑπεράνω τοῦ Κεφαλοβρύσου, ἐγύρισε καὶ εἶπε πρὸς τὸν συνεδεύοντα αὐτὸν Ἰατρίδην :

Δυστυχία ! Κάποιον τρανὸν δικόν μας ἐσκότωσαν !

Καὶ ἀληθῶς τὸ πένθιμον σάλπισμα ἐσήμεινε τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Βότσαρη.

Ὁ Μάρκος Βότσαρης ἐξεκίνησε μετὰ 350 ἀνδρῶν ἐκ τοῦ μικροῦ χωριοῦ, καθ' ἣν ὥραν ὁ Τζαβέλλας διέβαιναν τὴν Κλεισώρειαν τοῦ Κωνίσκου. Διέταξε τοὺς Σουλιώτας νὰ προχωροῦν ἀθορύβως, Ὁ κρότος τῶν βημάτων αὐτῶν ἐν τῇ ρεματιᾷ δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀκουσθῇ ὑπὸ τῆς προφυλακῆς τοῦ ἐχθροῦ ἕνεκα τοῦ πνέοντος κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην δυτικοῦ σφοδροῦ ἀνέμου. Ἦτο πανσέληνος, τὸ φῶς δ' αὐτῆς θὰ προέδιδε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡ ἐπίθεσις των θὰ ἀπετύγγανεν, ἂν μὴ μικρὰ νέφη ἐκάλυπτον τὸν οὐρανόν. Ὅτε ἐπλησίασαν εἰς τὰς σκηνὰς τῶν Μιρδιτῶν οἱ Σουλιῶται ἠτοιμάσθησαν εἰς μάχην, περιέδεσαν τὴν κεφαλὴν μὲ μαντῆλι, ἀνεκούμπωσαν τὰ μανίκια των καὶ σήκωσαν τὰς ποδιάς των. Μόνον ἀπὸ ἑν τουφέκι ἔρριψαν καὶ ἀμέσως ἔσυραν τὰ γιαταγάνια καὶ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Ἀλβανῶν. Μεγάλη ἐπηκολούθησε σφαγὴ. Ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἡ σύγχυσις ἦτο ἀπερίγραπτος. Οἱ Μιρδίται ἠδυνάτουσαν νὰ διακρίνουν τοὺς ἐχθροὺς λαλοῦντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ ἔσφαζον ἀλλήλους, ἐνῶ οἱ Σουλιῶται, εἰς οὓς ὁ Μάρκος εἶχεν ὀρίσει σύνθημα στουρνάρι καὶ τσεκούρι ἔπληττον ἀσχαλῶς τοὺς πολεμίους.

X. Ἀντιφάτου Ἀναγνωστικὸν ΣΤ'. τῆς 6ης Δημοτικοῦ

6

Ἔνεκα τοῦ τρόμου, ὃν ἡ αἰφνιδία προσβολὴ ἐνέσπειρεν εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἀλβανῶν. οὗτοι ἤρχισαν νὰ ὀπισθοχωροῦν ἀτάκτως.

Οἱ Σουλιῶται ὀπλαρχηγοί, ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν νίκην ἤθελαν νὰ παύσουν τὴν μάχην. Ἀλλ' ὁ Μάρκος, εἰ καὶ τραυματισθεὶς εἰς τὸν μηρόν, διέταξε νὰ προχωρήσουν. Ἐνόμισεν, ὅτι παρὰ τὰ Πλατάνια εἶχε τὴν σκηνὴν τοῦ Ὁ Τζελαλεδὶν μπέης, καὶ ἤθελε νὰ ἐπιστέψῃ τὴν νίκην διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Πλησίον εἰς τὰ Πλατάνια, κατὰ τὴν θέσιν ἀμπέλια, ὑπῆρχε κουλούρα (προμαχών), ἡ ὁποία μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κατεστράφη ὑπὸ τῶν γεωργῶν Καρπενησίου. Ὑπὸ ταύτης καλυπτόμενοι ἀνθίσταντο ἐρρωμένω· πολλοὶ Ἀλβανοὶ θελήσας νὰ εἰσπῇ δῆσῃ ὁ Μάρκος ἐντὸς τοῦ τείχους ἐπλήγῃ θανατηφόρως εἰς τὸ μέτωπον ὑπὸ τινος Μιρδίτου.

*Ἕνας Δατῖνος τὸ σκυλί, τὸ χέρ' ποὺ νὰ τοῦ πέσῃ
πικρὸν τουφέκιν ἔρριξε στοῦ Μάρκου τὸ κεφάλι.*

Ἐγειρε κάτω ὁ ἥρως νεκρός· συνήχθησαν ἐν βαθυτάτῳ ἄλγει περὶ αὐτὸν οἱ σύντροφοι. Ἐπὶ τῶν νώτων λαβὼν τὸ πολύτιμον φορτίον ὁ προσφιλὴς τοῦ Μάρκου ἐξάδελφος Ἀθανάσιος Τούσιας, ἐκόμισεν αὐτὸ εἰς τὸ Μικρὸ Χωριό.

Παρηκολούθουν δ' ἄλλοι Σουλιῶται φέροντες ἐπὶ τῶν νώτων τοὺς βαρέως πληγωμένους. Ἡ ὑποχώρησις ἐγένετο ἐν τάξει, οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ διώξουν τοὺς ἀνδρείους νικητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ θάνατος τοῦ μεγαλοψύχου στρατηγοῦ κατέστησε πικροτάτην τὴν νίκην. Ἐκόμισαν οἱ Σουλιῶται εἰς τὸ Μικρὸ Χωριὸ πλούσια λάφυρα ἐκ τοῦ στρατοπέδου· δύο σημαίας,

πλήθος ἱππων καὶ ἡμιόνων, 690 τουφέκια, χιλίας περίπου πιστόλας καὶ φορτία γιαταγανίων καὶ πολεμοφοδίων. Ἀφῆκαν δ' ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 36 νεκρούς, οἱ πληγωθέντες ἦσαν ὀλιγώτεροι, περὶ τοὺς εἴκοσιν ἢ τριάκοντα μόλις. Μέγισται ὅμως ἦσαν αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ. οἱ πλεῖστοι τῶν ἱστορικῶν ὑπολογίζουσιν εἰς τρισχιλίους τοὺς φονευθέντας· ὁ Πρόκες ὁ Ὅσθεν περιορίζει τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν εἰς δισχιλίους, δημοτικὸν δέ τι ἄσμα εἰς χιλίους διακοσίους.

Χίλιους διακόσιους ἔκοπαν χωρὶς τοὺς λαβωμέσους.

Ἀλλὰ τὰς ζημίας αὐτῶν ἀντεστόθμιζεν ὁ θάνατος τοῦ γενναίου ἀνδρός, ὁ ὁποῖος τοσάκις κατεπολέμησε νικηφόρως τὰ τουρκικὰ ὄπλα καὶ ἐφονεύθη ἐν τῇ ἐπιτυχεῖ ἐκτελέσει ἡρωϊκοῦ τολμήματος, τὸ ὁποῖον ἐδείκνυε φανερῶς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν στρατηγικὴν ἅμα σύνεσιν αὐτοῦ. Ἡ ὑψηλὴ Πύλη διέταξε νὰ πανηγυρίσωσι τὰ φρούρια διὰ κανενιοβολισμῶν τὸν θάνατον αὐτοῦ, μετ' ἀγαλλιάσεως δὲ ἤκουσαν οἱ ἀπανταχοῦ Μουσουλμᾶνοι, ὅτι ἐφονεύθη ὁ Χαρσὶν Μᾶρκος, ὁ ἀδάμαστος στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων.

Βαρὺ τοῦναντίον ἐκάλυψε πένθος τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς δεινῆς συμφορᾶς. Θρηνοῦσα ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐκήδευσε μεγαλοπρεπῶς τὸν ἐνδοξότατον τῶν προμάχων αὐτῆς καὶ ἡ δημώδης μοῦσα, διηρμήνευσεν εὐγλώττως τὴν ὁδύνην τοῦ Ἑθνους.

*Τὸ ἄκουσεν ἡ μαύρη γῆ, τρεῖς χρόνους δὲν χορτιάξει
Τὸ ἄκουσαν καὶ τὰ βουνὰ κ' ἐκεῖνα ῥαῖσ' ἔτῃκαν,
Τὸ ἄκουσε κι' ὁ οὐρανὸς τρεῖς χρόνους δὲ σταλάξει
ὁ Μᾶρκος ἐσκοτώθηκε καὶ σκότωσε καὶ χίλιους.*

N. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

17. Τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μεσολογγίου.

Ἡ ἔξοδος τῆς φρουρᾶς.

Εἰς τὸ πρῶτον φῶς τῆς αὐγῆς ποῖον θέαμα παρουσιάζθη! Πανταχοῦ καταστροφὴ, συμφορὰ, ὄλεθρος, παντοῦ χαλάσματα οἰκιῶν, καὶ μέσα καὶ γύρω εἰς αὐτὰ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παιδιά, ὅλοι ἀφανισμένοι ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἀπὸ τὴν κακοπέρασιν. χλωμοί, ἄσαρκοι. μὲ τὰ μάτια θολωμένα, ἐνδεδυμένοι κατατρυπημένα ἐνδύματα, μόλις ἐσύροντο εἰς τὰ πόδια των. Ἐξω ἠκούοντο γογγυσμοὶ καὶ ἀναστεναγμοὶ ἀρρώστων. παρέκει ἔπιπτεν ἄλλος κατὰ γῆς λιπόθυμος ἐκ τῆς ἀδυναμίας.

Ἐγώ, ὁ ὁποῖος εὐρέθην ἔξαφνα ἐκεῖ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχα συνηθίσει ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν, ὅπως οἱ ἄλλοι, ἡσθανόμην διαρκῇ φρίκῃ καὶ ἡ καρδιά μου ἐσπαράζετο. Ὅ,τι ἔβλεπα ἦτο πολὺ φοβερώτερον ἀπὸ ὅσα εἶχα ἀκούσει περὶ τῆς οἰκτρᾶς θέσεως τῆς πολιορκουμένης πόλεως καὶ τώρα δὲν ἠμπορῶ νὰ εὕρω λόγους ἱκανοὺς νὰ τὴν κρατήσω.

Ἐπῆγα εἰς τὰ τεῖχη, εἰς τοὺς προμαχῶνας. Οἱ στρατιῶται εἶχαν καταντήσει φαντάσματα, σκελετοὶ μόλις ἐκράτουν τὰ τουφέκια εἰς τὰς χεῖρας. Καὶ ὅμως κανεὶς δὲν παραπονεῖτο, κανεὶς δὲν ἐδειλίαζεν· εἶχαν ὅλοι τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνουν διὰ τὴν πατρίδα. Εἶδα μὲ τὰ μάτια μου σκοπούς, οἱ ὁποῖοι ἐξεψύχουν ἀπὸ τὴν πείναν μὲ τὸ ὅπλον εἰς τὰς χεῖρας.

Καὶ ἀπέθνησκον πολλοί, ὅχι τόσον ἀπὸ τὰς σφαῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ὅσον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἀπὸ τὰς φοβερὰς ἀσθενείας, τὰς ὁποίας ἐγέννησεν ἡ κακοπέρασις. Κατήντησαν νὰ τρώγονυ ὅλα τὰ καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα ζῶα,

ὅσα εὗρισκαν, ὅλα τὰ χόρτα, καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἀλμυρὰ τῆς θαλάσσης φύκη, ὅλας τὰς οὐσίας, αἱ ὅποιαι ἦσαν δυνατὸν νὰ μασηθῶσιν. Καὶ ὅλαι αὐταὶ αἱ τροφαὶ κατέστρεφον τοὺς δυνατωτέρους στομάχους, ἀνέπτυσσον ἐπιδημίαν θανατηφόρον. Καὶ ποῦ μέσα διὰ νὰ περιποιηθοῦν τοὺς ἀσθενεῖς ; Ποῦ γῇ διὰ νὰ θάψουν τοὺς νεκρούς ; Καὶ ὅμως τὸ θάρος των δὲν ἐκλονίζετο. ἔμεινεν ἀσάλευτον, ὅπως ἀσάλευτα ἔμειναν τὰ τείχη των. Καὶ ὅταν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὁ Ἰμβραΐμης ἐπρότεινεν εἰς αὐτοὺς νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα, καὶ νὰ φύγουν ἐκ τῆς πόλεως, οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Μεσολογγίου ἀπεκρίθησαν

«Ὅκτὼ χιλιάδες αἵματωμένα ὅπλα, δὲν παραδίδονται»
Ἐπρεπεν ἄνθρωποι μὲ τόσην καρτερίαν νὰ εἶναι κλεισμένοι εἰς τὰ ἀδύνατα ἐκεῖνα τείχη διὰ νὰ ἀνθέξουν εἰς δύο πολιορκίας, διὰ νὰ κρατήσουν τόσας χιλιάδας Ἀλβανῶν καὶ Αἰγυπτίων γύρω των, διὰ νὰ κινήσουν τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου ὅλου καὶ νὰ προσελκύσουν τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης μὲ τὸ ἥρωϊκὸν τέλος των.

Πιστεύσατέ με, ὅταν ἐγύριζα μέσα εἰς τὴν ἀγιασμένην αὐτὴν πόλιν καὶ ἀντίκρυζα παντοῦ ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι εἶχαι ὑποφέρει μαρτύρια διὰ τὴν πατρίδα, ἐκοκκίνιζα ἀπὸ ἐντροπὴν ἐγὼ, ὁ ὅποιος ἡμῖν ὑγίης, δυνατός, ὁ ὅποιος δὲν εἶχα πάθει τίποτε. Μοῦ ἐφαίνετο ὡς ἱεροσολία ὅτι ἐτόλμων νὰ πατῶ χῶμα, τὸ ὅποιον δὲν εἶχα βρέξει, ὅπως ὅλοι ἐκεῖ, μὲ τὸ αἷμά μου καὶ μὲ τὰ δάκρυά μου.

Ἐπὶ τέλους ἡ ὠρισμένη ἡμέρα ἦλθεν, ἦτο ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων· ἔγινε καταγραφὴ τῶν κατοίκων καὶ εὐρέθησαν ἕως ἑννέα χιλιάδες τὸ ὅλον, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς

χιλιάδες ἄνδρες τοῦ πολέμου, χίλιοι ἀσθενεῖς καὶ ἀνίκανοι καὶ πέντε χιλιάδες γυναικόπαιδα.

Κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠκούσθη ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ ὁ περιμενόμενος πυροβολισμός. Τότε ἤρχισε νὰ γίνεται ἡ ἐτοιμασία τῆς ἐξόδου. Εἰς τὴν πόλιν μόνον ὀλίγοι ἔμειναν· οἱ ἀσθενεῖς ἐκεῖ. ὅπου κατέκειντο, οἱ γέροντες καὶ ἄλλοι ἀνίκανοι πρὸς πορείαν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν δυνατοτέρων οἰκῶν ὥπλισμένοι καὶ ἐφωδιασμένοι μὲ πολλὴν πυρίτιδα, ὥστε νὰ πολεμήσουν ὅσον δυνηθοῦν καὶ νὰ τιναχθοῦν εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐχθρῶν. ὅταν ἐπὶ τέλους εἰσορμήσουν αὐτοί. Δὲν ἤμπορεῖ γλῶσσα ἀνθρώπου νὰ ἐξιστορήσῃ τὴν σύγχυσιν τῆς ὥρας ἐκείνης, τὰ δάκρυα τῶν ἀποχωριζομένων ἀπὸ προσφιλεῖς ἀσθενεῖς, τοὺς ἀναστεναγμοὺς ἐκείνων, ὅσοι ἔμειναν ὀπίσω, τὴν γενικὴν λύπην τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι ἔφευγον ἀπὸ τὴν αἱματόβρεκτον πατρίδα των. Εἶδα πολλούς, οἱ ὅποιοι ἐφίλουν τοὺς χαλασμένους τοίχους τῶν οἰκῶν των, εἶδα ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἔδεναν καὶ ἐφύλαττον εἰς τὰ στήθη των, ὥσάν φυλακτό, ὀλίγον χῶμα ἀπὸ τὴν ἀγιασμένην αὐτὴν γῆν.

Ἐνῶ διηγοῦμαι αὐτά, ἀμέτρητοι σκηναὶ σπαρακτικαὶ διέρχοντο εἰς τὰ βάθη τῆς μνήμης μου, ἀλλὰ μιὰ ἐξ ὅλων μένει ζωηρότερα :

Μεταξὺ τῶν προκρίτων τοῦ Μεσολογγίου ἦτο καὶ ὁ γέρον Καψάλης, ἐκεῖνος ἔβαλε κατόπιν τὸ πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, ὅταν οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Μίαν ἡμέραν. πρὸ τῆς ἐξόδου ἢ σύζυγός του, ἡ ὁποία ἦτο ἀσθενής, ἀπέθανεν· ὁ γέρον Μεσολογγίτης οὔτε ἐδάκρυσε διὰ τὸν θάνατόν της, ἂν καὶ τὴν ἠγάπα

πολύ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ υἱὸς τοῦ ἔκλαιε πλησίον τοῦ λειψάνου τῆς μητρός του, ἐκεῖνος μὲ ἀταραξίαν εἶπε :

—Γιατὶ κλαῖς ; "Αν ἀπέθανεν ἡ μητέρα σου, πρέπει νὰ χαίρεσαι .

"Εφυγεν ἐλευθέρα· ἐγλύτωσεν. "Αν ἐξοῦσεν, ἴσως αὖριον θὰ ἦτο σκλάβα τῶν Τούρκων.

Κατὰ τὸ σχέδιον τῆς ἐξόδου ἐχωρίσθημεν εἰς τρία δώματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μακρῆ. τοῦ Τζαβέλα καὶ τοῦ Βότσαρη. Παλλαὶ γυναῖκες ἐνεδύθησαν ἀνδρικὰ ἐνδύματα καὶ πολλὰ ἀνήλικα παιδιὰ ὠπλίσθησαν. Δύο ὥρας ἀφοῦ ἐνύκτωσεν, ἤρχισεν ἡ ἔξοδος. Ἐτέθησαν αἱ γέφυραι εἰς τὴν τάφρον καὶ ἐπέρασαν πρῶτοι χίλιοι πολεμισταί, οἱ ὅποιοι ἐκάθησαν κατὰ γῆς πέραν τῆς τάφρου. Ἐπειτα ἐπέρασαν πολλὰ γυναικόπαιδα, ἀλλὰ μὲ τόσῃν βίαν καὶ ἀταξίαν, ὥστε μερικὰ ἔπεσαν εἰς τὴν τάφρον, κατόπιν ἐξῆλθον καὶ οἱ λοιποὶ ἄνδρες τῆς φρουρᾶς.

"Ολοὶ ἐστάθησαν καὶ ἐπρόσμεναν ν' ἀκούσουν ἔξωθεν πυροβολισμούς, καθὼς εἶχε συμφωνηθῇ μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀρχηγούς, ὥστε νὰ γίνῃ διπλῇ ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλ' ἡ ὥρα παρήρχετο καὶ δὲν ἠκούετο τίποτε. Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι εἶχαν μάθει τὰ τῆς ἐξόδου ἀπὸ ἓναν προδότην Βούλγαρον, ἤρχισαν νὰ τουφεκίζουν καὶ νὰ κανονιοβολοῦν καὶ πολλοὶ ἐθανατώνοντο ἀπὸ τὰς σφαίρας. Τότε μία φωνὴ ἠκούσθη ἀπὸ ὅλα τὰ στόματα :

—Ἐμπρός ! Ἐμπρός !

Καὶ ὤρμησαν ὅλοι μὲ ἀλλαλαγμόν.

Ὁ Τζαβέλλας ἦτο εἰς τὴν μέσῃν καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἀρχηγοὶ εἰς τὰ πλάγια, Ἐγὼ ἤμην μὲ τὸ σῶμα τοῦ

Τζοβέλλα καὶ ἐπήγαινα μὲ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν· δὲν εἶχαμε κάνει πολλὰ βήματα καὶ ἀκούομεν μίαν φωνὴν τρομακτικὴν.

— Πίσω πίσω !

Γυρίζομεν καὶ βλέπομεν ὅλα τὰ γυναικόπαιδα, τὰ ὅποια μας ἠκολούθουν, νὰ γυρίζουν πρὸς τὴν πόλιν. Ἐφεγγεν ἡ σελήνη καὶ διεκρίναμεν, ὥς νὰ ἦτο μέρα, τὸ φοβερὸν καταπάτημα. τὸ ὁποῖον ἐγίνετο μὲ τὴν παράλογον αὐτῶν ἐπιστροφὴν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο καιρὸς διὰ χάσιμον, οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἐτουφέκιζον διαρκῶς. Τότε καὶ οἱ πλέον ἀδύνατοι ἐπῆραν δυνάμεις· καὶ χωρὶς νὰ βλέπωμεν ποῦ πηγαίνομεν, χωρὶς νὰ προσέχωμεν εἰς τοὺς συντρόφους μας. οἱ ὅποιοι ἔπιπτον δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐχύθημεν ἀκράτητοι μὲ τὰ γιαταγάνια εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν πολιορκητῶν. Δὲν εἴμεθα πλέον ἄνθρωποι τὴν ὥραν ἐκείνην, ἡ ἀπελπισία μᾶς εἶχε κάμει θηρία. Καὶ αἱ φωναί μας ἀκόμη δὲν ἦσαν ἀνθρώπιναι, ὁμοιάζον μὲ θηρίων φωνάς.

Οἱ ἐχθροὶ ἔφευγον μὲ τρόμον, ἅμα ἤκουον τὰς φωνάς μας καὶ ἔβλεπον τὰ γιαταγάνια μας ν, ἀστράπτουν εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης.

Ἐπεράσαμεν ὅλον τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων χωρὶς μεγάλας ζημίας καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου ἠλπίζαμεν ὅτι θὰ εὕρωμεν ἐκεῖνους οἱ ὅποιοι θὰ ἤρχοντο ἀπ' ἔξω πρὸς βοήθειάν μας. Ἀλλ' ἐκεῖ μᾶς ἐπρόσμενεν ἡ μεγαλυτέρα συμφορά. Ὅχι φίλοι ἀλλ' ἐχθροὶ μᾶς ὑπεδέχθησαν, οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ Μουσταφάμπεη. Ἐγελάσθημεν δὲ ἀπὸ τὰ ἐνδύματά των καὶ χωρὶς ὑποψίαν, ἀλλὰ μὲ χαρὰν μάλιστα ἐπλησιάσαμεν

Καὶ ἐκεῖνοι εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης μᾶς ἐσκόπευαν ἀσφαλέστατα καὶ μᾶς ἐθέριζαν.

Ὅσοι ἐπροφθάσαμεν, ἐφύγαμεν πρὸς τὰς κορυφὰς τοῦ βουνοῦ καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τέλους ἐϋρομεν ὀλίγους φίλους, ἐν μικρὸν σῶμα τοῦ Δράκου.

Αὐτοὶ μᾶς ἐπεριποιήθησαν, ἔδωκαν ὀλίγην τροφήν εἰς τοὺς πεινασμένους, ὀλίγον νερὸν εἰς τοὺς ἀπληθυμένους ἀπο τὸν φοβερὸν ἀγῶνα. Ἦτο μεσονύκτιον τότε. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἐφαίνετο κάτω σκεπασμένον ἀπὸ τὰς φλόγας καὶ τὸν καπνὸν τὸ δοξασμένον, τὸ ἥρωικὸν Μεσολόγγι.

Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

18. Ὁ Θάνατος τοῦ Καρκίσκᾶκη.

Ἐπειδὴ τὸ κίνημα ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ τὴν 23ην, διαταγαὶ εἶχον δοθῇ εἰς ὅλον τὸν στρατὸν ν' ἀναπαυθῇ τὴν 22αν καὶ νὰ ἀπέχη παντὸς ἀκροβολισμοῦ. Καὶ ὅμως τινὲς τῶν ἐν τῷ Φαλήρῳ σταθμευόντων Κρητῶν, ἀφοῦ ἔφαγον καὶ ἔπιον, ἐκίνησαν, παρὰ τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν, καθ' ἑνὸς τῶν πλησιεστέρων ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων ὅπερ, καίτοι κείμενον ἐπὶ χώρου πεδινοῦ, ἦτο ὅμως ἰσχυρότατον. Ὁ τουφεκισμὸς ἀκουσθεὶς ἐφείλκυσε πολλοὺς καὶ Ἑλληνας καὶ πολεμίους, οἰμὲν ἔδραμον εἰς ὑποστήριξιν τῶν Κρητῶν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσουν ἐξ ἐφόδου τὸ ὀχύρωμα, οἱδὲ Τοῦρκοι ἱππεῖς καὶ πεζοὶ ἄντε πεξήλθον πρὸς ἀντίκρουσιν αὐτῶν. Πολλοὶ Ἑλληνες ὀπλαρχηγοὶ προσήλθον, ἵνα καταπαύσουν τὴν ταραχὴν καὶ ἐπαναφέρουν τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς τάξεις των, ἀλλ' ἡ φωνὴ των δὲ εἰσηκούετο, καὶ ὁ κατὰ πρῶτον

μικρὸς ἀκροβολισμὸς κατήντησε μετ' ὀλίγον μάχη σπου-
 दाία. Μετ' ὀλίγον ὁ πάντοτε ἀτρόμητος Νικήτας πλη-
 γώνεται εἰς τὴν σιαγὸνα, πληγώνονται δὲ καὶ ἄλλοι
 ἀξιωματικοὶ καὶ οὐκ ὀλίγοι στρατιῶται, ὥστε οἱ Ἕλληνες
 ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσουν. Ὁ Καραϊσκάκης
 τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατέκειτο πυρέσσων ἐν τῇ σκηνῇ
 του, ἀλλ' οἱ πυροβολισμοὶ καὶ αἱ κραυγαὶ ἐξεγείρουν
 αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ληθάργου καὶ τιναχθεὶς ἀπὸ τῆς κλίνης
 ἐρωτᾷ τί τρέχει. Πρὶν φθάσουν νὰ ἐξηγήσουν εἰς αὐτὸν
 τὰ συμβάντα, βλέπει τὴν φυγὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἀναπη-
 δήσας λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὸν ἵππον λαμβάνει ἀπὸ τινος
 τῶν παρατυχόντων τὸ γιαταγάνι του, καὶ συμπαραλαβὼν
 ὅσους τῶν ἱππέων καὶ ἐφίππων ἀξιωματικῶν ἀπήντησε
 καθ' ὁδόν, ἐξορμᾷ κατὰ τῶν πολεμίων, μεταβάλλει τὴν
 ὄψιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ὑποχωρή-
 σουν καὶ νὰ κλεισθοῦν εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῶν. Ἀλλ'
 ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας παροξυνό-
 μενος, δὲν ἔδειξεν τὴν συνήθη αὐτοῦ φρόνησιν καί, μὴ
 ἀρκούμενος εἰς τὰ γενόμενα, προέβη μετὰ τῶν ὀλίγων
 περὶ αὐτὸν ἱππέων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμά-
 των, πυροβολῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Μετ' ὀλίγον ὁμως
 ὁ Κιουταχῆς ἐκπέμπει κατ' αὐτοῦ ὀλόκληρον τὸ ἱππικόν·
 οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην μὴ δυνάμενοι νὰ ἀνθέξουν εἰς
 τοσοῦτον ἀνωτέραν δύναμιν, τρέπονται εἰς φυγὴν. Ὁ δὲ
 Καραϊσκάκης μέινας κατὰ τὴν συνήθειάν του τελευταῖος
 ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς συναγωνιστάς,
 καὶ ἵνα μὴ ἀφήσῃ ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς ἢ καταδιωξίστων
 πληγώνεται καὶ πίπτει ἀπὸ τοῦ ἵππου του. Ἀλλὰ τὴν
 αὐτὴν στιγμὴν, συνελθὼν, ἱππεύει πάλιν, καὶ παραμένει
 ποτρέπων τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ ν' ἀνθέξῃ. ὅσον δύναται, ἵνα

δώση οὕτω καιρὸν εἰς τοὺς πεζοὺς, τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ περιπλακέντας εἰς τὴν μάχην, νὰ ὀπισθοχωρήσουν. Τότε ὁ ὑπάσπιστής τοῦ ἱππικοῦ Παναγιώτης Κακλαμᾶνος, ὅστις διέμενε πλησίον τοῦ Καραϊσκάκη καθ' ὅλου; τοὺς κινδύνους τῆς ἡμέρας ταύτης, ἔδειξε τόλμην τῇ ἀληθείᾳ ἡρωϊκῇν. Ἐξεύρει ἄραγε ἡ παροῦσα γενεά, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν σφαῖρα κανονίου ἀφῆρσε τὸν δεξιὸν τοῦ γενναίου ἐκείνου τέκνου τῆς Βυτίνης βραχίονα, ὁ ἀνὴρ, οὐδόλως πτοηθεὶς, ἐξηκολούθησε μαχόμενος, λαβὼν τὴν σπάθην διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός; Ἄς τὸ μάθῃ, ἵνα γνωρίσῃ ὁποία ἦτο ἡ ψυχὴ τῶν ἀθλητῶν, τῶν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης διεξαγόντων τὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐσκέφθη περὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ, ἀφοῦ εἶδε τὸν στρατὸν ἐκτὸς κινδύνου· εἶχε δὲ διαδοθῇ ἡ ὀλεθρία φήμη καὶ πλῆθος ἀξιωματικῶν συνδραμόντες συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐκεῖθεν δὲ μετεκόμισαν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἵνα τύχῃ πλειότερας τινὸς περιποιήσεως. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὁδοιπορίας ἐκείνης δὲν μετέβαλε παντάπασιν ἦθος καὶ μετὰ πλήρους ψυχικῆς ἀταραξίας ὠμίλησε περὶ πολλῶν ἀντικειμένων. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ πλοῖον, κατεβίβασαν αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, καὶ στρώσαντες τάπητα τὸν ἀπέθεσαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν οἰκείων του. Ἡ πληγὴ ἦτο εἰς τὸ ὑπογάστριον καὶ ὁ μὲν χειροῦργος δὲν εἶπεν εἰς αὐτόν, ὅτι εἶναι θανατηφόρος, ἀλλ' αὐτός, παρατηρήσας ὁ ἴδιος τὸ τραῦμα ἀπεφάνετο διὰ συνήθους τινὸς φράσεώς του, οὐ μόνον ὅτι ἦτο ἀνίατον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὀλίγας εἶχε νὰ

ζήση ὥρας. Ὅθεν ἐζήτησεν ἀμέσως τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν Χριστόδουλον Χατζηπέτρον καὶ τὸν Γραδικιώτην Γρίβαν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Τάγματος τῶν Παλαμηδιωτῶν, τὸ ὁποῖον ἐθεώρησε πάντοτε ὡς τὸ κυριώτατον ὄργανον καὶ στήριγμα τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἀγώνων, Ἀφοῦ δὲ ἐξωμολογήθη, ἐζήτησε συγχώρησιν παρ' ὄλων τῶν περιεστώτων, καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὑπηγόρευσε καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὑπέγραψε τὴν διαθήκην του. Ἡ ἀφελὴς αὐτῇ διαθήκη, ἣς ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰχομεν εἰς χεῖρας ἡμῶν τὸ πρωτότυπον, διελάμβανε τάδε: Σαραντατέσσαρες χιλιάδες γρόσια εἰς τὸ κεμερί τοῦ Μήτρου Ἀγραφιώτη. Ἀπὸ αὐτὰ οἱ τριάντα χιλιάδες θὰ δοθοῦν εἰς ταῖς τσούπραις μου, νὰ τὰ περιλάβουν οἱ δύο Μήτηρες τοῦ Σκυλοδήμου καὶ ὁ Ἀγραφιώτης. Δύο χιλιάδες νὰ πάρῃ ὁ ἕνας Μήτρος καὶ δύο ὁ ἄλλος, ὅπου μὲ ἐδούλευσαν.

Χίλια νὰ πάρουν ἐκεῖνοι, ὅπου θὰ μὲ θάψουν. Δύο χιλιάδες ἔχει ὁ γραμματικός, τέσσαρες χιλιάδες γρόσια τῆς Μαριγῶς. Τ' ἄλλα θὰ μοιρασθοῦν διὰ τὴν ψυχὴν μου. Αὐτὰ ὅπου ἔχω εἰς τὴν σακκούλαν μου νὰ τὰ λάβουν οἱ γραμματικοὶ καὶ τσαουσάδες μου.

22 Ἀπριλίου

Καραϊσκάκης

«Τὸ τουφέκι καὶ ἄτια μου νὰ πᾶνε τῶν παιδιῶν μου καὶ ὥρα μου. Ἐξ χιλιάδες γρόσια μοῦ θέλει ὁ Νοταρᾶς Ἰωάννης. Δέκα πέντε χιλιάδες γρόσια ἔχει ὁ Μήτρος τοῦ Σκυλοδήμου διὰ τὸν Κασινίκα καὶ λοιποὺς, Δαγλῇ καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς».

Ταῦτα δὲ διατάξας παρήγγειλε τὰ τὸν θάψουν εἰς τὴν κατὰ Σαλαμίνα ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ τότε, ὥσανεὶ ἐπιφυλάττων τοὺς τελευταίους αὐτοὺς λόγους διὰ τοὺς φιλτάτους τῶν συναγωνιστῶν, στραφεὶς πρὸς τὸν Χριστόδουλον Χατζηπέτρον καὶ Γαρδικιώτην Γρίβαν «ἐλᾶτε τώρα, τοὺς εἶπε, νὰ σᾶς ἀσπασθῶ».

Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐδάκρυον, προεπάθησεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ παραγγέλλων ἰδίως νὰ καταβάλουν πᾶσαν φροντίδα διὰ νὰ φυλάξουν τὰς θέσεις των καὶ κατορθώσουν τὴν λύσιν τῆς τῶν Ἀθηνῶν πολιορκίας· πρὸ πάντων, εἶπε, σεῖς οἱ παλαιοὶ συναγωνισταί μου νὰ μὴν ἐντροπιασθῆτε· ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου· εἰς τὸν υἱόν μου ἀφήνω τὸ τουφέκι μου, τὴν μόνην περιουσίαν, τὴν ὁποίαν ἔχω τώρα· τὰς θυγατέρας μου τὰς ἀφιερώνω εἰς τοὺς συναγωνιστάς μου.

Μὴν ἀναφέρεις τὸν θάνατον, εἶπεν ὁ Χριστόδουλος. διότι δὲν εἴμεθα εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν.

— Ἠκούσατε. ἐπανέλαβεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅσα σᾶς εἶπα διὰ τὰ παιδιά μου· διὰ σᾶς ὅμως τί νὰ σᾶς εἶπω; Ἐπεθύμουν νὰ ἔχω τὸ Ἔθνος ἐμπρὸς μου διὰ εἶπω τί ἀξίζετε. Ἀσπασθῆτε ἐκ μέρους μου ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ αὖριον τὸ πρωῒ ἐλᾶτε πάλιν νὰ σᾶς ἰδῶ ὅλους. Ἀλλ' ἡ ἐπαύριον δὲν ἔμελλε νὰ εὕρῃ αὐτὸν μεταξὺ τῶν ζώντων· διότι ἀφοῦ δι' ὅλης σχεδὸν τῆς νυκτὸς διετήρησεν ἐν μέσῳ δριμυτάτων πόνων τὰς φρένας του σῶας καὶ τὴν φωνὴν ἀναλλοίωτον, ἐξέπνευσε περὶ τὴν 4ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὰ ἐξημερώματα τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἡ

ὅποια ἦτο ὠρισμένη διὰ τὸ μεγαλείτερον τοῦ στρα-
τοῦ ἐπιχείρημα καὶ καθιερωμένη εἰς τὴν μνήμην
τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, τοῦ ὁποίου ἔφερεν
ὁ Καραϊσκάκης τὸ ὄνομα· πρὸ μικροῦ ἔτι ἐφαίνετο
μέλλουσα νὰ ἐορτασθῇ ὡς ἡμέρα χαρᾶς καὶ θριάμ-
βου, ἥδη δὲ ἀνέτειλεν, ἵνα ἀναγγεῖλῃ συμφορὰν, τῆς
ὁποίας τὸ μέγεθος μετ' ὀλίγον κατὰ δυστυχίαν ἔμελλε
νὰ καταμετρήσῃ ἡ Ἑλλάς.

Ἄμα ἔφθασεν εἰς Σαλαμίνα τὸ πλοῖον τὸ φέ-
ρον τὸν νεκρόν, πάντες οἱ κατοικοῦντες καὶ παροι-
κοῦντες εἰς αὐτὴν ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιά καὶ
γέροντες ἐξῆλθον εἰς προὔπαντησιν μετὰ θρήνων
καὶ κλαυθμῶν, δ' ὅλης δὲ τῆς ἐκφορᾶς τὴν λυπη-
ρὰν τοῦ κλήρου ψαλμωδίαν δὲν ἔπαυσαν διακόπτου-
σαι αἱ γοεραὶ τοῦ πλήθους ἐκείνου κραυγαί, τὸ
ὁποῖον ἠσθάνετο καὶ ἐκήρυττεν, ὅτι ἐστερήθη πατὴρ
καὶ σωτὴρ.

Εὐδαίμων Καραϊσκάκη, ἔλεγεν εἰς τὴν ἐπική-
δειον προσφώνησιν ὁ Σπυρίδων Τρικούπης· ὀρκι-
σθεῖς νὰ ζήσης ἢ νὰ ἀποθάνης ἐλεύθερος, ἐφύλα-
ξες τὸν ὄρκον σου, ὡς χρηστὸς πολίτης, ὡς τίμιος
ἄνθρωπος· ὡς τοιοῦτον τῆς ἀνεκτιμήτου ἐλευθερίας
μάρτυρα, ὡς ἐντίμως ἀθλήσαντα καὶ στεφανωθέντα
μὲ τὰς δάφνας τῆς ἀθανασίας σὲ ὑπεδέχθησαν εἰς
τὰ ἡλύσια πεδία προσμειδιῶντες οἱ τρισόλβιοι ἐκεῖ-
νοι ἥρωες, ὅσοι ἀπέθανον διὰ τὰ δίκαια τῆς πα-
τρίδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Μεταξὺ τούτων πε-
ριπταμένη ἡ ἀκτινοβόλος σκιά σου εἰς τὴν αἰωνίαν
μακαριότητα, δὲν ἐλησμόνησε τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἥδη
ἐπιφοιτῶσα εἰς τὰς ὀμηγύρεις τοῦ Στολάρχου, τοῦ

Ἀρχιστρατήγου τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν Στρατιωτῶν τοῦ Στρατοπέδου τῆς Ἀττικῆς. θεωρεῖ τὰ πολεμικὰ καὶ σωτηριώδη ἐπιχειρήματά των, καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν τοῦ ὑπερτάτου Βασιλέως, διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ σώσουν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰς δόξαν τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος».

Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη κατέστη ἀμέσως σχεδὸν γνωστὸς καὶ εἰς τοὺς πολέμιους. Αἰγύπτιος τοκτικός, πρὸ καιροῦ αὐτομολήσας εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὑπηρετῶν ὡς ἵπποκόμος παρ' ἐνὶ τῶν Σουλιωτῶν ἀξιωματικῶν, λαβὼν τὸν ἵππον τοῦ κυρίου καὶ δραπετεύσας πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἔφερε τὴν εἶδησιν τοῦ μεγάλου γεγονότος. Ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις ἣτις ἐπεκράτησε δὲν δύναται ν' ἀντιπαραβληθῇ, εἰ μὴ πρὸς τὴν ἀθυμίαν, ἣτις εἶχε καταλάβει τὰς Ἑλληνικὰς ψυχάς. «Δὲν ὑπάρχει πλέον Καραϊσκάκης, ἐφώναζον οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ χαρακώματά των. Πρέπει νὰ ἐνδυθῇτε τὰ μαῦρα. Καὶ τῷ ὄντι στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται δὲν ἐφοβοῦντο τόσον τὸ Ἕθνος ὀλόκληρον, ὅσον τὴν ἀξίαν τοῦ ἐνὸς ἐκείνου ἀνδρός». Ὑνα Βεσίτην, ἔλεγον, ἔχουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἓνα Καραϊσκάκη οἱ Ἕλληνες. Δύο λεοντάρια πολεμοῦν διὰ νὰ καταβάλλῃ τὸ ἓν τὸ ἄλλο· ἡ Ἀρβανιτιὰ ἄλλον Ρωμαῖον Καπετάνιον δὲν φοβᾶται παρὰ τὸν Καραϊσκάκη». Διότι εἰς τὴν Ἀλβανίαν μάλιστα βαθείας φαίνεται εἰς τὴν φήμην ἰσως κυρίως ἔνεκα τῆς περὶ Ράχοβαν καταστροφῆς καὶ παροιμία μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν ἐπεκράτησεν, ὅταν ἔβλεπον τινὰ φεύγοντα μὲ βίαν, «ποῦ φεύγεις μωρέ,

ὥσάν νά σέ κυνηγᾷ ὁ Καραϊσκάκης». Ὁ πρῶτος αὐτοῦ γραμματεὺς, ὁ Γεώργιος Γαζής, διηγεῖτο ὅτι, περιηγούμενος ἔν ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἤκουσε πολλάκις Ἀλβανούς, εἰς ἐμφυλίους περιπλάκέντας στάσεις, κραυγάζοντας πρὸς ἀλλήλους, «στάσου! στάσου! νὰ δῆς μιὰ φορὰ τουφέκι Καραϊσκάκη....»

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

19. Ὁ Μιαούλης. Στόλος ἐν Μεθώνη

Ὅταν μᾶς ἐπῆρεν ὁ ναύαρχος Μιαούλης εἰς τὸ ἰδικόν του πλοῖον, τότε πρώτην φορὰν εἶδα ἀπὸ πλησίον τὸν ἀτρόμητον Ὑδραῖον, τὸν ὁποῖον ἤξευρα μόνον ἀπὸ τὰ λαμπρὰ κατορθώματά του εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὸν Γέροντα καὶ ἀλλοῦ.

Ἐκάθητο εἰς τὴν πρύμνην κοντὰ εἰς τὸ πηδάλιον μ' ἐσταυρωμένα τὰ πόδια. Ἦτον ἐκ φύσεως μεγαλόσωμος καὶ ἔκαμνεν ἀκόμη περισσοτέραν ἐντύπωσιν μὲ τὸ πλατὺ νησιωτικὸν ἔνδυμα, τὴν βράκαν. Εἶχε χαμηλωμένον τὸ φέσι του πρὸς τὸ μέτωπον καὶ ἔμενε συλλογισμένος. σιωπηλὸς μόνον μὲ τὸ χέρι του ἔξυε διαρκῶς καὶ μὲ πείσμα τὰ χαμηλὰ ὑποδήματά μου.

— Πολὺ συγχισμένος καὶ θυμωμένος εἶναι ὁ ναύαρχος, μοῦ λέγει ἕνας ναύτης. Ἐμαθε τὸν χαμὸν τοῦ Καπετὰν Τσαμαδοῦ καὶ κάτι μεγάλο κακὸ μελετᾷ μέσα του γιὰ τὴν Τουρκιά.

Καί, ἐνῶ ἐγύριζα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ συνωμίλουν μὲ τὸ πλήρωμα καὶ ἡρώτων καὶ ἐμάνθανον πολλὰ

διὰ τὸν ναύαρχον ἕνας γέρον ναύκληρος μοῦ λέγει σιγαλά :

— Τὸν βλέπεις ; Ἄμα ἔχει τὸ φέσι κατεβασμένο στὰ φρύδια καὶ ξύνει μὲ τὸ χέρι του ἀλύπητα τὰ παπούτσια, εἶναι δύο σημάδια ὀλοφάνερα, πὼς βράζει μέσα του ἀπὸ στενοχώρια καὶ ἀπὸ θυμόν. Ἄμα εἶναι ἔτσι, κανεὶς δὲ ξεθαρρεύεται νὰ τοῦ μιλήσῃ.

Ὁ ναύκληρος αὐτὸς ἦτο παλαιὸς ναύτης τοῦ Μιαούλη, εἶχεν ὑπηρετήσῃ εἰς τὰ ιδιόκτητα πλοῖα αὐτοῦ πολὺ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ ἐγνώριζε τὰ κατ' αὐτὸν ὅπως κανεὶς ἄλλος. Καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπε μὲ πόσον ἐνδιαφέρον ἤκουα τοὺς λόγους του, μοῦ διηγήθη λεπτομερῶς περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς νεότητος τοῦ ἐνδόξου ναυάρχου μας. Ἐμαθα τότε, διὰ πρώτην φορὰν μὲ ἀπορίαν μου, ὅτι τὸ οἰκογενειακόν του ὄνομα δὲν ἦτο Μιαούλης, ἀλλὰ Βῶκος, καὶ ὅτι ὠνομάσθη αὐτὸς Μιαούλης ἀπὸ ἐν πλοῖόν του τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Μιαούλ. Ἀκόμη ὅτι δὲν ἦτο ἐντόπιος Ὑδραῖος, ἀλλ' ὅτι ὁ πατήρ του κατήγετο ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν καὶ εἶχεν ἀποκατασταθῇ εἰς Ὑδραν καὶ νυμφευθῇ Ὑδραῖαν. Ὁ Μιαούλης ἦτο ἔκτοτε τολμηρότατος θαλασσινὸς καὶ ἐκέρδιζε πολλὰ χρήματα μὲ τὰ πλοῖά του ἐμπορευόμενος. Πολλάκις δὲ ἐκινδύνευεν εἰς τὰ παράτολμα ταξείδιά του. Τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διέτρεξεν εἰς τὰ 1803. Τότε ὁ Ἀγγλὸς ναύαρχος Νέλσων μὲ τὸν στόλον του εἶχεν ἀποκλείσει τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας. Ὁ Μιαούλης ὅμως ἐτόλμησε νὰ παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν καὶ νὰ πωλήσῃ ἀκριβὰ τὸ φορτίον τοῦ σίτου, τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰς τὸ πλοῖόν του.

Ἄλλ' ὅταν ἀπέπλεε, τὸν συλλαμβάνουν τὰ Ἀγγλικά πλοῖα. Τὸν Μιαούλην δεμένον φέρουν εἰς τὸν Ἀγγλον ναύαρχον. Ἡ καταδίκη ἐκείνων, οἱ ὅποιοι παρεβίαζον τὸν ἀποκλεισμόν, ἦτον ὠρισμένη κρέμασμα εἰς τὸ κατάρτι τῆς Ἀγγλικῆς ναυαρχίδος. Ὁ Ὑδραῖος θαλασσινὸς παρουσιάζεται εἰς τὸν Νέλσωνα μὲ τὸ σοβαρὸν καὶ ἀτάραχον ὕφος του. Εἰς τὰς ἐρωτήσεις αὐτοῦ δὲν διστάζει ν' ἀπαντήσῃ καὶ νὰ ὁμολογήσῃ μὲ θάρρος ὅλην τὴν ἀλήθειαν, ὅτι παρεβίασε τὸν ἀποκλεισμόν διὰ νὰ πωλήσῃ εἰς καλὴν τιμὴν τὸν σιτόν του. Ὁ ναύαρχο, τόσον ἐξετίμησε τὴν εἰλικρίνειαν καὶ τὴν γενναιότητα τοῦ Μιαούλη, ὥστε, ἀντὶ νὰ τὸν κρεμάσῃ, τὸν ἀπηλευθέρωσεν.

Ἄλλοτε πάλιν, ἐνῶ ἐταξίδευε κατὰ τὰ Ἰσπανικὰ παρὰλια, ἓνας ναύτης τοῦ λέγει:

— Καπετάνιε, ἂν δὲν λοξεύσωμεν, θὰ πέσωμεν ἐπάνω σὲ ξέρα. Ἄλλ' ὁ Μιαούλης, ὁ ὁποῖος [ἦτο τόσον τολμηρὸς, ὅσον καὶ ἐπίμονος, ἀποκρίνεται ξηρά.

Ἄς πέσωμεν.

Καὶ ἔξαφνα πίπτει ἐπάνω εἰς τὴν ὕφαλον τὸ σκάφος καὶ τρυπᾷ. Ἀρχίζει νὰ κάμνῃ νερὰ καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ τὸ πλήρωμα εἰς τὴν παραλίαν, τὸ δὲ πλοῖον ἐχάθη. Ὁ Μιαούλης ἐξημιώθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἀσυλλόγιστον αὐτὴν ἐπιμονὴν του.

Ἀπὸ τοῦ 1816 ἀπεσύρθη ἀπὸ τοῦ ναυτικοῦ σταδίου καὶ ἔμενεν εἰς Ὑδραν.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του, ὁ Μιαούλης ἐκάπνιζε πολὺ καὶ ἔπινεν οἶνον, ἀλλ' ἀφοῦ ἔπαθεν ἀπὸ ἀσθένειαν, ὁ ἱατρὸς ἀπηγόρευσε τὸν κα-

πνὸν καὶ τὸν οἶνον· καὶ ὁ θαλασσινὸς ἐτήρησε τὴν συμβουλὴν ἀπαράβατον.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Μιαούλης δὲν ἔλαβε μέρος καὶ μάλιστα δὲν εἶχε πολλὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν. Ὁ Λάξαρὸς Κουντουριώτης, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ πλούτη του, μὲ τὴν παραδειγματικὴν φιλοπατρίαν του, καὶ μὲ τὴν φρόνησίν του πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως, πολλάκις ἐδοκίμασε ἐξ ἀρχῆς νὰ πείσῃ τὸν Μιαούλην διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν ναυαρχίαν τοῦ Ὑδραῖου στόλου, ἀλλ' ἐκεῖνος πάντοτε ἠρνεῖτο. Ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ ἀγῶνος, ἀφοῦ μίαν ἡμέραν ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἔμειναν κλεισμένοι οἱ δύο μαζί, χωρὶς ν' ἀκούσῃ κανεὶς ἄλλος τί εἶπαν μεταξύ των, ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης διωρίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραίων.

Τὰ κατορθώματά του, τὰ ὁποῖα ἐδόξασαν τὸ ναυτικόν μας, ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Κουντουριώτης ἐπέτυχε πολὺ εἰς τὴν ἐκλογὴν του. Τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μιαούλη δὲν ἠργῆσαν νὰ ἀναγνωρίσουν καὶ οἱ Σπυριῶται καὶ οἱ Ψαριανοί, καὶ ἔγινεν αὐτὸς μετ' ὀλίγον ναύαρχος ὅχι μόνον τῶν Ὑδραίων, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Καὶ ἦτο ἐν τούτοις ἀγράμματος ἐντελῶς, μόλις ἐκακόγραφε τὴν ὑπογραφὴν του. Τὰς ἐπιστολάς του καὶ τὰ ἔγγραφά του ἔγραφεν ὁ γραμματικὸς του. Ἦξερε δὲ αὐτὸς ἀρκετὰ γράμματα καὶ τοῦ ἤρεσκε νὰ μεταχειρίζεται λέξεις ἀρχαίας Ἑλληνικάς.

Μίαν φορὰν λοιπὸν ὁ Ναύαρχος τοῦ εἶπε νὰ κάμῃ ἔγγραφον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ νὰ ζητήσῃ

χονδρὸν σχοινίον. τοῦ ὁποίου εἶχον ἀνάγκην. Ὁ γραμματικὸς ἔγραφεν εἰς τὸ ἔγγραφον λέξιν κάμιλον, δηλαδή χονδρὸν σχοινίον. Ἀλλ' ὅταν ἀνέγνωσε δυνατὰ τὸ ἔγγραφον καὶ ἤκουσε τὴν παράδοξον λέξιν ὁ Μιαούλης, ἐκτύπησε μὲ θυμὸν τὸν πόδα:

— Τί γράφεις αὐτοῦ; Δὲν θέλομε στὸ καράβι καμήλα, παιδί μου. Σχοινὶ χονδρὸ θέλουμε.

Καὶ ἐν ἄλλο νόστιμον τοῦ διηγῆθῃ ὁ Ὑδραῖος ναύκληρος. Ἐνῶ ἐταξίδευαν εἰς τὸ πέλαγος, ἔτυχενὰ συναντήσουν πολλὰ τουρκικὰ πλοῖα. Ἐπειδὴ ὁ Μιαούλης, εἶδεν, ὅτι δὲν εἶχε δυνάμεις νὰ πολεμήσῃ, τὰ ἀπέφυγε καὶ ἐλοξοδρόμησε. Ἐν ἀπὸ τὰ πλοῖα αὐτὰ ἐπυροβόλησε καὶ ἡ βόμβα ἔπεσε μέσα εἰς τὴν ἐλληνικὴν ναυαρχίδα. Ὁ ἀντιναύαρχος Σαχτούρης εἶδεν ἀπὸ τὸ ἰδικόν του πλοῖον τὴν βόμβαν καὶ εὐθύς ἔρριψε μίαν λέμβον καὶ ἔτρεξε νὰ ἰδῇ, μήπως συνέβῃ καμμιά ζημία. Ἀναβαίνει, εὐρίσκει ὅπως τώρα, τὸν ναύαρχον μὲ τὸ φέσι ἕως τὰ φρύδια· ἐκατάλαβεν ὅτι ἦτο θυμωμένος. Ἐκεῖνος γυρίζει τὸ πρόσωπον μὲ ὀργὴν πρὸς τὸ μέρος, ὅπου ἐφαίνοντο μακρὰν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα, καὶ, ἐνῶ τοὺς ἐφοβέριζε μὲ τὸν γρόνθον. ἀποκρίνεται.

— Οἱ παληότουρκοι μοῦ ἔχυσαν τὰ φασόλια μου!

Καὶ πραγματικῶς ἡ βόμβα εἶχεν ἀναποδογυρίσει τὸ πρῶγευμα τοῦ ναυάρχου, τὸ ὁποῖον ἔβραζεν εἰς τὴν φωτιάν. Ἀλλὰ τὰς διηγήσεις αὐτάς, τὰς ὁποίας μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν ἤκουσα, διέκοψεν ἕξαφνα ἡ διάδοσις, ὅτι ὁ ναύαρχός ὤργισμένος διὰ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Τσαμαδοῦ ἀπόφασιν εἶχε νὰ ἔμβῃ

τὴν νύκτα μέσα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου καὶ νὰ καύσῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον.

Αὐτὰ ἐλέγοντο κρυφὰ ἀπὸ στόμα εἰς στόμα μεταξὺ τῶν ναυτῶν. Ὑστερα ὁμως ἀπεφασίσθη, ἐπειδὴ τὰ πλοῖα εἶχον ἀνάγκην νὰ ἀλειφθοῦν μὲ πίσσαν διὰ νὰ τρέχουν, νὰ πλεύσωμεν εἰς Καλάμας.

Τὴν πρώτην ιδέαν νὰ πυρπολήσῃ τὸν ἐχθρικὸν στόλον ἐντὸς τοῦ Ναυαρίνου παρήτησεν ὁ Μιαούλης, διότι δὲν εἶχεν ἀρκετὰ πυρπολικά.

Τὰ πυρπολικά αὐτά, τὰ μπουρλότα, ὅπως ἐλέγαμεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, ἦσαν πλοῖα ἀπὸ τὰ παλαιότερα, τὰ ὁποῖα ἐγέμιζον μὲ πυρίτιδα, θειάφι, πίσσαν καὶ ἄχυρα, δηλαδὴ μὲ ὕλας εὐκόλως ἀναπτομένας, ὥστε νὰ καίωνται γρήγορα καὶ νὰ μεταδίδουν τὰς φλόγας, ὅπου πλησιάζουν.

Εἰς τὰ πυρπολικά ἐπέβαινον ἔμπειροι καὶ τολμηροὶ ναυτικοί. οἱ ὅποιοι κατῴρθωνον νὰ πλησιάσουν πολὺ τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Τότε ἔρριπτον εἰς αὐτὰ μεγάλα ἄγκιστρα καὶ σχοινία, τὰ ὁποῖα εἶχον ἔτοιμα, ὥστε νὰ δεθῇ καὶ κολλήσῃ καλὰ τὸ πυρπολικὸν, ἔθετον πῦρ εἰς τὰς ἐντὸς τοῦ σκάφους ὕλας, καὶ μὲ ὅλην τὴν ταχύτητα ἀπεμακρύνοντο αὐτοὶ ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἢ διὰ λέμβου ἢ διὰ κολυμβήματος ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ.

Τὰ πυρπολικά ἔκαμαν θαύματα εἰς τὴν Ἐπανάστασιν· εἶχαν γίνει ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Ὁ Κανάρης ὅλην του τὴν δόξαν τὴν ἀπέκτησε διὰ τῆς γενναιότητος καὶ τῆς τέχνης, μὲ τὴν ὁποίαν διηύθυνε τὰ πυρπολικά. Καθὼς λοιπὸν ἀπεφασίσθη νὰ πλεύσωμεν εἰς Καλάμας, καὶ πραγματικῶς

ἐκίνησαν ὅλα τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας εἰς τας 30 τοῦ μηνὸς πρωῒ. Ἀλλὰ κατα τὸ μεσημέρι συναντῶμεν εἰς τὸν δρόμον μας τέσσαρα πυρπολικά, τὰ ὅποια ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Ὑδραν, συγχρόνως δὲ καὶ μίαν Ζακυνθινὴν γολέτταν.

Ἀπὸ τὴν γολέτταν μανθάνει ὁ ναύαρχος, ὅτι ἀρκετὰ πλοῖα ἐχθρικά εἶναι ἠγκυροβολημένα εἰς Μεθώ- νην. Τότε τοῦ ἔρχεται ἡ ἰδέα νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν μὲ τὰ νέα πυρπολικά, τὰ ὅποια τοῦ ἤλθον.

Ἐγυρῖσαμεν λοιπὸν τὴν πρῶραν κατὰ τὴν Μεθώ- νην καί, χωρὶς ὁ ἐχθρὸς νὰ μᾶς ἐννοήσῃ, ἐπλησιάσα- μεν πρὸς τὸ ἐσπέρας. Ἀμα ἐνύκτωσε, τὰ ἄλλα πλοῖα ἔμειναν εἰς ἀπόστασιν, τὰ δὲ πυρπολικά ὥρμησαν κατ' ἐπάνω. Μὲ τὸ καρδιόκτυπον ἔβλεπα τοὺς ἀν- δρείους πυρπολητὰς νὰ πηγαίνουν εἰς τὸν φοβερὸν κίνδυνον! Ὅλα ἦσαν μαῦρα ἐκείνην τὴν ὥραν· μαῦρα τὰ πλοῖα, μαῦρα τὰ νερά, μαῦρος ὁ κόσμος ὅλος. Ὑστερα ἀπ' ὀλίγον δὲν διέκρινα πλέον τίποτε.

Ἐπρόσμενα τότε στηλωμένος ἐκεῖ εἰς μίαν γω- νίαν τοῦ καταστρώματος. μὲ τὰ μάτια καρφωμένα εἰς τὸ ἀτελείωτον σκοτάδι, ἐκρατοῦσα τὴν ἀναπνοή, μου καὶ ἤκουα μέσα τοὺς κτύπους τῆς καρδιᾶς μου.

Ἐξαφνα μέσα ἀπ' τὸ σκοτάδι ἐκεῖνο ἐπήδησε μία φλόγα εἰς τὴν ἀρχὴν μικρά, ἡ ὅποια διὰ μιᾶς ἐμεγάλωσε, ἔπειτα ἄλλη καὶ ἄλλη, καὶ ἄλλη, τέσσαρες κατὰ σειράν. Ἡ νύκτα ἔγινεν ἡμέρα· τὰ μαῦρα νερά ἐκοκκίνησαν, ὥσάν νὰ ἐχύθηκε αἷμα εἰς τὸ πέλα- γος. Ἐπειτα ἓνας βρόντος ἐτράνταξε τὸ καράβι μας, ἓνας βρόντος, πὺ ἐλεγες πὺς ἐχάλασε ἡ πλάσις, καὶ μία φλόγα ἀπὸ τὸ πέλαγος ἀνέβηκε στὰ οὐράνια

καὶ ἐξεχύθηκε καὶ ἐξέσπασεν εἰς ἓνα μαῦρον καπνόν.

Πάει ἡ φρεγάδα! ἐφώναξε μὲ χαρὰν ὁ φίλος μου ὁ ναύκληρος. Ἐπειτα καὶ αἱ ἄλλαι φλόγες, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἠκολούθησαν τὸν δρόμον τῆς πρώτης· ὁ οὐρανὸς ἐσυννέφιασεν ἀπὸ τὸν καπνόν, ἄστρα δὲν ἐφαίνοντο πλέον καὶ ὁ ἄέρας ὅλος ἐμύριζε θειάφι, πίσσαν καὶ καμμένα ξύλα. Μετὰ ἀπὸ τὴν κόλασιν ἐκείνην ἐπρόβαλεν ἑξαφνα μιὰ μικρὰ λέμβος, τὴν ὁποίαν διέκρινε μόνον, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ πλοίου.

Ἔρχονται οἱ μπουρλοτιέρηδες, μοῦ λέγει ὁ ναύκληρος, καλὰ τὴ γλυτώσανε.

Καὶ ἀνέβηκαν εἰς τὸ κατάστρωμα τρεῖς ἄνδρες μὲ μαυρισμένας ὄψεις, μὲ καμένα ἐνδύματα. Ὁ ἓνας εἶχε τὸ μέτωπον καταματωμένον· ὁ ἄλλος τὸ χέρι χρεμασμένον ἀπὸ τὸν λαίμῳ μὲ τὸ ζωνάρι του.

Ὁ ἴδιος ὁ Μιαούλης τοὺς ἐπλησίασε καὶ τοὺς ὠμίλησεν εἰς Ἀλβανικὴν γλῶσσαν. Δὲν ἐκαταλάμβανεν τι ἔλεγεν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν τρόπον του ἐφαίνετο, ὅτι ἔλεγεν ἐπαινετικούς λόγους,

Καὶ ἂν κρίνω ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν ναυτῶν του, ἦτο πολὺ εὐχαριστημένος, διότι δὲν εἶχε τὸ φέσι καταβασμένον εἰς τὸ μέτωπον, ἀλλ' ὕψηλά, ὕψηλά, εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς.

Γ. Δροσίνης.

Ὁ Ἀποχαιρετισμός μας εἰς τὸν Μιαοῦλην
ἀποθανόντα.

Δὲν ἀπέθανεν, ὁπότεν ἔκαιεν εἰς τὴν Μεθώνην
ἓνα στόλον μετὰ κρότου,
καὶ δὲν ἔλαβε τὴν τέφραν τῆς πυρᾶς, λευκὴν σινδόνην,
οὐδ' ὥς ξυλοκράββατόν του στέλεχος ἑνὸς δικρότου.

Ἄλλ' εἰς τὴν ἐσχάτην ὥραν πόσῃν ἔδειξεν ἀνδρείαν!
πρὸς τὸν θάνατον ἐστράφη,
καὶ τοῦ Χάρωνος τὸ πλοῖον εἶδε μ' ὅσῃν ἀφοβίαν
ἔβλεπεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν ἐχθρῶν τὰ πυκνὰ σκάφη.

Εἰς τὰς Πάτρας, ὅταν πρῶτην ναυμαχίαν ἐπεχειρεῖ,
φοβεράν κατὰ συστάδην,
καὶ μετέβλλον αἱ βόμβαι τοῦ πολεμικοῦ Ταχίρη
τὴν αὐγὴν εἰς μαύρην νύκτα καὶ τὸν οὐρανὸν εἰς ἄδην,

ἀντεστάθη αὐτὸς μόνον καὶ μ' ἓν σκάφος εἰς τρεῖς στόλους
κι' εἰς δειλὰς φωνὰς μὴ κλίνων
καὶ μὲ χάλκινον τρομπόνι ἀπειλῶν τοὺς φίλους ὅλους
καὶ μὲ χεῖρα ρωμαλέαν τὸ πηδάλιον εὐθύνων.

Ἔπεσες, ὦ πρῶτε στῦλε τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.
Καὶ ὁ θάνατος ἀρπάζει
ἓνα ἓνα τοὺς προμάχους τῆς πατρίδος μας ἀπόνως
καὶ ἡ Δόξα μένει χήρα καὶ ὁ ξένος μᾶς καγχάζει.

Ἡ λαμπὰς ἐν ὄσῳ φέγγει τοῦ Ἥλιου στοὺς αἰθέρας,
τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος
θὰ φωτίξῃ ἀθανάτους καὶ μεγάλας τὰς ἡμέρας
καὶ εἰς σέ, Μισοῦλη, δόξης θὰ ὑψοῦται μέγας θρόνος.

Θάπτεσαι εἰς τὴν ἀκτὴν μας στὸ τεθρυλλημένον μνημα
τοῦ λαμπροῦ Θεμιστοκλέους,
κι ἡ σκιά σου θέλει βλέπει μὲ χαρὰν τὸ λευκὸν κῦμα
στάδιον τοῦ ἰδικοῦ σου καὶ τοῦ ἰδικοῦ του κλέους.

Καραῖσκε κοὶ Μισοῦλη! πρῶτοι καὶ οἱ δύο ζῶντες
στὴν μεγαλουργίαν εἷσθε·
καὶ εἰς μίαν παραλίαν σήμερον ἀποθανόντες
κι' ἐν μιᾷ τιμῇ καὶ δόξῃ, γείτων εἰς τοῦ ἄλλου κείσθε

Εἰς αἰώνων περιόδους τοῦ σιθέρους ὁδοιπόροι
παρομοίως οἱ κομῆται
φαίνονται μὲ χρυσᾷ ἵχνη, φλογεροὶ καὶ φωτοφόροι
καὶ ἡ γῆ τὸν ἐρχομόν των καὶ θαυμάζει κι' ἐνθυμεῖται

Π. Σοῦτσος

21. Ὁ Κανάρης εἰς τὴν Τένεδον.*

Νέος στόλος, ἐξ 80 πλοίων συγκείμενος καὶ ἐξ Ἀσιανῶν καὶ Ἀφρικανῶν φυλῶν ἀτάκτως καὶ ὅπως ἔτυχε συναφῆς, ἐφάνη ἐκ νέου εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, Οὗτος διηύθυνε τὸν πλοῦν του πρὸς τὰς Πάτρας, ἔνθεν ἔλαβε τὸν νέον Καπουδᾶν Πασᾶν, Καῶλ Μεχμέτ, ὅστις, ἀφοῦ διέτριψε ἀκίνητος πρὸ ταύτης τῆς πόλεως ὀλόκληρον σχεδὸν μῆνα, ἀπεφάσισε τέλος πάντων νὰ προβλέψῃ με ζωοτροφίας τὸ Ναύπλιον, τὸ ὁποῖον ἐπολιορκεῖτο ἰσχυρῶς ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνας. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ Τσερίγου (Κηθύρων) τὸν καταλαμβάνει τρομερὰ τρικυμία καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ φύγῃ εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ν' ἀράξῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας.

Τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἐφάνη ὁ φοβερὸς στόλος εἰς τοὺς Αἰγιαλοὺς τοῦ Ἄργους, ἀλλὰ ἐνταῦθα τὸν ἔφθασεν ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης, τοῦ κατεβύθισεν ἀριθμὸν τινα πλοίων καὶ τοῦ ἔδειξε πῶς πολεμοῦν οἱ Γκιαούρηδες, καὶ τέλος τῇ 21ῇ ἠναγκάσθη ὁ τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος ἀρχιναύαρχος νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν, ἄνεμοι δὲ ἐνάντιοι τὸν ἐσφενδόνισαν πάλιν εἰς Σούδαν.

* Κυρίως γνωστὸς ἔγινεν ὁ πυρπολητὴς Κανάρης ἀπὸ τὴν ἀνατίναξιν τῆς Ναυαρχίδος τῆς Χίου, ἣ ὁποία ὑπῆρξε τὸ πρῶτον του κατόρθωμα. Καὶ ὅμως τὸ ἐπακολοιυθῆσαν δευτέρον κατόρθωμά του εἰς τὴν Τένεδον πόσον εἶναι μεγαλειῶδες! Φανερόναι ὅτι ἡ τόλμη τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀποφασισμένων νὰ ὑπερηρέτῃσιν τὴν πατρίδα των εἰς τὸ εἰκοσιένα δὲν εἶχεν ὅρια. Δημοεῖομεν ἀφήγησιν τοῦ μεγάλου γεγονότος ἀπὸ τὸν Γεωργιάδην, Ψαριανὸν καὶ συγγενῇ τοῦ Κανάρη.

Αὐταὶ αἱ ἀτυχίαι ἠνάγκασαν τὸν Καρὰ Μεχμέτ νὰ πλεύσῃ διὰ τὰ Δαρδανέλια, ὅθεν ταχέως ἀποπλεύσας διηυθύνθη πρὸς τὴν Τένεδον, ἔνθα καὶ ἄραξε περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου. Ψαριανὰ τινὰ βρίκια, τὰ ὁποῖα πλέοντα ἐπὶ τῶν κυμάτων τὸν ἠκολούθουν ἀδιακόπως, ὥς Ἐριννύες παρατηροῦσαι τὰ κινήματά του, ἔφερον τὴν εἰδήσιν ταύτην εἰς Ψαρά, ἔνθα ἦτο ὁ ἠνωμένος Ἑλληνικὸς στόλος.

Ἡ προηγηθεῖσα τῶν πυρφόρων νίκη ἀνεργίπυσεν ὅλον τῆς γενναιότητος τὸ πῦρ, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐβουλεύοντο ἤδη περὶ τοῦ ἐντελοῦς ἐξολοθρευμοῦ τοῦ ἐχθροῦ. Καιρὸς ἀναβολῆς δὲν ἦτο, διότι αὐτὸς ἐπρόσμενε οὖριον ἄνεμον διὰ νὰ φθάσῃ ἔξω βελῶν, εἰσπλέον εἰς τὰ Δαρδανέλια. Ἐστοχάσθησαν λοιπὸν πάραυτα νὰ μεταχειρισθῶσι πάλιν τὰ πυρφόρα. Ἀλλὰ πῶς ἠδύναντο νὰ ἐλπίσωσιν, ὅτι θέλει εὐτυχίωσιν καὶ πάλιν διὰ τοῦ ἰδιοῦ ἐπιχειρήματος, ἐνῶ ἐγνώριζον καλῶς, ὅτι οἱ βάρβαροι, ὑποπτοὶ ἤδη γινόμενοι διὰ τὴν παρὰ τὴν Χίον δυστυχίαν των, ἠγρύπνουν ἤδη καὶ ἐφύλαττον τακτικῶς καὶ μὲ μεγάλην προσοχὴν περιπλέοντες ἡμέραν καὶ νύκτα πρὸς κατασκοπὴν; Ταῦτα ἀναλογιζόμενοι ἠσθάνοντο οἱ Ἕλληνες, ὅτι ἡ ἀνδρεία μόνον δὲν ὠφελεῖ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν καὶ ὅλοι οἱ γενναῖοι δὲν ἐτόλμων νὰ ριφθῶσιν εἰς οὕτω φανερόν κίνδυνον.

Τότε προβαίνει πάλιν ὁ Κανάρης, ὅστις, γινώσκων νὰ ἐνώνῃ τὴν Λεοντῆν μὲ τὴν Ἀλωπεκῆν, προβάλλει νέον στρατήγημα εἰς τοὺς μὲ μεγάλην προσοχὴν ἀκούοντας αὐτὸν ὁμογενεῖς του. Ἄς

ὕψωσωμεν (λέγει) ἐπὶ τῶν πυρφόρων μας τὴν Σημαίαν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἃς ἐνδύσωμεν μὲ Τουρκικὰ φορέματα τοὺς ἐν τοῖς πυρφόροις. Δύο δὲ ταχύπλοια μὲ τὴν Σημαίαν τοῦ ἱεροῦ Σταυροῦ ἃς διώκωσι τὰ πυρφόρα, ταῦτα δὲ διωκόμενα ἃς καταφύγωσιν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον ὥς εἰς στόλον τῶν ὁμοπίστων των καὶ ὅταν πλησιάσωσιν εἰς αὐτοὺς, ἃς τοὺς δείξωσιν, ὅτι εἶνε χριστιανοὶ καὶ ὄχι Μωαμεθανοί, Ἑλληνες καὶ ὄχι Τοῦρκοι».

Τὸ στρατήγημα τοῦτο ἔδιδεν ἐλπίδα τινὰ εὐτυχοῦς ἀποβάσεως. Ἀλλ' ὦ! πόσον εἶναι ἔτι τὸ διάστημα μεταξὺ δοκιμῆς καὶ εὐτυχοῦς ἀποβάσεως, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς σωτηρίας τῶν γενναίων, οἵτινες ἠθέλε ριψοκινδυνεύσωσιν εἰς τὸ τολμηρὸν τοῦτο ἐπιχείρημα!

Ὁ Κανάρης ὅμως δὲν γνωρίζει διαφορὰν τινὰ μεταξὺ τούτων, δὲν συλλογιέται ἐμπόδια. Οἱ συμπολιταί του δέχονται τὸ πρόβλημα, καὶ ὁ Κυριάκος παρηγγέλθη νὰ κυβερνᾷ ἐν ἑκ τῶν δύο πυρφόρων, τὰ ὅποια ἡ Διοίκησις ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Ἡρώος.

Διὰ νὰ γίνῃ δὲ ἀκόμη ὁμοιαληθεστέρα ἡ ἀπάτη, ἐκλέχθησαν ὥς πυρφόρα δύο σακολέβα, (εἰδός τι πλοίων μικρῶν βαρβαρικῆς καὶ ἀπαθοῦς ναυπηγίας καὶ ἀξίων τῶν Τούρκων, οἵτινες μόνοι τὰ μεταχειρίζονται ἀκόμη). Μετέπειτα ἐνεδύθησαν οἱ ναῦται τουρκικὰ ἐνδύματα, καιρὸς δὲ τῆς ἀποπλεύσεως διωρίσθη πάλιν ἡ ἀρχὴ τοῦ σκοτοῦς διὰ νὰ δυνηθῶσι νὰ πλοιάρια νὰ λάβωσι τὴν νύκτα, διευ-

θυνσιν ἐπιτηδείαν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἐχθροῦ.

Τὴν ἐπιούσαν (10 Νοεμβρίου) ἡμέραν αἰωνίως ἀξι-ομνημόνευτον, ἐφάνησαν πρὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τὰ δύο πλοίαρια, διωκόμενα ἀπὸ τὰ βρίκια τὰ ὅποια ἔρριπτον κατ' αὐτῶν ἀλλεπαλλήλως κανόνια, ἀλλ' εἰς τὸν ἀέρα καὶ μόνον διὰ τὸ φαινόμενον. Ἄν καὶ τὰ ταχύπλοια εἶχον πολλὰ ἱστία, μὲ ὅλον τοῦτο τεχνικῶς ἐκτελούμενα μέσα ἐσμίκρυνον τὴν ταχύτητά των, καὶ ἐπέτρεπον τὰς σακολέβας νὰ φεύγωσι νικηφόροι. Οἱ Τουρκοὶ, φύλακες τῶν παρα-θαλασσίων, ἔβλεπον αὐτὰς χωρὶς καμμίαν δυσπι-στίαν πλεούσας πρὸς ἓν τῶν πολλῶν ἀκρωτηρίων τῆς νήσου, καὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἰδὼν ἐκ τοῦ λιμένος τὰ γενόμενα, ἦταν ἐκτὸς πάσης ὑποψίας, καὶ ἔβλεπε μάλιστα μὲ χαρὰν τοὺς νομιζομένους ὁμοπίστους των φυγόντας τῶν Γκισούρηδων τὰ τρόμερὰ κανόνια.

Τὰ δὲ Ἑλληνικὰ βρίκια, κανονιοβολοῦντα κατὰ τῶν Τουρκικῶν τᾶχα πλοιαρίων, ἐπλησίασαν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον μέχρι βολῆς κανονίου καὶ ἀπελ-πισθέντα δῆθεν, νὰ φθάσωσι τὰς σακολέβας ἀνή-χθησαν πάλιν εἰς τὸ πέλαγος.

Μία φρεγάτα ἐκ τῶν τῆς προφυλακῆς ἐκανονιο-βόλησε κατὰ τῶν βρικίων καὶ ὁ Καπουδὰν πασᾶς ἴσως μᾶλλον ἀπὸ ὑπερήφανον χαρὰν καὶ ὑβριστι-κὴν ἀλαζονείαν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς νομιζομέ-νους φυγάδας, ἐπρόσταξε καὶ ἔρριψαν καὶ ἐκ τοῦ πλοίου του ἓν κανόνιον. Τότε ὁ Κανάρης βεβαι-

ωθείς περὶ τῆς εὐτυχοῦς τοῦ στρατηγήματός του ἐκβάσεως, ἔκραξε!

«Θαρρεῖτε φίλοι καὶ ἀδελφοί! Ὁ στόλος εἶναι ἰδικός μας, ἐδῶ τοὺς ἔχομεν, δὲν θέλει φύγουν τὴν ἐκδίκησίν μας!» — Διὰ νὰ φθάσωμεν ἕως ἔως τὴν Ναυαρχίδα, ἣτις διεκρίνετο ἀπὸ τὴν Ναυαρχικὴν σημαίαν, τὴν ὁποίαν ἔφερεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ καταρτιοῦ, ἔπρεπε νὰ διέλθωμεν ὅλον τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον, ὅστις ἦτο ἀτάκτως ἀραγμένος. Τόσας Σκύλλας καὶ Χαρούβει! Καὶ οἱ γενναιότεροι αἰσθάνονται διὰ μιᾶς παγῶνον καὶ ἀκίνητοὺν εἰς τὰ ἔντος των τὸ αἷμά των... Τὸ ἥσυχον καὶ ἄτρομον τοῦ Κανάρη, ἡ ἀήττητος καὶ σταθερὰ ἀδιαφορία τοῦ Κυβερνήτου καὶ Ἀρχηγοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὅλοι ἔχουσι προσηλωμένα τὰ βλέμματά των, διατηρεῖ καὶ διαδίδει καὶ εἰς αὐτοὺς σπινθηρὰς τοῦ ἥρωικοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον κατεφλόγιζε τὴν καρδίαν τοῦ ἥρωος. Δὲν ἦτο πλέον σκοτεινὴ νύξ, ὥς εἰς τὴν Χίον. Ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐτρύφα οὐδ' εἶχε ρίψει πέραν τὰ ὄπλα! Ὁχι! Ἰστατο ὠπλισμένος καὶ ἄγριος εἰς τὰ Καστέλλια τῶν πλοίων καὶ εἰς τὰς πλευράς τῶν ιστίων! Ποίαν γενναιότητα, ποίαν ἀτρόμητον καὶ ἥρωικὴν καρδίαν ἀπῆτει τοιαύτη θέα!

Πλέοντες λοιπὸν οἱ Ἕλληνες μεταξὺ τοῦ στόλου καὶ τῶν Παραλίων, εἶδον τὸν ἑαυτὸν τους τελευταῖον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους μὲ τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Οἱ Τοῦρκοι μεθυσμένοι ἀπὸ χαράν, διότι ἔβλεπον τοὺς ὁμοπίστους των διαφυγόντας, συνηθροίσθησαν εἰς τὰ καταστρώματα τῶν πλοίων των, ἠσπάζοντο τοὺς σωθέντας, συγχαιρόμενοι αὐτούς, τοὺς ἔλεγον

νὰ ἔχωσι θάρρος καὶ νὰ μὴ δειλιῶσι καὶ τινες τοὺς ἐπροσκάλουν καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ πλοῖόν των, διὰ νὰ ὦσιν ἀσφαλέστεροι. Ὁ δὲ Κανάρης καὶ οἱ σύντροφοί του δι' ἀκανονίστου καὶ ἀτάκτου κωπηλατήματος καὶ σημείων τρόμου καὶ ἀγωνίας ἡγωνίζοντο νὰ δικαιολογῶσι τὰς ἐνθαρρυντικὰς ταύτας φωνὰς καὶ ἐξηκολούθουν ἀδιακόπως τὸν πλοῦν αὐτῶν. Δὲν ἦτο διόλου παράξενον, ὅτι αἱ δύο σκολέβαι ἐξηκολούθοῦν οὕτω τὸν πλοῦν των, τὸ μὲν ὅτι ὁ τόπος τοῦ ἀράγματος τῶν μικρῶν πλοίων εἶνε περαιτέρω τοῦ τῶν μεγάλων, τὸ δὲ ὅτι τὸ κανονιοβόλημα τῆς Ναυαρχίδος ἡδύνατο νὰ εἶναι προσταγὴ τοῦ νὰ ὑπάγῃσι τὰ πλοιάρια εἰς τὴν Ναυαρχίδα, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἡ ἐκ τῆς χαρᾶς μέθη δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς βαρβάρους νὰ σκέπτονται καὶ νὰ προσέχωσι καλύτερα.

Ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ὀρμητικά, καὶ ἡ θάλασσα ἦτον εἰς ταραχήν, διὰ τοῦτο λοιπόν, καὶ ἐπειδὴ τὰ πυρφόρα ἐπὶ τ' αὐτοῦ ἡμέλησαν τὰ κινήματά των, δὲν ἡδύναντο πλέον νὰ ἐκλέξωσι κατ' ἀρεσκείαν τὰς ἄγρας των. Ὁ Κανάρης, ἀποσθίς ὑπὸ τοῦ ρεύματος εἰς πλοῖον οὐχὶ τὸ τοῦ Ναυάρχου, ὅπερ ἐξήτει. ἀλλ' εἰς ἕτερον, ὅπερ τῷ ἔπεμψε φθοροποιὰ τις μοῖρα, ἀρπάζει τοῦτο μετὰ μεγάλης ὀρμῆς. Χωρὶς νὰ κυριευθῇ ἀπὸ τὴν κρουερὰν καὶ τὸ αἶμα παγώνουσιν δειλίαν, ἀκουμβίζει ὁ ἥρωες τὸ πυρφόρον του εἰς τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον.

Τὸ φοβερόν καὶ ἀφανιστικὸν στοιχεῖον ἐμφανίζεται εἰς τοὺς Τούρκους δι' ἀνεμοστροβίλου καπνοῦ καὶ φλογῶν. Φόβος καὶ τρόμος πανταχοῦ ὥστε κα-

νείς δὲν συλλογίζεται οὐδὲ τολμᾷ νὰ διώξη τοὺς πυρπολητάς, τῶν ὁποίων τὸ πλοιάριον ἡσύχως καὶ ἀκωλύτως ἀπομακρύνεται, χωρὶς κἂν νὰ ριφθῇ κατ' αὐτοῦ βολὴ κανονιοῦ. Εἰς μάτην ἀγωνίζονται οἱ βάρβαροι νὰ ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τὸ ἀφανιστικὸν πυρφόρον. Ὁ Κανάρης ὤθησε πολὺ ἐπιτηδείως τὴν ἄκραν τοῦ πυρφόρου, εἰς μίαν τῶν τρεπῶν τῶν κανονίων τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου, ὥστε τὸ πυρφόρον ἔμεινε στερεῶς καὶ ἀχωρίστως δεδεμένον μὲ τὸν Κολοσσόν, ὅστις ταύτην μόνον τὴν φορὰν ἤθελε φέρει τοὺς τυράννους τῶν Ἑλλήνων. Μόλις παρέρχονται στιγμαὶ τινες καὶ τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον μετὰ τοῦ πολεμικοῦ θησαυροῦ καὶ δεκαῆς ἑκατοντάδων ἀνδρῶν πετᾷ εἰς τὸν ἀέρα.

Ὁ Κυριάκος, οὐχὶ τόσον εὐτυχῆς δὲν δύναται νὰ φθάσῃ οὐδ' αὐτὸς τὴν Ναυρχίδα, διότι αὕτη, εὐθὺς ὅπου βλέπει τὸ πυρφόρον τοῦ πλησιάζον, κόπτει βιαίως τὰ σχοινία τῆς ἀγκύρας καὶ καταφεύγει πρὸς τὰ Δαρδανέλια.

Τὰ λοιπὰ πλοῖα, ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα τῆς Ναυαρχίδος, κόπτουσι καὶ αὐτὰ τὰ σχοινία, οἱ δὲ ναῦται τῶν ἐγκατέλιπον ὅλα τὰ πλοῖα καὶ οἱ Κολοσσοὶ οὗτοι περιφέροντο τῇδε κακεῖσε παίγνιον τῶν ἀνέμων.

Ὁ Κανάρης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐθεώρουν ἤδη τὸν ἐντελῆ αὐτὸν θρίαμβον. Ὁ ἐχθρὸς ἐξηφανίσθη ἔμπροσθεν τῶν μικρῶν πλοιαρίων των, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὅτι ἐπετοῦσαν ἐπὶ τῶν κυμάτων προμηνύοντα εἰς τοὺς ἐχθροὺς φθορὰν καὶ ἀφανιστικὸν πῦρ.

Τὰ δὲ βρίκια, τὰ ὁποῖα συνέπραξαν εἰς τὴν ἐκτέ-
λεσιν τοῦ στρατηγήματος, παραλαβόντα αὐτοῦ, ἔπλεον
μὲ ταχὺ κωπηλάτημα πρὸς τὰ Ψαρά.

«ὦ Τένεδος, Τένεδος! (ἀνακράζει ἡ ὑπὲρ τῆς Ἑλ-
λάδος ἐνθουσιῶσα Μοῦσα τοῦ Πουκεβίλλ). Τὸ ὄνομά
σου, ἀποθανατισθὲν διὰ τῆς λύρας τοῦ Ὀμήρου καὶ
τοῦ Βιργιλίου, θέλει ὑμνεῖται, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ
τοὺς ὑμνητὰς τῆς δόξης τῶν υἱῶν τῆς Ἑλλάδος!»

Ὁ Κανάρης, ὑπερβαίνων τοιουτοτρόπως τὰ ἀκρό-
τατα τῆς τόλμης ὄρια, κατώρθωσε δευτέραν ἤδη
φορὰν τὸ τολμηρὸν καὶ γεννναῖον ἐπιχείρημα καὶ
δευτέραν ἤδη φορὰν ἐξηδυνάτισε καὶ ἐταπείνωσε τὴν
ὑπερήφανον ἀλαζονείαν τῶν Ὀθωμανῶν. Ὁ ἴδιος
θρίαμβος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία μετριοφροσύνη, ὅπου
πρότερον ἐδόξαζον τὸν ἐκδικητὴν τῆς Χίου, τιμῶσιν
ἐκ νέου τὸν γενναῖον παρὰ τῇ Τενέδῳ νικητὴν. Οἱ
Ἔφοροι τῶν Ψαρῶν, περικυκλωμένοι ἀπὸ τὸν ἀγαλ-
λιῶντα λαόν, ὅστις συρρέει ἐλκόμενος ἀπὸ τὸν θαυ-
μασμόν, ὑποδέχονται τὸν Ἥρωα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ,
καὶ ὁ Πρόεδρος στεφανώνει τὴν νικηφόρον αὐτοῦ
κεφαλὴν μὲ στέφανον δάφνης, τὸν προσφωνεῖ δὲ ὡς
ἀκολούθως. «Ἡ εὐγνώμων Πατρίς τιμᾷ ἐν σοὶ τὸν
νικητὴν δύο ἐχθρικῶν Ναυάρχων.» Αἱ δὲ χαρᾶς
καὶ ἀγαλλιάσεως τοῦ συρρεύσαντος λαοῦ φωναὶ ἀν-
τηχοῦσιν ἐξ Αἰγιαλοῦ. Ὁ Κανάρης εἶναι τὸ ἀντι-
κείμενον. ἐφ' ᾧ διευθύνονται ὅλων τὰ βλέμματα,
αὐτὸς εἶναι τὸ ἀντικείμενον, περὶ τὸ ὁποῖον στρέ-
φονται οἱ στοχασμοὶ ὅλων, καὶ εἰς ὃ ἐπισωρεύονται
αἱ εὐχαὶ καὶ οἱ μακαρισμοὶ τοῦ λαοῦ. Πᾶς τις θέ-
λει νὰ τὸν ἴδῃ, πᾶς τις νὰ τὸν ἐγγίξῃ· πᾶς τις θέ-
λει νὰ τοῦ φιλήσῃ τὰς χεῖρας, καὶ αἱ Παρθένοι

Χ. Ἀντωνίου Ἀναγνωστικὸν ΣΤ'. τάξεως Δημοτικοῦ 8

καὶ αἱ γυναῖκες ἐγγίζουσι τὰ ἐνδύματά του. Ὁ δὲ γενναῖος Ἡρως σπεύδει μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ νὰ δοξολογήσῃ καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ δημοσίως τὸν Θεὸν τῶν Δυνάμεων, ὅστις ἠυδόκησε νὰ ἐκλέξῃ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὁργῆς του. Ἐνταῦθα καταθέτει ὁ Ἡρως τὸ στέφανόν του εἰς τοὺς πόδας τῆς εἰκόνης τῆς Θεομήτορος καὶ πίπτων κατὰ μέτωπον ἐπὶ τῆς γῆς ὁμολογεῖ, κηρύττει, βεβαιοῖ, ὅτι πᾶσα νίκη καταβαίνει ἐκ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ταπεινοῦται ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου. Ἐξομολογεῖται πρὸ τῶν δούλων τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ἁμαρτίας τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας καί, μεταλαβὼν τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς, ἀποσύρεται ὁ καταβαλὼν δύο ἐχθρικοὺς ναυάρχους οὐχ ἥττον μετριοφρων ἢ μέγας εἰς τὸν κόλπον τῆς ταπεινῆς οἰκογενείας του.

Κ. Κ. Γεωργιάδης

20. Ἡ μετριοφροσύνη τοῦ Κανάρη.

Μὲ ὅλας τὰς λαμπράς του ἐκδηλώσεις, καὶ μετ' ὅλην τὴν διὰ τούτων ἀποκτηθεῖσαν δόξαν δὲν εἶχεν ὁ Ἡρως τῶν Ψαρῶν ἄλλον πλοῦτον παρὰ τὴν ἀνδρείαν του, μήτε ἄλλην τινὰ κυβέρνησιν παρὰ ὅ,τι ἔδιδεν ἡ τότε Διοίκησις εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς εἰς Μονεμβασίαν καταφυγόντας οἰκειακοὺς του.

Ἄλλ' ὁ Κανάρης ἐπεθύμει νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς οἰκειακοὺς μόνιμόν τινα διατριβὴν καὶ ἡ ἐπιθυμία του αὕτη, ἠνωμένη μετ' τὴν πενίαν του, τὸν παρεκίνησε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν τότε Διοίκησιν μίαν ἐκείνων τῶν Τουρκικῶν οἰκιῶν, αἵτινες ἐπωλοῦντο τότε ὡς ἐθνικὰ κτήματα, ἀλλ' αὕτη, δι' αἰτίας εὐ-

λόγους ἴσως, μὲ ὅλον τοῦτο τοιαύτας, ὥστε εἰς τὰ ὄμματα τῶν μεταγενεστέρων θέλουν φαίνεσθαι δεῖγμα τῆς ἀσθενείας της, δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν αἵτησίν του, Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κανάρης ἔλαβε τὴν ἀρνητικὴν ταύτην ἀπόκρισιν, ἐζήτει αὐτὸν ὁ Κυβερνήτης Ἀγγλικῆς τινος Φρεγάτας εἰς ὅλα τὰ μέρη, νὰ τὸν ἰδῇ καὶ τῷ προσφέρῃ ἐκεῖνον τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον ἐνέπνεον εἰς ὅλους τοὺς ντυτικοὺς τὰ γενναῖά του κατορθώματα. Οἱ ἐντόπιοι, τοὺς ὁποίους ὁ Ἕλλησ Αγγλος Κυβερνήτης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔλαβον ὡς ὁδηγούς των, βλέπουσι τὸν Κανάρην, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξέρχεται ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς Διοικήσεως. καὶ ὅλοι ἀντάμα κράζουσιν. «Ἐδῶ εἶναι τος! ἐδῶ εἶναι!» Πόσον ἐθαύμασαν οἱ Ἕλλησ, βλέποντες τὸν ἥρωα τοῦτον, τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ των! Τὰ ἐνδύματά τος, ἡ θεωρία του, φανερώνουσι τὴν γύμνωσιν καὶ τὴν ἔλλειψίν του! Οἱ ξένοι στριμώνονται ὀλόγυρά του, τοῦ πιάνουσι τὰς χεῖρας καὶ τὸν ἀσπάζονται, ζητοῦντες νὰ δείξωσι διαφόρως τὸν μέγαν αὐτῶν θαυμασμόν. «Καπετάνιε, λέγει πρὸς αὐτὸν εἰς τῶν Ἕλλων ἀξιωματικῶν, δὲν σοῦ ἔδωκε τὸ Γένος καμμίαν ἀνταμοιβήν;». «Διατί;» ἀποκρίνεται ὁ Κανάρης.... «Διατί;» ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ Ἕλλησ καὶ ἐκθαμβοὶ θεωροῦσιν ἀμοιβαίως ὁ εἰς τὸν ἄλλον.... «Ἰσως, ἐπρόσθεσεν, ἔχω ὀλίγον δίκαιον νὰ ζητήσω ἀπὸ τὴν Διοίκησιν ἀποζημίωσιν δι' ὅσα ἐζημιώθην εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ Διοίκησις θέλει μοὶ δώσει τὴν ἀποζημίωσιν ταύτην, ἐὰν τὴν κρίνῃ εὐλογον, ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἐζήτησα τίποτε». Ὅποιαν ἀφιλοκέρδειαν καὶ ὁποιαν φιλοπατρίαν ἀναγγέλλουσιν οἱ λόγοι οὗτοι. Καὶ δὲν εἶπεν ὁ Κανάρης τὴν καθαρὰν ἀλήθειαν ὁμιλήσας οὕτως.

ἀλλὰ δ' αὐτὸ τοῦτο εἶναι ἀξιοθαυμαστότερος, διότι ἐνόμισε χρέος του νὰ δικαιώσῃ πρὸ τῶν θαυμαζόντων καὶ εὐφημούντων αὐτὸν ξένων τὴν φιλτάτην αὐτοῦ Πατρίδα, δι' ἣν αὐτός, ὅστις ἐρριψοκινδύνευσε τοσάκις ὑπὲρ τῆς σωτηρίας της, ἤξευρεν ἦδη καὶ νὰ θυσιάσῃ τὰ ἰδιά του συμφέροντα ὑπὲρ τῆς δόξης της, καὶ κάθε ἰδιαίτερόν του πάθος, κάθε ἰδιαιτέρα ὀργή καὶ δυσαρέσκεια ἐξεμηδενίζετο ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητον καὶ ἀκάθεκτον τῆς φιλοπατρίας του ἰσχύν. «Δὲν ἐζήτησα τίποτε...» οὕτως ἀπεκρίθη ὁ πρὸ τινων στιγμῶν οὕτω πικρῶς, ἀνηλεῶς ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἀβοήθητος ἐγκαταλειφθεὶς Κανάρης.

Ὁ Κανάρης καὶ τώρα ἀκόμη δὲν φαντάζεται νὰ ἥλλαξε τὸ παραμικρὸν καὶ ἔπορεϊ, ὅταν βλέπῃ νὰ τὸν δακτυλοδεικτῶσι καὶ νὰ τὸν θαυμάζωσιν ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι πρότερον μὴδὲ νὰ τὸν ἴδωσι κατεδέχοντο. Ὅταν ποτὲ Γάλλος τις ἀξιωματικός, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν βαρβάρων μαχόμενος, ἐζωγράφιζε τὴν εἰκόνα τοῦ ἥρωός μας, εἶπεν οὗτος εἰς ἓνα τῶν συναγωνιστῶν του. «Γιωργάκη! Δὲν φαίνεται παρὰ ξενο! ὅταν πρὸ ὀλίγων χρόνων ἠθέλησα εἰς τὴν Μαρσίλια, νὰ μὲ ζωγραφίσουν, μοῦ ἐζήτησαν ἀρκετὰ φλωριά, καὶ τώρα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος κάθεται καὶ μὲ ζωγραφίζει χάρισμα!»

Πολλὰ ἀποφθέγματα τοῦ Ἡρώος μας εὐρίσκονται εἰς ἱστοριογράφους, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὸ ἀκόλουθον, «Πόσον σᾶς ζηλεύω», εἶπε τότε πρὸς τὸν ἴδιον Γάλλον ἀξιωματικόν, «Δὲν θέλω ἀξιωθῆ ποτὲ καὶ ἐνὶ ν' ἀγωνισθῶ σπαθὶ μὲ σπαθὶ ἓνα Τοῦρκο;».... «Ἀλλὰ, Καπετάνιε, ὅσα σὺ ἔπρα-

ξε;!)....—«Πῶς;.....»—τὸν διέκοψεν ὁ Κανάρης,—
«εἶναι καὶ τοῦτο μεγάλο πρᾶγμα. ν' ἀνάψῃ τις μὲ
πυρφόρον Τουρκικὰ πλοῖα; ἀλλ' ἐπάνω εἰς τὸ ἄλο-
γον μὲ σπαθὶ καὶ τουφέκι, πρόσωπον πρὸς πρόσω-
πον νὰ πολεμήσω μὲ κανένα Τοῦρκον.... ὦ! τοῦτο
τὸ ἐπεθύμουν πολὺ!»

Καθ' ὅλα δὲ ἀξία τοῦ μετριόφρονος τούτου
Ἡρώος εἶναι καὶ ἡ ἡρωϊκὴ αὐτοῦ σύζυγος. «Ὅταν
ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος Γκλὸτς ἐπῆγεν εἰς τὴν κατοι-
κίαν τοῦ Ἡρώος, τὴν ἤρεε ἐνασχολουμένην μὲ τοῖς
γείτονας εἰς κατασκευὴν φυσεκίων. — «Ἀδρεῖον ἄνδρα
ἔχεις, τῆς εἶπεν ὁ Ἄγγλος. — «Ἀλλοιῶς δὲν τὸν
ἐπαντρεύομαι,» ἦτο Λακωνικὴ τῆς Ἡρωίδος ἡ ἀπό-
κρισις.

Ἐὰν ρίψῃ τις καὶ ἐπιπόλαιον βλέμμα εἰς τὰ λαμ-
πρὰ τοῦ Ἡρώος μας κατορθώματα, θέλει εὔρει ὅτι
ἡ τρομερὰ του χεῖρ ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀδην 5000 βαρ-
βάρους.... Ὀλόκληρον στράτευμα.

Κ, Γεωργιάδης

21. Ὁ Παπαφλέσσας.

Εἰς τὸ Μανιάκι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου,
ἐκ τῶν τριακοσίων μαχητῶν δὲν ἀπέμεινεν οὔτε
ένας ζωντανός. Ὁ ἥλιος, προβάλλων ἀπ' τὰς χιό-
νας τῶν βουνῶν, τοὺς ἐχαιρέτισεν ὀρθίους ὅλους,
ἐφώτισε τὰς λευκὰς των φουστανέλλας, ἐχάϊδευσε
τὰς μαύρας κόμας των, ἀπήστραψεν εἰς τοὺς φλο-
γερούς των ὀφθαλμούς, κατωπτρίσθη εἰς τὸν χάλυ-
βα τῶν σπαθιῶν των ἐχρύσωσε τῶν ἀρμάτων των
τὰς λαβὰς.

Καὶ τώρα, δύνων ἐκεῖ κάτω, μέσα εἰς τὸ πέλαγος,

τοὺς ἀποχαιρετίζει λυπημένους, νεκρούς, σκορπισμένους ἐπάνω εἰς τὸ χῶμα καὶ χάνεται ἀργά, ἀργά, ὥς μέγα κλειόμενον ἐρυθρὸν ὄμμα, ὅπερ σβύνον θέλει ἀκόμη νὰ ρίψῃ τελευταῖον βλέμμα πρὸς τοὺς γενναίους. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἄσιτοι καὶ ἄποτοι ἐπύλαισαν πρὸς τὴν θύελλαν τῶν σφαιρῶν, ἀντέστησαν εἰς τὴν χάλαζαν τῶν βομβῶν, κατήσχυναν τὴν βροχὴν τῶν μύδρων, ἐχλεύασαν τὴν ὀρμὴν τῆς ρομφαίας καὶ τῆς λόγχης τὴν βίαν. Καὶ, ἀφοῦ ἔφαγαν μαρούτην μὲ τὴν φούχταν, ἀφοῦ καὶ τὸ ἔσχατον σπειρί της ἐσώθη μέσα εἰς τὶς παλάσκει των, ἀφοῦ ἐρραγίσθη καὶ τοῦ τελευταίου ὅπλου των ἡ κάννα, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ὕστατον γιαταγάνι ἔσπασε μέσα εἰς τὸ χέρι των, ἔπεσαν χαμαὶ ἄψυχοι ναί, ἡττημένοι ὄχι. Κι' ἐν τῷ μέσῳ των ὁ Παπαφλέσσας, πρῶτος ἀρχίσας τὴν σφαγὴν, καὶ τελευταῖος σταματήσας, πελιδνός, ἐξηπλωμένος μὲ πλατεῖαν πληγὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, κρατεῖ ἀκόμη τὸ θραυσμένον τμῆμα αἵμοστάζον, μὲ σφικτὰ τὰ δάκτυλα, ἐν σπασμῷ ἀγάπης καὶ λύσσης. Καὶ ὁ Αἰγύπτιος ἀνέρχεται, ἐν καλπασμῷ ἵππων, κλαγγῇ ξιφῶν ἐν ἤχῳ τυμπάνων καὶ σαλπίγγων, βοῇ, ἐν ᾧ τὰ μπαϊράκια του ἀναπεπτασμένα φρίσσουν εἰς τὸν ἄνεμον τῆς ἐσπέρας, καὶ τὰ μισοφέγγαρα ἀστράπτουν ἐπὶ τοῦ καθαροῦ ὀρίζοντος τῆς φύσεως. Μυρμηκιᾶ ἀνὰ τὴν πεδιάδα καὶ τὰ πρανῇ ὁ συρφετὸς καὶ βαρὺ ἀκούεται τὸ βῆμά του. Ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἐκ τοῦ λύθρου γῆς οἱ Ἀραβες βυθίζουσιν ἐπιμόχθως, τῶν ἀλόγων τὰ πέταλα γλυστροῦν. Ἀλλ' ἡ χαρὰ ἐπὶ τῇ ἀνελπίστῳ νίκῃ εἶναι τόση πρὸς τὸν ἀνήφορον ταχεῖς φέρει αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ράχιν. Ἦδη ὁ ἀρχηγὸς των ἔ-

φθασεν εἰς τὴν ὀφρὺν τοῦ λόφου, ἀνέβη ἐπ' αὐ-
τῆς, ἐστάθη. περιέφερε τὸ βλέμμα, ἐκοίταζε τὸ κοκ-
κινίσαν ἔδαφος, ὅπερ πίνει λαιμάργως τὸ αἷμα τῶν
ἀνδρείων, ἐπεσκόπησε τὸν ἀνερχόμενον στρατόν, εἶδε
κύκλω τοὺς πεσόντας. Καὶ μ' ἀνοικτὸν τὸ ὄμμα,
ἐκπληκτον, ἀναμετρᾷ τοὺς ὑψηλοὺς κορμούς των,
τὰ εὐρέα στέρνα των, καὶ τοὺς βραχίονάς των τοὺς
νευρώδεις, τὰς ὀραίας των μορφάς, τὰ μέτωπά
των τὰ ἀγέρωχα. Καὶ ἐπὶ τὴν τραχεῖαν ὄψιν του
ὡς νέφος τι διέρχεται, τὸ βλέμμα του θολοῦται ἐλα-
φρῶς, ἀδιόρατος παλμὸς συσπᾷ τὰ χεῖλη του

Κοῖμα νὰ χαθοῦν τέτοιοι λεβέντες,

Καὶ βλέπει, βλέπει γύρω, βλέπει θαυμάζων, ἀπο-
ρῶν, ὥσάν νὰ μὴ πιστεύῃ πῶς ἐχάθησαν τοιοῦτοι
ἄνδρες, ὅτι κοιτόνται ἀναίσθητοι καὶ δὲν κοιμῶν-
ται μόνον, διὰ νὰ ξυπνήσουν πάλιν φοβερώτεροι,
πῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ὑπῆρξεν ἰσχυρότερος
αὐτῶν.

— Ποῖος εἶναι ὁ Παπαφλέσας ;

Οἱ ὁδηγοὶ του ἔσπευσαν. προέδραμον, ἔδειξαν τὸ
πτῶμα λάσιον, διάβροχον, περιορρόμενον ἐκ τοῦ ἰ-
δρωτός τοῦ ἀγῶνος, κατερρακωμένον τὰ φορέματα,
μαῦρον ἀπὸ τοῦ καπνοῦ.

— Σηκῶστε τον, μωρέ, πάρτε τον!.... Πάρτε τον
πλύνετε τον....

Πλύντε τὸ παλληκάρι !....

Δύο ἄνδρες ἔλαβον αὐτὸν ἀπὸ τῶν μασχαλῶν,
τὸν ἤγειραν, τὸν ἔστησαν ἐπάνω εἰς τοὺς πόδας του,
καὶ ἐβάδισαν διευθυνόμενοι πρὸς παραρρέουσιν πη-
γὴν. Ἐκεῖ τοῦ ἔπλυναν τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσω-
πον, ἐξέτριψαν τὸν πηλὸν καὶ τὸν ἰδρῶτα, τὸ ἐκα-

θάρισαν ἐκ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τῆς ἀσβόλης, τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ ἰδρωτός, τὸν ἐσπόγγισαν, διευθέτησαν τὰ ξεσχισμένα του ἐνδύματα, καὶ ἐγύρισαν ὀπίσω, ὀπίσω, φέροντές τον.

— Στήστε τον ἐκεῖ κάτω.

Οἱ ἄνδρες κρατοῦντες ἐκατέρωθεν αὐτὸν ὥδευσαν πρὸς δειχθὲν δένδρον, τὸν ἀπέθηκαν παρὰ τὴν ρίζαν του, τὸν ὕψωσαν καὶ τὸν ἀκούμβησαν, τὸν ἐστερέωσαν ἐπὶ τὸ στέλεχος αὐτοῦ, τὴν ἰσορρόπισαν ὥσανεὶ ζῶντα. Ἐπειτα ἐτραβήχθησαν, ἀπεμακρύνθησαν καὶ τὸν ἀφήκαν μόνον βασταζόμενον διὰ τῆς ἰδίας του δυνάμεως. Τὸ πτώμα ἀπέμεινεν ἀκίνητον, εὐθύ, στηρίζον ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τὴν ράχιν, μὲ τὸν θώρακα προτεταμένον καὶ κρεμάμενα τὰ χέρια, μὲ ἀναπόσπαστον τμήμα τοῦ σπασμένου χαντζαριοῦ, τὰ σκέλη διεστῶτα. Τότε ὁ Ἰμβραῖμης πλησιάζει βραδέως πρὸς τὸ δένδρον, ἵσταται καὶ προβλέπει σιγαλὸς ἐπὶ μακρὸν τὸ ἄπνουν σῶμα τοῦ ἀντιπάλου καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἣτις ἀνέτελλε τὴν ὥραν ἐκείνην αἱματόχρους, ὥσεὶ βαφεῖσα καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ λυθροῦ, τοῦ χυθέντος κατὰ τὴν μάχην ὑπὸ τοῦ σκυμμένους κλάδους, οἷτινες ἀνέφρισσον πενθίμως, φιλεῖ παρατεταμένον φίλημα τὸν ὄρθιον νεκρόν.

Μ. Μητσάκης

24. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ὅδυσ. σεὰ Ἀνδρουτσον.

Υἱὲ τῆς Ἑλλάδος ἀγαπητέ, καὶ γενναῖε τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχε, Ὅδυσσεῦ!

Ἡ ἐπιστολὴ σου, τὴν ὁποίαν ἔλαβα τὴν ἡμέραν τὴν ἰου-

νίου τοῦ παρόντος ἔτους, ἐκαταβρεξε τοὺς γηραλέους ὀφθαλμούς μου μὲ δάκρυα λύπης καὶ χαρᾶς. Χαρᾶς, ὅτι βλέπω τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος ἀγωνιζόμενα προθύμως ν' ἀναστήσωσι τὴν νεκρωμένην ἀπὸ τὸν τύραννον μητέρα των. Λύπης, ὅτι ὅλα τῆς τὰ τέκνα δὲν ὁμοιάζουν τὸν Ὀδυσσεά, ἀλλ' εὐρίσκονται τινες μεταξύ σας, μὴ δυνάμενοι νὰ καταλάβωσιν, ὅτι αἱ διχόνοιαι, ἂν δὲν φέρωσι πάλιν ὀπίσω τοὺς Τούρκους, δὲν θέλουν ὅμως φέρει ποτὲ τὴν αὐτόνομον ἐλευθερίαν ἐκείνην, ἣτις χρεωστεῖται εἰς τὰ ἐκχυθέντα τίμια σας αἵματα, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ ὅλη ἡ Ἑλλάς. Τὸ μέγα τοῦτο κακὸν ἐγνώρισες καὶ σὺ, φίλε, ὅτι πηγάζει ἀπὸ τὰ φαρμακερὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ὅλοι κοινῶς ἐδιδάχθημεν εἰς σχολεῖον ἄνομον, ἀπὸ διδασκάλους ἀνόμους, τοὺς Τούρκους. Ἄν δὲν μᾶς ἔφθειραν ὅλους ἰσομέτρως. ὅλους ὅμως σχεδὸν μᾶς ἐμπόδισαν νὰ μάθωμεν τὸ μόνον σωστικὸν τῆς ἐλευθερίας, μάθημα, τὴν δικαιοσύνην.

— Ποία λοιπὸν ἱατρεία τοσούτου κακοῦ ; Ν' ἀποθάνῃ μέγα μέρος τῆς παρούσης γενεᾶς, ὅσοι δὲν ἠμποροῦμεν πλέον νὰ απομάθωμεν τὰ κακὰ μαθήματα, διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν καὶ τὴν ταλαίρωρον Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ ὀλέθριόν μας βάρος· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἄρκεῖ. Ἄν ἀφήσωμεν τοὺς ἐξοπίσω μας νέους χωρὶς παιδείαν, μέλλουν καὶ αὐτοὶ νὰ λαβωσιν ἡμᾶς τοὺς ἀνοήτους πατέρας των παράδειγμα τῆς διαγωγῆς των. Εἶναι λοιπὸν χρεῖα, ὥς καὶ σὺ, φίλε, τὸ λέγεις, νὰ παιδευθῇ τὸ γένος τὰ μαθήματα τῆς ἐλευθερίας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ τὰ μαθήματα τῆς δικαιοσύνης.

Διὰ τοῦτο ἐπιθυμεῖς διδασκάλους τοιούτων μα-

θημάτων τοὺς διεσπαρμένους εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην ὁμογενεῖς λογίους, καὶ τοὺς προσκαλεῖς νὰ πληρώσωσι καὶ αὐτοὶ τὸ εἰς τὴν πατρίδα ἀπαραίτητον αὐτῶν χρέος καθὼς ἐσεῖς καθημέραν τὸ πληρώνετε μὲ τοὺς ἱεροὺς ἀγωνάς σας. Οὐδ' αὐτοὶ τὸ ἠμέλησαν, τινὲς ἐξ αὐτῶν εὐρίσκονται ἤδη μεταξύ σας· ἄλλοι δὲ ἐκίνησαν, διὰ νὰ ἐνωθῶσιν ἐν τὸς ὀλίγου μὲ τοὺς ἀδελφούς των. Ὅσοι ἔμειναν ἀκόμη, ἠμποδίσθησαν ἀπὸ διαφόρους εὐλόγους αἰτίας καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν ἀδηλότητα τῆς αὐτόθι μελλούσης αὐτῶν ἀποκαταστάσεως· ἀδηλότητα, τὴν ὁποίαν ἠῤῥησαν μάλιστα τῶν Ἑλλήνων αἱ διχάνοιαι. Τώρα ἀκούοντες, ὅτι ἐπιθυμεῖτε καὶ τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτῶν ὡς διδασκάλων ὁμονοίας· δὲν ἀμφιβάλλω περὶ τῆς προθυμίας νὰ δεῖξωσι καὶ αὐτοί, ὅτι εἶνε τέκνα τῆς Ἑλλάδος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ζητοῦν ἄλλα ἀπὸ σᾶς, πλην ὅτι ἤθελε ζητήσει καὶ ὀλιγαρχέστατος Σωκράτης, τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν τροφήν, καὶ τὴν βεβαιότητα, ὅτι μέλλετε νὰ τοὺς εὐκολύνετε τὰ μέσα νὰ διασπείρωσι τὴν παιδείαν, διὰ νὰ μὴν κατασταθῇ ἡ διδαχὴ των «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Ναί, φίλε Ὀδυσσεῦ, τὰ κατορθώματα καὶ σοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων σου κατέστησαν τὴν Νέαν Ἑλλάδα ὄχι ὀλιγώτερον θαυμαστήν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος· σᾶς ἔμεινε τώρα νὰ τὴν καταστήσετε καὶ σεβαστήν, στολίζοντές τὴν μὲ τὴν παιδείαν, ἣτις ἔχει νὰ φέρῃ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀκόλουθον τῆς δικαιοσύνης ὁμόνοιαν, καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὰ ἄλλα ἔθνη νὰ σᾶς ἀφήσωσιν ἀνενοχλήτους καὶ κυρίους νὰ ὀργονώσετε τὴν πολιτείαν σας, ὡς εἶναι

δίκαιον ἔσεῖς μόνοι, ἐπειδὴ καὶ σεῖς μόνοι ἐχύσετε αἵματα δι' αὐτήν.

Χωρὶς τὴν ἱερὰν ταύτην ὁμόνοιαν, πίστευσε τὸν γηραιὸν πατέρα σου υἱὲ ἀγαπητέ, (ἐπειδὴ μ, ἔκαμες τὴν τιμὴν νὰ ὀνομασθῇς υἱός μου), ὅτι καὶ ἐὰν παρὰ τὰ ἕως τώρα ἥρωϊκά σας ἀνδραγαθήματα δείξετε ἀκόμη ἥρωϊκώτερα εἰς τὸ ἐξῆς ἄλλα, ἐὰν καὶ ἕως εἰς αὐτὴν τοῦ τυράννου τὴν καθέδραν προχωρήσωσι τὰ ἀνίκητά σας ὅπλα, μὴν ἐλπίζετε τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖτε, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἀγωνίζεσθε, ἀνεξαρτησίαν. ὦ θεὲ ! τρέμει καὶ τὸ σῶμα μου καὶ ἡ ψυχὴ συλλογιζομένου τὰ ἐκ τῆς διχονοίας ἐνδεχόμενα παθήματα. Καὶ ποῖαν χάριν ἔχει νὰ σὰς χρεωσιῇ, ὅτι τὴν ἐλευθερώσατε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐὰν δὲν καταστήσετε καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς αὐτονόμως ἀνεξάρτητον μὲ τὸν ἱερὸν δεσμὸν τῆς ὁμονοίας ; « Ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος ὥς πόλις ὀχυρὰ καὶ ὑψηλὴ, ἰσχύει δέ, ὥσπερ τεθεμελιωμένον βασιλείον » εἶναι λόγια τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος, βεβαιωμένα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πείραν. Ὅσα λέγω, φίλε Ὀδυσσεῦ, περὶ ὁμονοίας δὲν ἀποβλέπουν κατευθεῖαν ἐσέ. ἔδειξες μὲ τὴν ἕως τώρα διαγωγὴν σου. ὅτι δὲν ἔχεις χρεῖαν ἀπὸ τοιαύτας παραγγελίας. Ἐνδέχεται ὁμως νὰ εὐρίσκωνται μεταξὺ σας τινές, ὅχι κακοὶ στρατηγοί, ὅχι καὶ κακοὶ πολῖται, ἀλλ' ἀνθρωποὶ ἡπατημένοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος ἀνθρωπίσκων φαρμακερὰς συμβουλὰς· ἀνθρωποὶ νομίζοντες ὅτι ὅστις κρατεῖ ὅπλα εἶναι καὶ ἐλεύθερος, εἶναι καὶ δυνατός, εἶναι καὶ ἀσφαλής, διὰ τοῦτο μόνον ὅτι κρατεῖ ὅπλα. Πλάνην μεγάλην πλανῶνται οἱ ταλαίπωροι.

Μόνον ἡ δικαιοσύνη φέρει τὴν ἐλευθερίαν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν· ὅπλα χωρὶς δικαιοσύνην γίνονται ὅπλα ληστῶν, ζώντων εἰς καθημερινὸν κίνδυνον νὰ στερηθῶσι τὴν δύναμιν ἀπὸ ἄλλους ληστές, ἢ καὶ νὰ κολασθῶσιν ὡς λησταὶ ἀπὸ νόμιμον ἐξουσίαν.

Ἡ ἀνδρεία χωρὶς τὴν δικαιοσύνην εἶναι εὐτελὲς προτέρημα· ἡ δικαιοσύνη ἂν ἐφυλάσσετο ἀπὸ ὅλους οὐδὲ χρεῖαν ὅλως εἶχε τῆς ἀνδρείας, ὡς ἔλεγεν ὁ ἔνδοξος καὶ μέγας στρατηγὸς Ἀγησίλαος.

«Οὐδὲν ἀνδρείας χρῆζομεν, ἐὰν πάντες ὦμεν δίκαιοι.»

Καὶ αὕτῃ τοῦ Θεοῦ ἡ παντοδυναμία ἠθελ' εἶσθαι χωρὶς ὄφελος διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἂν δὲν ἦτον ἠνωμένη μὲ τὴν ἄπειρον δικαιοσύνην του.

Λανθάνεσαι, φίλε Ὀδυσσεῦ, ὅταν κρίνης ἀναγκαιαν καὶ τὴν αὐτόθι παρουσίαν μου. Τί ζητεῖς καὶ τί ἐλπίζεις ἀπ' ἐμέ ;

Ἐὰν ζητῆς συμβουλὰς παρ' ὅσας ἔγραψα πολ-
λάκις πρὸς ἄλλους, καὶ γράφω πρὸς σὲ σήμερον,
συμβουλὰς ὅχι τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλὰ τῶν σοφῶν
προγόνων μας, ἄλλας δὲν ἔχω νὰ δώσω· αὐτάς καὶ
οἱ αὐτόθι διατρίβοντες λόγιοι ὁμογενεῖς εἶναι ἱκανώ-
τεροί μου νὰ σᾶς τὰς ἐνθυμίζωσιν. Ἐὰν ζητῆς πρά-
ξεις, ζητεῖς ν' αὐξήσῃς τὴν λύπην μου. Ἄν εἶχα
στρατιωτικὴν ἡλικίαν, χωρὶς ἀναβολὴν ἠθελα τρέξει
νὰ γραφθῶ στρατιώτης πατρίδος, στρατηγούμενος ἀπὸ
τὸν Ὀδυσσεά. Ἀλλὰ μάθε, στρατηγέ μου, ἂν ἀκόμη
δὲν τὸ ἔμαθες, ὅτι ἀπὸ τὴν 27ην τοῦ περασμένου
Ἀπριλίου ἤρχισα νὰ τρέχω μὲ ποδαγωγικοὺς πόδας
τὸ 77 ἔτος τῆς ἡλικίας μου· ἀπὸ τοιούτους στρα-

τιώτας εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν ἔχεις χρεῖαν· τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη μου εἶναι τόσον βαρύτερα, ὅσον ἡ πατρίς μ' ἐπλήρωσε πολὺ πλειότερον ἀπ' ὅ,τι ἤξιζαν οἱ μικροὶ μου κόποι, μὲ τὴν εὐνοιάν της, τὴν ὁποίαν δὲν ἀλλάσσω μὲ τοὺς θησαυροὺς ὅλης τῆς γῆς· ἀλλὰ δὲν ἔχω πλέον ὁ ταλαίπωρος ἄλλο τι νὰ προσφέρω εἰς αὐτὴν παρὰ εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας της, καὶ δεήσεις εἰς ὅλα της τὰ τέκνα, τοὺς ἀδελφούς μου, νὰ σέβωνται τὴν πατρίδα πλέον παρὰ τοὺς ἰδίους των γονεῖ.

Ἐκ Παρισίων 17 Ἰουνίου 1824

Ὁ φίλος καὶ σοῦ καὶ τῆς

κοινῆς πατρίδος

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

25. Τὰ καθήκοντα τοῦ Ἑλλήνος πολίτου.

Δύο εἶναι τὰ ὑψίστα καθήκοντα παντὸς Ἑλλήνος πολίτου, ἡ μέχρις αὐτοθυσίας ἀγάπη τῆς πατρίδος καὶ ἡ πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰς νομίμους αἰτήτης ἐξουσίας εὐπειθία καὶ ὑποταγή.

Ἐκ τῶν δύο τούτων ὑψίστων καθηκόντων ἀπορρέουσι πάντα τὰ ἄλλα καθήκοντα αὐτοῦ.

Ἐν ἐκ τῶν καθηκόντων τούτων, τὸ σπουδαιότερον, εἶναι ἡ ἐκλήρωσις τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως.

Τὸ καθῆκον τοῦτο βεβαίως εἶναι πολὺ βαρὺ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πολὺ εὐγενὲς καὶ τίμιον.

Πάντες διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ ὑπηρετῶμεν ὡς στρατιῶται τὴν Πατρίδα· πάντες ἔχομεν τὸ ἱερὸν καθῆκον ν' ἀποτελῶμεν μέρος τῆς συμπαγοῦς ἐκείνης

δυνάμεως τῆς πατρίδος, ἣτις καλεῖται στρατός.

Ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης περιέρχεται εἰς κίνδυνον ἡ ἀσφάλεια τῆς πατρίδος ἐξ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἡ ἰδία ἡμῶν ἐλευθερία.

Ἄνευ ἰσχυροῦ στρατοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐλευθερώσωμεν τοὺς ὑπὸ τὴν δουλείαν στενάζοντας καὶ εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν ἐλπίζοντας ἀδελφοὺς ἡμῶν.

Ἐπικατάρτος θὰ εἶναι ὁ ἐφευρίσκων προφάσεις ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἱερᾶς ταύτης ὑποχρεώσεως. Μόνον οἱ ἐξ ἀνιάτου νόσου πάσχοντες καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαλλασσόμενοι τῇ ὑποχρεώσεως ταύτης, ὡς ἀνίκανοι, δὲν κατατάσσονται ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Πατρίδος.

Ἐτερον σπουδαῖον καθήκον τοῦ πολίτου εἶναι νὰ συντρέχῃ τὸ ἔργον τῆς Δικαιοσύνης τῆς Πατρίδος.

Ἡ Δικαιοσύνη προστατεύει τὰ δικαιώματα τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν ἐξασφαλίζει τὴν ἰερότητα τῶν μεταξὺ τῶν πολιτῶν συναπτομένων συναλλαγῶν καὶ ἐπιβάλλει δικαίας ποινὰς κατὰ τῶν παραβαινόντων τοὺς νόμους.

Τὸ ἔργον ὅμως τῆς Δικαιοσύνης προσκόπτει μεγάλως ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν πολιτῶν. Ἄν οἱ πολῖται ἀποκρύπτωσι τὴν ἰδίαν ἐνοχὴν ἢ τὴν ἐνοχὴν τῶν ἄλλων, ἡ Δικαιοσύνη δὲν θὰ δύναται νὰ τιμωρῇ τοὺς κακοποιούς, οἵτινες μένοντες ἀτιμώρητοι, θὰ αὐξάνωνται· δὲν θὰ δύναται νὰ προστατεύῃ τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν ἐκάστου, αἵτινες τότε θὰ διατρέχωσι διαρκεῖς κινδύνους· δὲν θὰ δύναται νὰ προστατεύῃ τὰς συναλλαγάς, αἵτινες οὕτως δὲν θὰ ἔχωσι κανὲν κῦρος. Ὅταν ὅμως συμβαίνωσιν ὅλα αὐτὰ τὰ κακά, βεβαίως ἡ Πατρίς δὲν

θὰ δύναται νὰ εὐτυχῇ καὶ νὰ προοδεύσῃ.

Δι' αὐτὸ οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν πολιτῶν πρέπει νὰ εἶναι ὀφθαλμοὶ τῆς Δικαιοσύνης. Πᾶς πολίτης ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντρέχῃ τοὺς λειτουργοὺς τῆς Δικαιοσύνης φωτίζων καὶ πληροφοροῦν καὶ χρειὰς τυχοῦσης, δίδων εἰς αὐτοὺς χεῖρα βοηθείας.

Δὲν πρέπει νὰ νομίζομεν, ὅτι κάμνομεν καλὸν εἶς τινα μὴ καταγγέλοντες εἰς τὴν ἀρχὴν ἐγκληματικὴν αὐτοῦ προᾶξιν, περιελθοῦσαν εἰς γνῶσιν ἡμῶν. Τοῦναντίον ἔχοντες ὑπ' ὄψει, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐγκληματοῦμεν φερόμενοι οὕτω, διότι ὑποθάλλομεν τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἐγκληματικότητα ὀφείλομεν νὰ καθιστῶμεν γνωστὴν εἰς τὰ ὄργανα τῆς Δικαιοσύνης πᾶσαν παράβασιν τῶν νόμων.

Σπουδαῖον ἐπίσης καθήκον ἡμῶν εἶναι ἡ τήρησις τοῦ ὅρκου.

Ὁ ψεύδορκος ἀμαρτάνει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγκληματεῖ ἀπέναντι τῆς κοινωνίας, διότι διὰ τοῦ ψεύδους αὐτοῦ παραλύει τὴν δικαιοσύνην, καλύπτων τὸν ἔνοχον ἢ καταστρέφων τὸν ἀθῶον.

Ὁ ψεύδορκος τιμωρεῖται ὑπὸ τῶν νόμων διὰ βαρυτάτων ποινῶν, θέλει δὲ τιμωρηθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οὗ τὸ ὄνομα μετεχειρίσθη πρὸς ἀποπλάνησιν τῆς δικαιοσύνης.

Σπουδαιότατον ἐπίσης καθήκον παντὸς πολίτου εἶναι ἡ πρόθυμος ἐκπλήρωσις τῶν φορολογικῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων. Ἡ καταβολὴ τῶν φόρων εἶναι ἱερὰ ὑποχρέωσις τῶν πολιτῶν, οὐ μόνον πρὸς τὴν Πατρίδα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτούς, διότι οἱ φόροι χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῆς πατρίδος πρὸς προστασίαν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, καὶ τῆς περιουσίας τῶν

πολιτῶν, πρὸς προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν συμφερόντων αὐτῶν

Ἄν οἱ δήμοι ἐν πρώτοις ἔχωσιν ἀνάγκην ὁδῶν, φωτισμοῦ, καθαριότητος, δημοτικῶν σχολείων, καὶ ἄλλων, ἔχουσιν ἀνάγκην αὐτῶν χάριν τῶν δημοτῶν. Πάντα ταῦτα ὅμως ἀπαιτοῦσι βεβαίως χρήματα. Ἀλλὰ τίνες ἄλλοι πρέπει νὰ καταβάλλωσι ταῦτα, εἰμὴ ἐκεῖνοι, ὑπὲρ ὧν γίνονται αἱ δαπάναι, δηλαδή οἱ δημόται;

Καὶ τώρα ἐρχόμεθα εἰς τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον βεβαίως ἔχει ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρας ἀνάγκας τοῦ δήμου

Τὸ κράτος ἔχει ἀνάγκην δυνάμεως στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς πρὸς φρούρησιν τῶν ὁρίων αὐτοῦ καὶ ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν ἡμῶν.

Ἐχει ἀνάγκην δικοστηρίων, ἀστυνομίας καὶ φυλακῶν, ὅπως ἐξασφαλίσῃ ἡμᾶς κατὰ τῶν κακοποιῶν καὶ προστατεύσῃ τὴν ζωὴν, τὴν περιουσίαν, τὴν τιμὴν, καὶ πάντα ἐν γένει τὰ δικαιώματα.

Ἐχει ἀνάγκην ὁδῶν. σιδηροδρόμων, γεφυρῶν, λιμένων πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας, ἀσφαλῆ μεταφορὰν τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας ἡμῶν καὶ εὐχολον συγκοινωνίαν.

Ἐχει ἀνάγκην χρημάτων, ὅπως προστατεύσῃ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τὴν γεωργίας, τῆς κτηνοτροφίας, τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ναυτιλίας.

Ἐχει ἀνάγκην χρημάτων χάρις τῆς πνευματικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως τῶν τέκνων ἡμῶν.

Τὰ χρήματα τώρα, τὰ ὁποῖα χρειάζονται, διὰ

νὰ γίνωσιν ὅλαι αἱ διὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἀπαιτούμεναι δαπάναι, τίς ἄλλος θὰ καταλάβῃ ἢ ὁ λαός, χάριν τοῦ ὁποίου γίνοντα τὰ ἔργα ταῦτα ;

Ὁ καλὸς πολίτης αἰσθάνεται, ὅτι τὸ καθήκον τῆς πληρωμῆς τοῦ φόρου αὐτοῦ εἶναι ἐπίσης ἱερὸν, ὅσον εἶναι ἱερὸν τὸ καθήκον τῆς πληρωμῆς τοῦ ἄρτου, τὸν ὁποῖον τρώγει, καὶ τοῦ ἐνοικίου τῆς οἰκίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατοικεῖ.

Ὁ ἀποφεύγων τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις πολίτης οὐ μόνον δὲν ἐκτελεῖ ἱερὸν πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκον καὶ βλάπτει ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ κλέπτει τὸν πλησίον αὐτοῦ, διότι διὰ τῶν χρημάτων τῶν συμπολιτῶν του ἀπολαύει τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα παρέχει τὸ κράτος.

Σπουδαῖον ἐπίσης τῶν πολιτῶν καθήκον εἶναι ἡ προστασία τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Τὸ κράτος ἔχει περιουσίαν, ὥς ἔχουσι καὶ τὰ ἄτομα, ἔχει δάσῃ, μεταλλεῖα, ὀρυχεῖα, ἀλυσκάς, γαίαις, γήπεδα, οἰκοδομὰς καὶ ἄλλα, ὧν αἱ πρόσοδοι χρησιμεύουσιν ἐπίσης πρὸ ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν ἀναγκῶν.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν εἰς ἡμᾶς οὐ μόνον νὰ μὴ ἀδικῶμεν τὸ κράτος, ἐπιβουλευόμενοι τὴν περιουσίαν καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, οὐ μόνον νὰ σεβώμεθα τὴν περιουσίαν τοῦ δημοσίου, θεωροῦντες ταύτην ὡς ἰδίαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ εἴμεθα ἀγρυπνοὶ αὐτῆς φύλακες.

Ἐν ἑκ τῶν σπουδαιοτάτων καθηκόντων τοῦ πολίτου εἶναι ἡ καλὴ χρῆσις τῆς ψήφου.

Οἱ πολῖται διὰ τῆς λευκῆς αὐτῶν ψήφου ἐκλέγουσι τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν καὶ παρέχουσιν

εἰς αὐτοὺς τὴν ἐντολὴν νὰ ἐξασκήσωσιν ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν τοῦ νομοθετεῖν.

Οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν οὗτοι διευθύνουσι καὶ ρυθμίζουνσι πάντα τοῦ ἔθνους τὰ συμφέροντα.

Αὐτοὶ ἀποφασίζουνσι περὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ τὸ ἔθνος θὰ καταστῇ ἱκανὸν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς· αὐτοὶ περὶ τῶν μέτρων, δι' ὧν ἡ πολεμικὴ δύναμις τοῦ ἔθνους θὰ καταστῇ ἀξία τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς· αὐτοὶ περὶ τῶν οἰκονομικῶν μέσων, ἅτινα ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο· αὐτοὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης, τῆς δημοσίας ὑγείας, τῆς ἀσφαλείας, τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔθνους, τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν.

Αὐτοὶ ὑπολογίζουνσι τὰς φορολογικὰς δυνάμεις τοῦ λαοῦ καὶ ἀποφασίζουνσι περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν φόρων καὶ περὶ τοῦ καταλλήλου τρόπου τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν.

Ἐν γένει ἡ τύχη τοῦ ἔθνους, ὡς καὶ ἡ τύχη ἐκάστου τῶν πολιτῶν, εἶναι εἰς χεῖρας τῶν ἐντολοδόχων τούτων.

Ἀφοῦ λοιπὸν τόσον ὑψηλὸν εἶναι τὸ ἀξίωμα τῶν ἀντιπροσώπων, ὀφείλομεν διὰ τῆς λευκῆς ἡμῶν ψήφου νὰ ἐκλέγωμεν ἐκεῖνους, οἵτινες λόγῳ τοῦ πατριωτικοῦ χαρακτῆρος, τῶν γνώσεων καὶ τῆς ὀρθότητος τῆς κρίσεως αὐτῶν, εἶναι ἀνώτεροι τῶν ἄλλων συμπολιτῶν ἡμῶν. Ἡ λευκὴ ψήφος πρέπει νὰ δίδηται, οὕτως εἰπεῖν, ὡς βραβεῖον εἰς ἐκεῖνον, οὗτινος αἱ ἀρεταὶ ἐμπνέουσιν εἰς ἡμᾶς πλείονα σεβάσμῳ καὶ ἐκτίμησιν παντὸς ἄλλου.

Σπουδαιότατον ἐπίσης καθήκον παντὸς πολίτου εἶναι ἡ ἀποστολὴ τῶν τέκνων αὐτοῦ εἰς τὸ δημο

τικὸν σχολεῖον. Ἐν αὐτῷ μορφοῦνται οἱ χαρακτη-
ρες τῶν μελλόντων πολιτῶν, καθίστανται οὗτοι χρη-
στοὶ καὶ ἐνάρετοι καὶ ἀντλοῦσι τὰς ἀναγκαίας γνώ-
σεις διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἐν τῷ δημοτικῷ
σχολείῳ τίθενται αἱ βάσεις τῆς πραγματικῆς ἰσότη-
τος τῶν πολιτῶν καὶ τὰ θεμέλια τῶν εὐγενῶν συ-
ναισθημάτων τῆς φιλοπατρίας, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς
ἀδελφότητος.

26. Τὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλλήνος πολίτου.

Ἐχοντες ὠρισμένα καθήκοντα ἀπέναντι τῆς πα-
τρίδος καὶ ἀπέναντι τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν, ἔχομεν
ἐπίσης καὶ ὠρισμένα δικαιώματα, ἅτινα τὸ κράτος
καὶ οἱ συμπολιτῆς ἡμῶν ὀφείλουσι ν' ἀναγνωρίζωσιν.

Ὅπου ὑπάρχει ἁρμονία μεταξὺ καθήκοντος καὶ
δικαιώματος, ὅπου τὸ δικαίωμα ἐνὸς ἐκάστου δὲν
παραβιάζει τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων, ἐκεῖ καὶ ἡ
εὐνομία, ἐκεῖ καὶ ἡ τάξις, ἐκεῖ καὶ οἱ καρποὶ τῆς
ἐργασίας ἐκάστου ἐξασφαλίζουσι τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ
ἔθνους τὴν εὐτυχίαν.

Ἐν ἐκ τῶν ἱερωτάτων δικαιωμάτων τῶν πολι-
τῶν εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἔχει ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν πᾶς
ἄνθρωπος, οὐ μόνον ὁ πολίτης, ἀλλὰ καὶ ὁ ξένος, εὐ-
θύς ὥς πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς Πατρίδος.

Ἄνευ ἐλευθερίας οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει ἡ ζωή.

Ὅφείλομεν ὅμως νὰ μὴ κάμνωμεν κατάχρησιν
αὐτῆς, διότι τότε αὕτη μεταβάλλεται εἰς ἀκολα-
σίαν καὶ ἀποβαίνει κινδυνώδης καὶ εἰς τὰ ἄτομα
καὶ εἰς τὸ κράτος.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐνὸς δὲν πρέπει νὰ παραβλάπῃ ἢ νὰ περιορίζῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἄλλου.

Ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας ἀπορρέουσι πλείστα δικαιώματα ἡμῶν. Ἐξ αὐτῆς πρῶτον ἀπορρέει τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, ἣτις εἶναι ἀπαραβίαστος. Οὐδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται ἢ φυλακίζεται, εἰμὴ ὁπότεν ὀρίζει ὁ νόμος καὶ ὅπως ὀρίζει οὗτος.

Ἀπόρροια τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας εἶναι τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου. Οὐδεμίᾳ κατ' οἶκον ἔρρενα δύναται νὰ ἐνεργηθῇ πλὴν περιπτώσεων τινων, ἃς ἐπιβάλλει ὁ νόμος χάριν τῆς προστασίας τοῦ δικαίου.

Ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας ἀπορρέουσιν ἐπίσης καὶ τὰ δικαιώματα τῆς διὰ τοῦ λόγου ἢ τοῦ τύπου ἐλευθέρως ἐκφράσεως τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἰδεῶν ἡμῶν, τοῦ ἐλευθέρως ἑξασκεῖν οἷονδῆποτε ἐπάγγελμα, τοῦ συναιριάζεσθαι καὶ τοῦ συνέρχεσθαι εἰς σύσκεψιν ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα εἶναι ἀπαραβίαστα, ἐφ' ὅσον δὲν προσβάλλουσι τὴν τάξιν, ἐφ' ὅσον δὲν προσβάλλουσι δικαιώματα τοῦ κράτους.

Ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας ἀπορρέει ἐπίσης τὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ πρεσβεύῃ τις ἐκεῖνο τὸ θρησκεῦμα, ὅπερ συμφωνεῖ πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ πεποιθήσεις. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τούτου ἔχει ὡς ἐπακολούθημα τὴν ἀνεξιθρησκείαν, ἥτοι τὸν σεβασμὸν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τῶν ἀλλοδόξων.

Ἅτερον δικαίωμα τοῦ πολίτου μέγα, ὅσον καὶ ἡ ἐλευθεσία, εἶναι ἡ ἰσότης.

Πολιτεία, τῆς ὁποίας θεμελιώδης βάσις δὲν εἶναι ἡ ἰσότης τῶν ἀποτελούντων ταύτην μελῶν, εἶναι ἄθροισμα προνομιούχων καὶ πιεζομένων, ἐκμεταλλευτῶν καὶ δυναστευομένων, εἶναι δηλαδή πολιτεία. ἐν ᾗ βασιλεύει ἡ ἀδικία καὶ ἡ κακοδαιμονία.

Ἡ πατρις ἡμῶν εὐθύς ὥς ἡλευθερώθη ὑπὸ τῆς δουλείας, ἀνεκήρυξε τὴν ἰσότητα ὥς θεμελιώδες δικαίωμα παντὸς πολίτου.

Πρέπει ὅμως νὰ προσέξωμεν εἰς τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τῆς ἰσότητος τῶν πολιτῶν. Τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἰσότητα τοῦ πλούτου, οὔτε εἰς τὴν ἰσότητα τῶν ἀπολαύσεων.

Ἰσότης εἶναι τὸ νὰ ἔχωμεν πάντες τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἀπέναντι τοῦ νόμου, νὰ προστατεύηται ἐξ ἴσου ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ, ἡ περιουσία καὶ τοῦ ἐσχάτου τῶν πολιτῶν, ὅσον καὶ τῶν πρώτων εἰς ἀξιώματα καὶ εἰς πλοῦτον.

Ἰσότης εἶναι τὸ νὰ ἔχωσι πάντες οἱ Ἕλληνες ἐξίσου δικαιώματα εἰς πάντα τὰ ἐθνικὰ ἀξιώματα ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος ἐκάστου.

Ἰσότης εἶναι τὸ νὰ τιμωρῶνται ὑπὸ τοῦ νόμου πάντες οἱ πολῖται ἐξ ἴσου, ὅταν διαπράττωσι τὸ αὐτὸ παράπτωμα.

Ἰσότης εἶναι νὰ προστατεύῃ καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸ Κράτος τὴν ἐργασίαν πάντων, ὥστε νὰ δύναται π. χ. ὁ ἐργάτης νὰ γίνῃ μέγας ἐργοστασιάρχης ἄνευ προσκόμματός τινος.

Ἰσότης τέλος εἶναι νὰ μὴ ὑπάρχωσι προνόμια ὑπὲρ οὐδενός, ἀλλὰ πάντες νὰ ὑφίστανται τὰ βάρη τῆς στρατεύσεως καὶ τὰ βάρη τῆς φορολογίας.

Ἐμμ. Λυκούδης

27. Ἡ ἱερότης τῆς ψήφου.

Καθεὶς ἀπὸ σᾶς, ὅταν κρατῇ ψῆφον διὰ νὰ ἐκλέξῃ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του κανένα εἰς ἀξίωμα, ἅς φαντάζεται ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀοράτως τοῦ βάλλει τὴν ψῆφον εἰς τὰς χειράς, καὶ τὸν βλέπει ἄνωθεν πῶς μέλλει νὰ τὴν μεταχειρισθῇ. Ὅταν ἔχῃ τις χρεῖαν οἰκίας, μεταξὺ δύο οἰκοδόμων δὲν ἐκλέγει βέβαια τὸν φίλον του, ἀλλ' ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς δύο, τὸν ὁποῖον νομίζει τεχνικώτερον.

Ὅταν διὰ τὴν υἰεῖαν του ἀναγκάζεται νὰ καλέσῃ ἱατρόν, μεταξὺ δύο ἱατρῶν, δὲν καλεῖ βέβαια τὸν φίλον, ἢ καὶ τὸν ἀδελφόν του ἀκόμη, ἂν τύχῃ νὰ εἶναι ἱατρός, ἀλλὰ τὸν φαινόμενον ἐμπειρώτερον τῆς τέχνης, καὶ οὕτω καθεξῆς διὰ τὰς λοιπὰς βιωτικὰς χρεῖας. Ἄν ἀπατηθῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν δι' ἄγνοιαν, ἔχει καὶ ἀπολογίαν τῆς ἀπάτης τὴν ἄγνοιαν. Ἄν ἀπατηθῇ διὰ φιλίαν, γίνετο ἓν ταύτῳ καὶ μωρὸς καὶ ἄδικος· μωρὸς, διότι βάλλει εἰς κίνδυνον καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὴν ζωὴν του, ἄδικος, διότι χαρίζει εἰς τὸν κακὸν τεχνίτην ὅ,τι χρεωστέεται εἰς τὸν καλόν. Ὅπως ἂν εἶναι, ἡ βλάβη λογίζεται μικρά, ὡς ἐνὸς ἀνθρώπου μόνον βλάβη. Ἄλλ' ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον διορίζει ἡ Πατὴρ εἰς τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς ἐκλογῆς, ἂν χαρίζῃ τὴν ψῆφον του εἰς τὴν φιλίαν, ἀδικεῖ προφανῶς τὴν Πατρίδα· ἐὰν δὲ καὶ τὴν πωλὴν διὰ χρήματα ἢ ὠφελειῶν ἄλλων ἐλπίζομένων ἀπόλαυσιν, ἢ ἀδικία λαμβάνει μορφήν ἀναισχύντου προδοσίας ἀξίας νὰ κολασθῇ αὐστηρότατα ἀπὸ τοὺς νόμους.

Ἄδ. Κοραῆς;

28. Τὸ δένδρον καὶ ὁ ἄνθρωπος

Ἐπιτρέψατε νὰ σᾶς διηγηθῶ τὴν ἱστορίαν ἐνὸ μικροῦ χωρίου.

Εὗρίσκετο εἰς τοὺς πρόποδας ἐνὸς βουνοῦ, εἰς τὴν ἄκραν παλαιοῦ δάσους τοῦ ὁποίου τὰ δένδρα πυκνὰ πυκνὰ καὶ συμμαζευμένα ἐσκέπαζον τοὺς βράχους, τὰ ρεῖματα καὶ τὰς κοιλότητας τοῦ ὄρους καὶ ἀνῆρχοντο ὑψηλὰ μέχρι τῆς κορυφῆς. Καὶ τὸ χωρίον ἐφαίνετο σὰν νὰ εὗρίσκετο περιμαζευμένον μέσα εἰς τὴν θωπευτικὴν καὶ φιλόστοργον ἀγκάλην, καὶ οἱ μικροὶ καὶ λευκοὶ οἰκίσκοι τοῦ προβάλλοντες ἀνὰ μέσον τῶν παχυσκίων δένδρων ἀπετέλουν ἀληθῶς μαγευτικὸν θέαμα.

Κατὰ τὸ θέρος τὸ φιλόστοργον δάσος ἐμετρίασε τὴν καυστικὴν πνοὴν τῶν ἀνέμων. Καὶ ἡ κατάξηρος γῆ τῶν πέριξ ἀγρῶν ἐδροσίζετο ἀπὸ τὰ ἄφθονα νερὰ τῶν πηγῶν, τὰ ὁποῖα ἀκούραστα ἔρρεον ἀπὸ τὰς προεξοχὰς καὶ τοὺς βράχους τοῦ δενδροσκεπασμένου ὄρους.

Ἦσαν εὐτυχεῖς τότε οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου. Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἐνόμιζες ὅτι ἐβασίλευεν ἐκεῖ· αἱ ἐσοδεῖαι τῶν ἦσαν ἄφθονοι, καὶ σπανίως ὑπέφερον ἀπὸ καυστικῶν ἀνέμων, ἀκόμη δὲ σπανιώτερον ἀπὸ ξηρασίαν.

Ἡ ὑγεία ἐβασίλευε παντοῦ. Τὰ παιδιά ζωηρὰ καὶ ροδοκόκκινα ἔκαμνον εὐχάριστον ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἐπισκέπτην διὰ τὸ εὖχαρι ἦθος καὶ τὴν ζωηρότητα, συγχρόνως δὲ καὶ διὰ τὴν ἡμερότητα τῶν τρόπων τῶν.

Παρεκτός τοῦ καλοῦ διμοδιδασκάλου τοῦ χωρίου, ὡς θαυμάσιος παιδαγωγός, ἐπενήργει καὶ τὸ

δάσος. Καὶ ἡ θαυμαστὴ μελωδία τῆς φύσεως, ἡ ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸν ἁρμονικὸν συνδυασμὸν τοῦ καταπράσινου χρώματος τῶν δένδρων, τοῦ κελαδήματος τῶν πτηνῶν, καὶ τοῦ ψιθυρισμοῦ τῶν ρυακίων, ἐνανούριζε τὰς ψυχὰς τῶν χωρικῶν καὶ ἐνέπνεε τὸ σέβας πρὸς τὸν δημιουργόν, τὴν λατρείαν πρὸς τὴν φύσιν, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ὑψηλόν, τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἰδεῶδες.

Ἀληθῶς, ὅποῖος μέγας παιδαγωγὸς τὸ δάσος. Πῶς ἐξημερώνει τὸν ἄνθρωπον! Πῶς ἐμπνέει τὸ σέβας πρὸς τὸ ὡραῖον! Πῶς ἐπιβάλλεται διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας του! Τὸ δένδρον εἶναι τὸ ἀλάνθαστον τοῦ πολιτισμοῦ μέτρον. Ὅπου τὸ βλέπετε νὰ ὑψώνηται περιποιημένον καὶ θαλλερὸν, ἐκεῖ ἀκμάζει ἡ ἡμερότης καὶ ἡ ἀγάπη. Ὅσαι μαῦραι, γεροντικαὶ καὶ ρυτιδωμέναι, προβάλλουν αἱ ράχεις τῶν βουνῶν μὲ βράχους ὀξεῖς καὶ γυμνοὺς ἀπὸ τὸν πράσινον πέπλον τῶν δασῶν, ἐκεῖ βασιλεύει ἡ ἀγριότης καὶ ἡ ἐρήμωσις.

Ἄν ποτε διὰ τοῦ σιδηροδρόμου διατρέξετε τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐλθῆτε εἰς τὴν Ἀνατολήν, δύνασθε μὲ ἐν ἀπλοῦν βλέμμα, ριπτόμενον ἀπὸ τὴν θυρίδα τῆς σιδηροδρομικῆς ἀμάξης, νὰ σχηματίσητε ἀμέσως ἐκ τῆς καταστάσεως καὶ μόνης τῶν δενδροφυτειῶν ἰδέαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας διέρχεσθε.

Τὸ γλυκὺ καὶ πράσινο τῶν δένδρων χρῶμα εἶναι τοῦ πολιτισμοῦ τὸ χρῶμα. Τὸ μαῦρον, τὸ σκοτεινὸν χρῶμα τῶν γυμνῶν βράχων, εἶναι τὸ ἔμβλημα τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς ἐγκαταλείψεως. Πάντοῦ, ὅπουθεν ἐξέλιπε τὸ δένδρον, ἐκλείπει καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς Ἀσίας ἐκεῖ, ὅπου ὁ πολιτισμὸς ἐγεννήθη, ὅπου τόσα ἔθνη ἤκμασαν, ὅπου πυκνότατο· πληθυσμὸς ἔζη ἄλλοτε εὐημερῶν, σήμερον θὰ ἀπαντήσητε τελείαν ἐρήμωσιν. Καὶ ἡ ἐπιστήμη μᾶς λέγει, ὅτι ἡ ἐρήμωσις προῆλθεν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀπεράντων δασῶν, τὰ ὅποια ἐκάλυπτον ἐκεῖ ἄλλοτε τὰ ὄρη καὶ τὰς πεδιάδας.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ χωρίον μας.

Ἄν κατὰ τὸ θέρος, χάρις εἰς τὸ πολύτιμον δάσος, γλυκεῖα ἐπεκράτει δρόσος καὶ ἄφθονα παντοῦ ἔρρεον νερά, κατὰ τὸν χειμῶνα τὸ ψῦχος ἐμετριάζετο. Οἱ παγεροὶ ἄνεμοι ἔχαναν τὴν ὀρμητικότητά των, διότι εὗρισκον ἐμπόδιον τοὺς κορμούς τῶν δένδρων, καὶ τὰ νερά τῶν βροχῶν διεσκορπίζοντο εἰς μυρίας λεπτὰς διακλαδώσεις καὶ ἀπερροφῶντο ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, ἡ ὅποια, ἀποτελουμένη ἀπὸ ἡμισαπημένους λεπτοὺς κλάδους καὶ ἀπὸ φύλλα ἐνήργει ὡς ἀληθῆς σπόγγος.

Οἱ εὐτυχεῖς κάτοικοι τοῦ χωρίου διόλου δὲν ἐφοβοῦντο τὸν σκληρὸν χαιρετισμὸν τοῦ Βορρᾶ. Τὸ εὐεργετικὸν δάσος χάρις εἰς τ' ἄφθονα νερά, διὰ τῶν ὁποίων ἐποτίζοντο οἱ ἀγροὶ των, χάρις εἰς τὴν προφύλαξιν τῶν ἐσοδειῶν των ἀπὸ βιαίους ἀνέμους καὶ ὀρμητικοὺς χειμάρους, τοὺς καθίστα καὶ ἀρκετὰ πλουσίους, ὥστε νὰ φοροῦν κατάλληλα χειμερινὰ ἐνδύματα. Χάρις δὲ εἰς τὰ ξηρὰ ξύλα καὶ τοὺς χονδροὺς καταπίποντας κλάδους, ἐπέτρεπε νὰ διαθέτουν ἄφθονον ὕλικὸν καύσεως καὶ νὰ θερμαίνωνται κατὰ τὴν ψυχρὰν τοῦ χειμῶνος ἐποχὴν.

Ἀποφράς ὁμῶς ἡμέρα ἀνέτειλε διὰ τὸ δυστυχὲς

χωρίον. Ἦλθαν πρωΐαν τινὰ μερικοὶ ἀνθρακοποιοὶ καὶ ἐθάμβωσαν τοὺς χωρικοὺς μὲ τὰς χωρικὰς των προσφορὰς καὶ τοὺς ἐδελέασαν μὲ τὰ κέρδη, τὰ ὅποια θὰ ἐπραγματοποιοῦν, ἐὰν τὸ δάσος ἐκεῖνο τὸ κατὰ τὰ λόγια των ἄχρηστον, τὸ ἀδίκως καταλαμβάνον τόσου ἀγρούς, ἐκόπτετο καὶ μετεμορφώνετο εἰς κάρβουνα.

Καὶ ἀφῆκαν οἱ χωρικοὶ νὰ σφαιγιασθῇ ὁ προστάτης των. Ὁ μαγικὸς πράσινος πέπλος, ὁ ὅποιος ἐκάλυπτεν ὅλας τὰς ἀσχημίας τοῦ ὄρους ἀνεσύρθη καὶ ἐξηφανίσθη. Καὶ τὴν ὥραίαν καὶ τὴν συνεχῆ, τὴν καταπράσινον καὶ θάλλουσαν ἐπιφάνειαν διεδέχθη ἡ γεροντικὴ ὄψις τοῦ βουνοῦ μὲ τὰς ρυτίδας καὶ σχισμὰς της, μὲ τὰς φάραγγας καὶ τοὺς βράχους της.

Δυστυχῶς τὸ κακούργημα δὲν ἀφέθη ἡμιτελές. Ἐὰν τοῦλάχιστον ἀπηγόρευον τὴν βοσκὴν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ κοπέντου δάσους, τὰ κολοβωθέντα δένδρα θὰ ἐπραγματοποιοῦν τὸν πόθον, ὅποιος ἐνεψύχωνε τὸ ὑπολειφθὲν λείψανον τοῦ κορμοῦ των καὶ ἐκυκλοφόρει εἰς τὰς ρίζας των. Θὰ ἠϋξανον καὶ πάλιν, θὰ ἐθωπεύοντο ἀπὸ τὸ γλυκὺ τοῦ ἡλίου φῶς καὶ τὸ ἀπαλὸν τῆς αὔρας φύσημα. Ἄλλ' ἡ βάρβαρος καταστροφὴ ἔπρεπε νὰ συντελεσθῇ. Ἀφέθησαν αἶγες καὶ πρόβατα, καὶ μόλις ἀνεφαίνετο ὁ τρυφερὸς βλαστὸς, ἀμέσως κατετρώγετο ἀπὸ τὰ ἀδηφάγα ζῷα.

Καὶ ἐκεῖ, ὅπου ἄλλοτε μὲ σφρῖγος καὶ δύναμιν ἀνεπτύσσετο ζωὴ καὶ βλάστησις, μετὰ εἴκοσιν ἔτη ἐβασίλευον ἐρήμωσις καὶ καταστροφὴ. Τὰ ὕδατα τῶν βροχῶν ὀρμητικῶς ἐκυλίωντο ἐπάνω εἰς τὰς ράχας τοῦ βουνοῦ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξέπλυνον τὸ

λεπτὸν στρώμα τῆς φυτικῆς γῆς, τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτε τὴν πετρώδη ἐπιφάνειαν τοῦ ὄρους. Καὶ οὕτως ἐγυμνώθησαν ἐντελῶς οἱ βράχοι καὶ πᾶσα ἐλπίς βλαστήσεως ἐξέλιπε. Τὰ ὕδατα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἀπεροφῶντο ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δάσους καὶ ἐσυνάζοντο εἰς ὑπογείους ρωγμὰς καὶ δεξαμενὰς καὶ ἀπ' ἐκεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξεκύνοντο διὰ μυρίων πηγῶν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ, σήμερον τρέχουν ἐπάνω εἰς τὴν ἀδιαπέραστον ἐπιφάνειαν τοῦ βράχου, κατέρχονται ὀρμητικῶς καὶ σχηματίζουν χειμάρρους καὶ ξηροποτάμους, παρασύρουν λίθους χονδρούς, ἀνασκάπτουν τοὺς κάτω ἀγρούς καὶ τοὺς σκεπάζουν μὲ χαλίκια, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν πορείαν των συμπαρέσυραν.

Τὰς εὐεργετικὰς λοιπὸν πηγὰς διεδέχθησαν οἱ χεῖμαροι. Τὴν εὐχάριστον καὶ δροσερὰν τοῦ ἔαρος αὐρὰν διεδέχθη καυστικὸς λίψ. Τὸν χειμῶνα ὀρμητικὸς καὶ παγερὸς βορρᾶς δὲν μετριάζεται πλέον ἀπὸ τὸ ἀδιαπέραστον προτείχισμα χιλιάδων χονδρῶν κορμῶν. Καὶ τὰ πρὸς θέρμανσιν ξύλα λείπουν καὶ ὁ κάτοικος τοῦ χωρίου μας πεινᾷ καὶ κρυώνει. Μετενόησαν οἱ δυστυχεῖς καὶ ἔκλαυσαν, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά.

Στερηθέντες τὰς ἀφθόνους πηγὰς των, καιόμενοι κατὰ τὸ θέρος ἀπὸ τὴν τρομερὰν θερμότητα, τὴν ὁποίαν ἐξαπέστελλον οἱ πυρακτωμένοι γυμνοὶ βράχοι τοῦ βουνοῦ, παγώνοντες κυριολεκτικῶς τὸν χειμῶνα, καὶ πνιγόμενοι ἀπὸ τὰ νερὰ τῶν ὀρμητικῶν χειμάρρων, ἐνόησαν πολὺ ἀργά, ὅτι τὸ δένδρον εἶναι ὁ φιλόστοργος οἰκονόμος, ὁ ἐναποθηκεύων ἐν πολύτιμον διὰ τὸν ἄνθρωπον κεφάλαιον, τὸ ὕδωρ, καὶ ἀποδί-

δων αὐτὸ ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὅτι εἶναι ὁ θαυμάσιος παιδαγωγός, ὁ ἐξημερώνων τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ὁ μαλλιάσων τον χαρακτήρα καὶ ἐξευγενίζων τὸ ἦθος, ὅτι εἶναι ὁ θαυμασιώτερός μετριοσφύνης τῆς πνιγερᾶς θερμότητος καὶ τοῦ παγεροῦ ψύχους καὶ τὸ δραστηριώτερον ἀντιφάρμακον ἐναντίον τῶν μολυσμάτων.

Γ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

29. Τὸ δένδρον μου.

Ἐπόθησο τὸν κῆπόν μου μὲ δένδρον νὰ κοσμήσω
νὰ ἔχῃ κλάδους ὑψηλοὺς καὶ πράσινα τὰ φύλλα,
ἐγὼ δὲ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ δένδρου νὰ καθήσω
καὶ νὰ ἰδῶ κρεμώμενα τὰ κόκκινά του μῆλα

Ἀνοίγω κόλπον εἰς τὴν Γῆν καὶ ρίπτω σπόρον ἓνα,
καὶ μετ' ὀλίγον τρυφερόν φυτὸν ἀναβλαστάνει,
φράττω τριγύρω τὸ φυτὸν μὲ φύλλα πυκνωμένα,
μὴ τὸ κτυπήσουν τὰ πτηνά, μὴ ψῦχος τὸ μαραίνῃ.

Ἐν μόνον ἀντικείμενον προέκειτο ἐμπρός μου—
τὸ δένδρον—κι' ἔζων εἰς αὐτὸ τοὺς πόθους μου στηρίζων,
ποσάκις ἐλησμόνησα τὴν ὑπαρξιν τοῦ κόσμου,
τὸ δένδρον μου καλλιεργῶν, τὸ δένδρον μου ποτίζων.

Φόβων ἐκί' ἐλπίδων παίγνιον ἐπὶ πολὺ μοχθήσας,
εἶδα τὸ δένδρον τέλειον, τὸν πόθον τῆς ψυχῆς μου,
κι' ἐκάθισα εἰς τὴν σκιὰν αὐτοῦ, ἀλλὰ μετρησας
εὐρήκω ὀλιγώτερα ἐξ ἔτη τῆς ἡλικίας μου.

Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

30. Ἡ πρώτη ὕψωσις ἀεροστάτου.

Ἐν Μονπελλιὲ τῇ 10ῃ Αὐγούστου 1786.

Κυριακῇ ἐσπέρας γράφω καὶ ἀγκαλὰ ἔπρεπε νὰ ἐτοιμασθῶ διὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων τῆς αὔριον, ἔκρινα μὲ ὅλον τοῦτο εὐλογον νὰ σηκωθῶ αὔριον πρωίτερον καὶ νὰ δαπανήσω τὴν παροῦσαν ἐσπέραν εἰς τὸ νὰ ἀναπαύσω τὴν περιέργειάν σου. Ἄκου λοιπόν.

Αἱ σημεριναὶ διατριβαὶ καὶ συνομιλῖαι καὶ σοφῶν καὶ ιδιωτῶν ὕλην ἔχουσι τὴν νέαν εὗρεσιν τοῦ ὀνομαζομένου Μογγολφιέρου.

Αὐτὸς ὁ εὐτυχὴς ἄνθρωπος, ὀδηγούμενος περισσότερον ἀπὸ τὸ αὐτόματον πίρεξ ἀπὸ τὴν σοφίαν του, εὗρηκεν εὗρημα ὃχι μόνον περιέργον, ἀλλ' ἴσως καὶ ὠφελείας πρόξενον: Μὲ τὸν καιρόν, μίαν μεγάλην σφαῖραν κατεσκευασμένην ἀπὸ ὕφασμα μεταξωτὸν ἢ καὶ ἀπὸ χαρτίον ἀπλοῦν, γεμίζει ἢ ἀπὸ ἓν εἶδος ἀέρος, ὀνομαζομένου φλογιστοῦ, (τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν διὰ νὰ ἐξηγήσω ἔπρεπε νὰ ἔχω μιᾶς ἐβδομάδος εὐκαιρίαν καὶ εἰκοσιτέσσαρα τετράδια χαρτίου), ἢ καὶ ἑξαραιοῖ μόνον τὸν περιεχόμενον εἰς τὴν σφαῖρα ἀέρα διὰ τοῦ πυρός. Εὐθὺς ὅταν ἑξαραιωθῇ ὁ περιεχόμενος εἰς τὴν σφαῖραν ἀήρ, ἡ σφαῖρα γίνεται πλέον ἀκατάσχετος καί, ἀφήγουσα τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, ἵπταται πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ διατρίβει πρὸς τὰ μετέωρα, μέχρις οὗ, γεμισθεῖσα πάλιν ἀπὸ τὸν ἀτμοσφαιρικόν κοινὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον πνέομεν, κατεβαίνει εἰς τὴν γῆν.

Ὁ ρηθεὶς Μογγολφιέρος παραγόμενος εἰς Παρισίους τὸ παρελθὸν θέρος, ἀνεκοίνωσεν αὐτὴν τὴν εὐρεσιν εἰς τὴν ἐκεῖσε Ἀκαδημίαν. Οἱ φυσικοὶ τῶν Παρισίων ἔκαμαν διάφορα πειράματα μὲ διαφόρους σφαῖρας, αἱ ὁποῖαι ὅλαι εὐτυχῶς ἀνέβησαν εἰς τοσοῦτον ὕψος, ὥστε νὰ γίνωσιν ἀόρατοι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τριακοσίων χιλιάδων θεατῶν.

Δὲν ἠρκέσθησαν εἰς αὐτό, ἀλλ' ἐτόλμησαν καὶ νὰ ἀναβῶσιν ὁμοῦ μὲ τὴν σφαῖραν δύο περιφημοὶ φυσικοί, ὁ Κάρολος καὶ ὁ Ροβέρτος, οἱ ὁποῖοι ὅχι μόνον ἀνέβησαν εἰς ὕψος ἑννέα χιλιάδων ποδῶν, ὥστε νὰ μὴ διακρίνωσι πλέον τὰ ἐν τῇ γῇ, μήτε πόλεις μήτε πολίχνια, (ἡ γῇ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς, ὡς λέγουσιν, ἓνας ὄγκος ἀληθῶς ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος), ἀλλ' ἐμακρύνθησαν ἀπὸ τοὺς Παρισίους ἑννέα λεύγας γαλλικὰς εἰς δύο σχεδὸν ὥρων διάστημα, ταχύτης, μὲ τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ μήτε αὐτὴ τῶν ὀρνιθίων ἢ πτησίδων. Αὕτη ἡ ἀπροσδόκητος εὐρεσις κατεγράφη εἰς τοὺς κώδικας τῆς Ἀκαδημίας, εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βασιλείας, καὶ ἐξεδόθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ὁ εὐρετὴς ἐτιμήθη παρὰ τοῦ Μονάρχου μὲ δωρήματα καὶ μὲ τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας. Καὶ δὲν ἔμεινεν ἄλλο, παρὰ τὸ νὰ εὐρεθῇ καὶ ὁ τρόπος τοῦ νὰ πηδαλιουχῇται ἡ σφαῖρα καὶ νὰ κατευθύνεται, ὅπου θέλει ὁ ἀναβάτης, καθὼς εἰς τὴν θάλασσαν τὰ πλοῖα, καὶ τότε θέλει πλέωσιν ἐν ἄερι οἱ ἄνθρωποι καθὼς καὶ ἐπὶ θαλάσσης. Αὐτὴν τὴν δευτέραν εὐρεσιν πολλοὶ τὴν θέλουσιν ἀδύνατον, ἄλλοι τὴν νομίζουσι δυνατὴν, ὡς καὶ τὴν πρώτην. Ὡστόσον ἡ Ἀκαδημία τοῦ Λουγδούνου ἐκήρυξε

βραβεῖον, γρόσια τετρακόσια, δι' ἐκεῖνον, ὅστις ἤ-
θελεν εὖρει τὸν τρόπον νὰ πηδαλιουχῇ αὐτὰ τὰ
ἐναέρια πλοῖα. Ὁ κύριος Κάρολος ἀναφέρει, ὅτι,
εἰς αὐτὸ τὸ ὑπερβολικὸν ὕψος εὐρισκόμενος, ἡσθάνθη
τοσοῦτον ψῦχας, ὥστε νὰ πέσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας
του ὁ κάλαμος, τὸν ὁποῖον ἐκράτει διὰ νὰ σημειώ-
σῃ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις.

Αὕτῃ ἡ εὐρεσις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰ γε-
λοιώδη συμβεβηκότα· διότι εἰς πολλὰ χωρία, ὅπου
κατέβαινον αἱ σφαῖραι, βλέποντες οἱ κάτοικοι (ἄν-
θρωποι ἀγροῖκοι καὶ μηδεμίαν εἶδῃσιν ἔχοντες κατ'
ἀρχὰς τοῦ τοιούτου) τοιοῦτους ὑπερμεγέθεις ὄγκους
καταβαίνοντας κατὰ τῆς κεφαλῆς των καὶ διευθυνο-
μένους ὑπ' ἀνθρώπων, ἔντρομοι καὶ καταπληγμένοι
ἔφευγον σταυροκοπούμενοι ὡς ὑπὸ δαιμόνων ἐλαυ-
νόμενοι. Καὶ τοῦτο σοῦ λέγω, διὰ νὰ μὴν ἐκπλα-
γῇ, ἂν μὲ ἴδῃς καμμίαν ἡμέραν καταβαίνοντα ἐπὶ
σφαίρας εἰς τὸ δῶμά σου. Πολλοὶ πρίγκηπες ἐκ τοῦ
βασιλικοῦ γένους ἠθέλησαν νὰ ἀναβῶσιν, ἀλλὰ δὲν
τοὺς ἀφῆκεν ὁ βασιλεὺς διὰ τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυ-
νον. Αἱ ὠφέλειαι τὰς ὁποίας προσδοκῶσιν ἐξ αὐτῆς
τῆς εὐρέσεως, εἰ μὲν εὐρεθῇ ὁ τρόπος τῆς πηδαλιου-
χίας, εἶναι τὸ νὰ κάμνωσι πολλὰς ὁδοιπορίας, ἢ
μᾶλλον εἰπεῖν ἀεροπορίας, εἰς βραχύτατον διάστημα
καιροῦ, τὸ ὁποῖον συμβάλλει πολὺ εἰς τὸ νὰ συν-
τέμνῃ τὸν χρόνον τῶν ὅσα γίνονται διὰ ταχυδρόμου,
ἀλλὰ καὶ ἂν οὗτος ὁ τρόπος δὲν εὐρεθῇ, αὐτὸ θέλει
χρησιμεύσει πάντοτε, καθὼς φαντάζομαι (εὐλόγως ἢ
ἀλόγως δὲν ἤξεύρω), εἰς νυκτερινὰ σημεῖα ἀπὸ στρα-
τοπέδου εἰς στρατόπεδον εἰς καιρὸν πολέμου, εἰς
πολιορκίαν τειχῶν καὶ τὰ λοιπά· καὶ εἰς καιρὸν εἰ-

ρήνης εἰς τὰς μετεωρολογικὰς τῶν φυσικῶν παρατηρήσεις.

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

31 Αἱ χελιδόνες

Εἰς τὰ μέσα Σεπτεμβρίου ἢ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου, ὅταν οἱ κλῶνοι τοῦ δένδρου ἀρχίζουσιν νὰ γυμνῶνται καὶ ὁ φθινοπωρινὸς ἄνεμος στρέφει ἄνω κάτω τὰ κίτρινα φύλλα εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τὰς δενδροστοιχίας, αἱ χελιδόνες εὐρίσκονται εἰς μεγάλην κίνησιν. Συναθροίζονται ὅλαι εἰς ἓν μέρος, ἐπάνω εἰς τὰ σύρματα τοῦ τηλεγράφου ἢ εἰς μίαν στέγην καί, ζωηραί, ἀεικίνητοι, καὶ φλύαροι, συνεννοοῦνται διὰ τὸ μακρινὸν ταξειδίον των.

Ὅταν ὁ ἄνεμος εἶναι ἐναντίος καὶ ἐμποδίζει τὸ πέταγμά των, περιμένουν καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ περισσότερας ἡμέρας, ἀλλὰ, μόλις ἀλλάξῃ ὁ καιρὸς, μία ἢ καὶ περισσότεραι δίδουν τὸ σύνθημα. Αἱ ἄλλαι ἀποκρίνονται, ὅτι εἶναι ἔτοιμοι, καὶ διὰ μιᾶς φεύγουν ὅλαι μαζί, ὡσὰν ἀστραπή, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ ζωηρὰ ἀγέλη χάνεται εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος. Δὲν εἶναι ὁμως εὐχολον νὰ ἴδῃ κανεὶς τὴν ἀναχώρησιν των, διότι συνηθίζουν νὰ φεύγουν τὴν νύκτα, ὡς νὰ φοβῶνται μήπως τὴν ἡμέραν τὰς διακρίνουν τὰ ἀρπακτικὰ πτηνά.

Εἰς τὸ ταξειδίον των πηγαίνει ἐμπρὸς ἐμπρὸς μία ὡς ὁδηγός, ὀπίσω ἀπ' αὐτὴν καὶ ὀλίγον εἰς τὰ πλάγια δύο χελιδόνες, ὀπίσω ἀπ' αὐτὰς δύο ἄλλαι, ἔπειτα δύο ἄλλαι... Τοιοῦτοτρόπως ἀπλώνονται δύο μακραὶ πλευραὶ χελιδόνων εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐμπρὸς

Σχηματίζεται μία γωνία, ἡ ὁποία ὡς κορυφὴν ἔχει τὸν ὁδηγόν. Ὅπως τοποθετοῦνται, διασχίζουν εὐκολώτερα τὰς ἀέρας μόνον ἢ ὁδηγὸς καὶ δυὸ τρεῖς σειραὶ κατόπιν τῆς κοπιάζουν, αἱ ἄλλαι ὁμως χελιδόνες πετοῦν χωρὶς κόπον. Ὅταν ἡ ὁδηγὸς κουρασθῇ, δίδει εἰς ἄλλην χελιδόνα τὴν θέσιν τῆς καὶ αὐτὴ πηγαίνει εἰς τὸ τέλος, ὅπου πετᾷ χωρὶς κόπον καὶ ξεκουράζεται. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλαι αἱ χελιδόνες λαμβάνουν κατὰ σειράν τὴν κοπιαστὴν θέσιν τοῦ ὁδηγοῦ, καὶ μοιράζονται μὲ ὁμόνοιαν τοὺς κόπους τοῦ ταξειδίου.

Ἀφ' οὗ περάσουν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, πηγαίνουν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, Καὶ ὅταν ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα χειμωνιάζῃ καὶ φυσᾷ ὁ ἄνεμος ἀπὸ τὰς λευκὰς κορυφὰς τῶν χιονισμένων βουνῶν καὶ τρέμωμεν ἀπὸ τὸ ψῦχος, ἐὰν μάλιστα εἶναι βαρὺς ὁ χειμὼν, ἐκεῖ αἱ χελιδόνες περυγίζουσιν πλησίον εἰς πορτοκαλέας φορτωμένας ἀπὸ πορτοκάλια ἢ κυνηγοῦν ἔντομα ἐπάνω εἰς τὰ ἄνθη τῆς ἀκακίας.

Ὅταν συλλογίζομεθα τὰς χελιδόνας εἰς τὸν παρὰ δεισὸν των ἐκεῖ κάτω τὰ ζηλεύομεν τὰ ζωηρὰ καὶ χαριτωμένα πτηνὰ, καὶ τί θὰ ἐδίδαμεν νὰ εἴχωμεν τὰ πτερά τῶν, ν' ἀφίναμεν καὶ ἡμεῖς ὅλην τὴν νέκραν καὶ μελαγχολίαν, ὅσῃν σκορπίζει εἰς τὴν φύσιν ὁ χειμὼν, καὶ νὰ εὕρισκώμεθα εἰς τὰ ἡλιοφώτιστα μέρη, γεμᾶτα ἀπὸ πρασίνην βλάστησιν καὶ καρποὺς καὶ ζωὴν καὶ εὐωδίαν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ τόσον εὐτυχεῖς, ὅσον τὰς φανταζόμεθα. τὸ ταξειδίον των δὲν εἶναι τόσον εὐκόλον, ὅσον νομίζομεν· εἰδὼν εἰδὼν κίνδυνοι τὰς περιμένουν· ἄλλαι δὲν ἀντέχουν εἰς τὸν κόπον τοῦ ταξειδίου, ἄλλαι λιπο-

θυμοῦν ἀπὸ τὴν πείναν καὶ χάνονται· ἄλλοι πίπτουν εἰς τοὺς ὄνυχας τῶν ἀρπακτικῶν πτηνῶν καὶ ἄλλας τὰς κατακρημνίζει εἰς τὴν θάλασσαν τὸ δυνατὸν φύσημα τοῦ ἀνέμου.

Ὅταν, ἀποκαμωμένοι ἀπὸ τὸ πέταγμα, ἀπαντήσουν κανὲν πλοῖον εἰς τὸν δρόμον των, καταφεύγουν εἰς αὐτὸ καὶ ξεκουράζονται. Λέγουν ὅτι εἶναι πολὺ ὥραϊον θέαμα νὰ τὰς βλέπῃ κανεὶς κατὰ σειρὰν ἐπάνω εἰς τὰς κεραίας καὶ τὰ σχοινία.

Τὴν ἄνοιξιν, ὅταν φεύγουν ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὸν τόπον μας, δὲν εἶναι καὶ πάλιν ὅλως διόλου ἀσφαλισμένοι ἀπὸ κάθε κίνδυνον· κάποτε ἔρχονται ἐνωρίτερα ἀπ' ὅ,τι πρέπει· ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν ζέστην ἀρχίζει πάλιν τὸ ψῦχος· τὰ ἔντομα, ἡ μόνη τροφὴ τῶν χελιδόνων, γίνονται ἄφαντα, καὶ αἱ χελιδόνες ἀπόθνήσκουν ἀπὸ τὴν πείναν, ἂν δὲν προφθάσουν νὰ καταφύγουν εἰς θερμότερον μέρος. Ὅπου εἶναι ποτάμια, αἱ χελιδόνες μαζεύονται ὀλόγυρα—παραμονεύουν, καί, μόλις ἰδοῦν ἔντομα, πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὸ νερόν, ὁρμοῦν καὶ τὰ καταβροχθίζουν· ὅπου ὁμως δὲν ὑπάρχουν ποτάμια ἢ λίμναι, ἐκεῖ σοφίζονται ἄλλον τρόπον διὰ νὰ εὔρουν τροφήν· προσκόλλωνται μὲ τοῖς πόδας των εἰς τὰς σχισμάδας τῶν τοίχων παλαιῶν κτιρίων καὶ συλλαμβάνουν ἀράχνας. Ὅλοι γνωρίζετε τὸ μικρὸν κομψὸν πτηνόν, τὸ μαῦρον παντοῦ καὶ μόνον ἀπὸ κάτω λευκόν, μὲ τοὺς μικροὺς ζωηροὺς καὶ λάμποντας ὀφθαλμούς, μὲ τὰ μεγάλα πτερὰ καὶ τὴν μακρὰν ψαλιδωτὴν οὐράν.

Ἀπὸ τὸν παλαιὸν καιρὸν τὰ παιδιά εἶχον συμπάθειαν εἰς τὸ ἀξιαγάπητον πτηνόν, τὸ ὁποῖον

μᾶς φέρει τὴν ἄνοιξιν. Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος μὲ χαρὰν καὶ μὲ ἀγάπην ἐχαιρέτιζον τὸ πτηνόν. Αἱ χελιδόνες, ὅταν ἐπιστρέφουν ἀπὸ τὰ ταξιδιδόντων, πηγαίνουν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν παλαιὰν φωλεάν των, τὴν εὐρίσκουν μὲ χαρὰν, τὴν ἐπιδιορθώνουν καὶ ἐμβαίνουν μέσα. Ἄν ἔπαθε τίποτε, τὸ ζεῦγος κτίζει ἄλλην φωλεάν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν. Κάποτε ὁμως, χωρὶς νὰ τὸ περιμένῃ, μέσα εἰς τὴν κατοικίαν της εὐρίσκει ἓνα ἀδιάκριτον. Τὸν χειμῶνα αἱ φωλεαὶ εἶναι ἔρημοι, καὶ ὁ ἀκατάστατος σπουργίτης, ὅταν βαρύνηται νὰ κτίσῃ ἰδικήν του κατοικίαν, χώνεται ἀπρόσκλητος καὶ κατοικεῖ εἰς τὴν ξένην φωλεάν. Ἡ χελιδὼν, ὅταν ἐπιστρέψῃ, τὸν διατάσσει νὰ φύγῃ. Ὁ σπουργίτης δὲν ἀκούει, καὶ ἀρχίζει ἡ φιλονικία καὶ τὰ κτυπήματα μὲ τὸ ράμφος. Ἄν ἡ χελιδὼν ἴδῃ, ὅτι δὲν κατορθώνει, τίποτε, ζητεῖ βοήθειαν ἀπὸ τὰς συντρόφους της. Συναθροίζονται τότε πολλαὶ χελιδόνες, φέρουν πηλὸν μὲ τοὺς ὄνυχάς των καὶ κλείνουν τὸ στόμιον τῆς φωλεᾶς. Ἡ φωλεὰ τότε γίνεται ὁ τάφος τοῦ σπουργίτου. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας αἱ χελιδόνες ἐπιστρέφουν, ἀνοίγουν τὸ στόμιον, πετοῦν εἰς τὸν δρόμον τὸν νεκρὸν σπουργίτην, καὶ τὸ ζεῦγος, ἀφοῦ εὐχαριστήσῃ τοὺς περιποιητικούς φίλους του, ἐμβαίνει ἐπὶ τέλους εἰς τὴν κατοικίαν του.

Μὲ πολλὴν τέχνην κτίζουν αἱ χελιδόνες τὴν φωλεάν των. Ἀπὸ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, ἀπὸ τὰς πηγὰς, ἀπὸ τοὺς δρόμους, παίρνουν μὲ τὸ ράμφος των ὀλίγον πηλόν, προσθέτουν τὸ σιᾶλόν των, τὸ ὀπθῖον κολλᾷ ὡς ἀν κόλλα, τὸν ζυμώνουν μὲ τοὺς πόδας των, ἀνακατεύουν καὶ ἄχυρα, ὅπως

οί κτίσται, προσκολλῶνται μὲ τοῦ ὄνειχᾶς των εἰς τὸ μέρος ὅπου θέλουν νὰ κτίσουν, καὶ ὠθοῦν μὲ τὴν οὐρὰν των τὸν μικρὸν βῶλον τοῦ πηλοῦ. Ἐπειτα ἀρχίζουν πάλιν τὴν ἰδίαν ἐργασίαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον γίνεται ἡ φωλεά, ὠραία καὶ στερεά. Εἰς τὸ ἐπάνω μέρος ἀφίνουν ἀνοιγμα διὰ νὰ πηγαινοέρχωνται. Ἐργάζονται μὲ προθυμίαν καὶ αἱ δύο χελιδόνες, ὡς ἀχώριστον καὶ ἀγαπημένον ζεῦγος.

Τὸ ἔξω μέρος τῆς φωλεᾶς φαίνεται καμματιαστὸν καὶ ἀνώμαλον, ἀπὸ μέσα ὅμως εἶναι ὁμαλὴ καὶ στρωμένη μὲ τρίχας, μὲ ξηρὰ χόρτα καὶ λεπτὰ πτερά. Εἶναι ἀρκετὴ νὰ χωρέσῃ καὶ τὰς δύο χελιδόνας καὶ τὴν οἰκογένειαν, τὴν ὁποίαν θ' ἀναθρέψουν.

Ἀφ' οὗ τελειώσῃ καὶ στρωθῇ ἡ φωλεά, ἡ θηλυκὴ χελιδὼν γεννᾷ πέντε αὐγὰ σταχτερὰ μὲ κόκκινα στίγματα, κάθε ἡμέραν ἀπὸ ἓν. Ἐπειτα κάθεται ἐπάνω των καὶ τὰ κλωσσᾷ. Τότε φαίνεται ὅλη ἡ ἀγάπη τῆς ἀρσενικῆς χελιδόνος; Τὴν νύκτα μένει πλησίον τῆς συντροφῆς του, ἔξω ἀπὸ τὴν φωλεάν, ἢ μέσα εἰς μίαν τρύπαν τοῦ τοίχου, ἢ ἐπάνω εἰς ξύλον τῆς στέγης, ἢ ὅπου ἀλλοῦ.

Τὴν αὐγὴν τερετίζει, ὡς νὰ τῆς διδῇ θάρρος μὲ τὴν φωνήν του. Πολλὰς φορὰς τὴν ἡμέραν πετᾷ πλησίον τῆς καὶ τῆς φέρει τροφήν. Ὄταν ἡ θηλυκὴ χελιδὼν φεύγῃ ἀπὸ τὴν φωλεάν, ἡ ἀρσενικὴ λαμβάνει τὴν θέσιν τῆς, κάθεται ἐπάνω εἰς τὰ αὐγὰ καὶ ἐξακολουθεῖ τὸ κλώσσημα, ἕως νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ σύντροφός του.

Ἐπειτα ἀπὸ δεκαπέντε ἢ δεκαῆξ ἡμέρας μέσα

ἀπ' τὰ αὐτὰ προβάλλουν πέντε μικραὶ κεφαλαί. Πέντε νεοσσοὺς ἀπέκτησαν οἱ εὐτυχισμένοι γονεῖς. ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἀκόμα πτερά, συμμαζεύονται κάτω ἀπὸ τὰς πτέρυγας τῆς μητρός των. Τότε νὰ ἰδῇτε τὴν φιλοστοργίαν τοῦ πατρός. τρέχει ἀκούραστος, ἐπάνω κάτω, ζητεῖ τροφήν, τὴν φέρνει εἰς τὴν σύντροφόν του καὶ αὐτὴ τὴν τεμαχίζει καὶ τὴν μοιράζει εἰς τὰ μικρά της.

Αἱ μικραὶ χελιδόνες μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνοίγουν τὰ πεινασμένα ράμφη των διὰ νὰ τὰ χορτάσουν χρειάζεται κόπος καὶ τρέχουν εἰς τὸ κυνήγιον καὶ οἱ δύο γονεῖς.

Ἀπὸ τὴν αὐγὴν διασχίζουν τὸν ἀέρα γρήγορα γρήγορα, ὡσὰν βέλη, πετοῦν πλησίον εἰς τὰ δένδρα ἢ τὰ ἄνθη καὶ ἀρπάζουν μὲ τὸ ράμφος των μυίας, κώνωπας, κάμπας, ἀκρίδας, κανθάρους, πεταλούδας καὶ ἄλλα ἔντομα. Ἄλλοτε κατεβαίνουν χαμηλὰ εἰς τοὺς τοίχους, ἔπειτα εἰς τὴν γῆν κάτω, ἢ πλησιάζουν εἰς τὰ ἡσυχὰ νερὰ καὶ τὰ ἐγγίζουσιν μὲ τὰ φτερά των. Ἄλλοτε πάλιν πετοῦν ὑψηλὰ καὶ κυνηγοῦν τὰ ἔντομα, τὰ ὅποια παίζουν καὶ διασκεδάζουν εἰς τὸν ἀέρα. Αὐτὸ τὸ ἀνεβοκατέβασμα τῶν χελιδόνων ἔχει τὸν λόγον του. Ὅταν εἶναι βροχὴ ἢ ψῦχος, τὰ ἔντομα κατεβαίνουν χαμηλά, ὅταν δὲ πάλιν εἶναι καλὸς καιρὸς, τὰ ἔντομα πετοῦν ὑψηλά. Ἀπὸ τὸ πέταγμα τῶν χελιδόνων οἱ χωρικοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν πρακτικὸν πνεῦμα καὶ παρατηροῦν πολλὰ πράγματα μὲ προσοχὴν — προμαντεύουν τί καιρὸν θὰ κάμῃ. «Βροχὴ θὰ ἔχωμεν», λέγουν, «ὅταν ἡ χελιδὼν ζητῇ χαμηλὰ τὴν τροφήν της». Καλοκαιρία θὰ γείνῃ! λέγουν, «ὅταν τὴν βλέπουν νὰ πε-

τῇ ὑψηλᾷ εἰς τὸν ἄερα διὰ ν' ἀρχίσῃ τὸ κυνήγιόν της.

Εἶναι νὰ θαυμάσῃ κανεὶς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν δεικνύουν αἱ χελιδόνες εἰς τὰ μικρὰ των. Μὲ τὸ ράμφος των τὰ τρέφουν τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἄν τύχῃ τὰ μικρὰ νὰ σκύψουν πολὺ ἀπὸ περιέργειαν καὶ πέσουν ἀπὸ τὴν φωλεάν, τρέχουν ἀνήσυχοι οἱ γονεῖς, τὰ μαζεύουν καὶ τὰ φέρουν εἰς τὴν φωλεάν. Δὲν ἠμποροῦν νὰ ἡσυχάσουν, ἂν ἰδοῦν πλησίον εἰς τὴν φωλεάν των παιδιὰ, σκύλους καὶ πρὸ πάντων γάτας. Εἰς τὴν ἀρχὴν αἱ χελιδόνες κελαδοῦν γλυκὰ γλυκὰ ὥς νὰ θερμοπααρακαλοῦν τὸν ξένον νὰ φύγῃ μακρὰν ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν των· ὅταν ὅμως αὐτὸς δὲν ἐννοῇ ἢ δὲν ἀκούῃ τὴν γλυκεῖαν παράκλησίν των καὶ μένῃ πλησίον εἰς τὴν φωλεάν, τότε ὅποιος καὶ ἂν εἶναι, χύνονται ἐπάνω εἰς τὸν ἐχθρὸν μὲ φωνὰς δυνατὰς καὶ χτυποῦν τὸ ράμφος διὰ νὰ τρομάξῃ. Εἰς αὐτὸ τὸ μεταξὺ αἱ μικραὶ χελιδόνες συμμαζεύονται εἰς τὸ βάθος τῆς φωλεᾶς καὶ δὲν ἀκούεται τίποτε. Μόνον ἀφοῦ περᾶσῃ τὸ κακὸν καὶ πλησιάσουν οἱ γονεῖς των εἰς τὴν φωλεάν, λαμβάνουν θάρρος καὶ προβάλλουν τὰς μικρὰς των κεφαλὰς μὲ τὰ ράμφη των, τὰ ἀνοιγμένα πάντοτε καὶ ἔτοιμα διὰ τὰ ὀρεκτικὰ πράγματα, ὅσα φέρουν ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ.

Ἐπειτα ἀπὸ δύο ἐβδομάδας αἱ μικραὶ χελιδόνες ἔχουν ἀρκετὴν δύναμιν ν' ἀρχίσουν τὸ πέταγμα καὶ σιγὰ σιγὰ πτερυγίζουν ἕως εἰς τὴν πλησιεστέραν στέγην. Οἱ γονεῖς των εἶναι πλησίον καὶ δίδουν ὁδηγίας καὶ θάρρος. Ἐπειτα ὑψώνονται ὀλίγον εἰς τὸν ἄερα καὶ παίζουν. Μαζί των παίζουν

καὶ οἱ γονεῖ, ὅπως καὶ οἱ πατέρες ἢ αἱ μητέρες
μὲ τὰ παιδιὰ των. Κατόπιν τὰ παίρνουν μαζί των
εἰς τὸ κυνήγιον, τὰ μανθάνουν πῶς νὰ κινοῦνται
ἐλεύθερα εἰς τὸν ἀέρα καὶ πῶς νὰ συλλαμβάνουν
ἐπιδέξια τὰς μυίας. Τὸ ἐσπέρας ὅλη ἡ οἰκογένεια
μὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐπιστρέφει εἰς τὴν φωλεάν.
Αἱ μικραὶ χελιδόνες εἶναι κατευχαριστημένα, καί,
ὅπως οἱ κυνηγοί, διηγοῦνται τὰ κατορθώματά των
καὶ αὐτὰ ἴσως εἰς τὴν γλῶσσάν των θὰ διηγῶνται
ἀναμεταξύ των ἢ καὶ εἰς τοὺς γονεῖς των, πῶς
ἐκυνήγησαν τὸν κώνωπα, πῶς συνέλαβον τὴν μυῖαν
ἢ ὅποια δὲν ἤθελε νὰ παραδοθῇ.

Οἱ γονεῖς παρακολουθοῦν ἀκόμη ἀρκετὰς ἡμέ-
ρας τὰς μικρὰς χελιδόνας, τὰς προσέχουν μὲ φι-
λόστοργον βλέμμα, καὶ δίδουν εἰς αὐτὰς τὰς τελευ-
ταίας ὁδηγίας.

Τότε αὐταὶ ἀποχαιρετίζουσιν τοὺς γονεῖς των καὶ
κάμνουν ζευγαρωμένα ἐκεῖ πλησίον ἰδικήν των φω-
λεάν. Ἐν τούτοις εἰς τὴν πρώτην φωλεάν ἀρχί-
ζουν αἱ ἐτοιμασίαι διὰ τὸ δεύτερον κλώσσημα.

Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ στρώνουσιν τὴν φωλεάν.
τώρα ἀρχίζουν πάλιν νέαι φροντίδες, νέαι χελιδόνες
γεννῶνται καὶ ζῶνται κεφαλαὶ προβάλλουν πάλιν
ἀπὸ τὴν φωλεάν μὲ ἀνοικτὰ τὰ ράμφη.

Αἱ χελιδόνες διατηροῦν πολὺ καθαράν τὴν φω-
λεάν των καὶ τὴν παραμικρὰν ἀκαθαρσίαν, ἃν
εὔρουν μέσα, τὴν παίρνουν μὲ τὸ ράμφος των καὶ
τὴν ρίπτουν ἔξω ἀπὸ τὴν φωλεάν.

Ὑπάρχουν πολλῶν εἰδῶν χελιδόνες.

Ὅσαι ζοῦν εἰς τοὺς ἀγροὺς ἔχουν καστανὸν τὸ
μέτωπον καὶ τὸ στήθος, τὴν ράχιν καὶ τὰ πλά-

για μαῦρα, καὶ τὴν κοιλίαν λευκὴν, ὀλίγον κοκκινωπὴν,

Ἡ χελιδὼν τῶν κατοικημένων μερῶν ἔχει κεφαλὴν καὶ λαιμόν καὶ ράχιν καὶ πτερὰ μαῦρα καὶ μόνον ἡ κοιλία της εἶναι λευκὴ. Εὐχαριστοῦνται νὰ μένουν μαζί ἀπὸ ἑκατὸν καὶ περισσότεραι χελιδόνες καὶ διὰ τοῦτο κτίζουν τὴν μίαν πλησίον τῆς ἄλλης, τὰς φωλεὰς των, κάτω ἀπὸ τὴν προεξοχὴν τῆς στέγης ἢ εἰς τὸ ἄκρον ἐνὸς βράχου ἢ μέσα εἰς σπήλαιον. Καὶ τὰς βλέπει κανεὶς τὰς φωλεὰς αὐτὰς κολλημένας ἢ στοιβαγμένας τὴν μίαν ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους χελιδόνες, ἀφοῦ εὔρουν καὶ διορθώσουν τὴν παλαιὰν φωλεάν των, κτίζουν καὶ ἄλλην μίαν, ἔχουν δύο φωλεὰς, μίαν διὰ τὸ πρῶτον κλώσσημα καὶ ἄλλην διὰ τὸ δεῦτερον. Εἰς τοὺς τόπους, ὅπου δὲν ὑπάρχουν πολλαὶ πόλεις καὶ πολλὰ χωρία, αἱ χελιδόνες ἔχουν καὶ πολλὰ χαρίσματα.

Εἰς τὴν Σιβηρίαν ἡ μήτηρ δένει εἰς τὴν φωλεάν τὸ ἓνα πόδι τῶν μικρῶν της μὲ ἓν εἶδος τρίχας, ἀρκετὰ ἀπαλά, ὥστε νὰ μὴν τὰ ἐμποδίξῃ νὰ κινῶνται καὶ ἂν ὁ ἄνεμος ἢ ἄλλο τι τὰ σπρώξῃ ἔξω ἀπὸ τὴν φωλεάν, δὲν πίπτουν κάτω, ἀλλὰ μένουν κρεμασμένα, ἕως νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειάν των ὁ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ καὶ νὰ τὰ σύρουν μέσα.

Τὸ πετροχελίδονον συχνάζει εἰς μέρη, ὅπου ὑπάρχουν βράχοι ὑψηλοὶ ἢ πύργοι καὶ κωδωνοστασια. Ἡ φωλεὰ του δὲν εἶναι τόσον ὠραία, ὅπως τῶν ἄλλων χελιδόνων. Τὴν κτίζει εἰς τὴν σχισμὴν ἐνὸς ὑψηλοῦ καὶ κοπτεροῦ βράχου ἢ εἰς τὸ κοίλωμα κα-

νενός ὑψηλοῦ τοίχου, χωρὶς πηλόν, ἀλλὰ ἀπὸ λεπτὰς ρίζας ἢ ἄχυρα τὰ ὁποῖα συγκολλᾷ, μὲ τὸ σέ-
λόν του. Τὸ πετροχελίδονον ἔχει μικρὸν σῶμα, ἀλ-
λὰ φαίνεται μέγαν, ἐπειδὴ ἔχει πολὺ μεγάλας πτέ-
ρυγας. Τὸ χρῶμά του εἶναι βαθὺ καστανὸν μὲ πρα-
σινωπὴν μεταλλικὴν λάμψιν. Ὁ λαιμός του εἶναι λευ-
κός. Ἡ οὐρά του εἶναι ψαλιδωτὴ καὶ πολὺ σκληρά.
Οἱ πόδες του, ἀπὸ ἐπάνω ἕως κάτω εἰς τὰ δάκτυ-
λα, εἶναι σκεπασμένοι μὲ μικρὰ στακτερά ἢ μαῦρα
πτερά.

Τὸ σῶμά του εἶναι καμωμένον διὰ νὰ πετᾷ, νὰ
γοργοταξειδεύῃ εἰς τὸν ἀέρα, ὑψηλὰ, καὶ ὅταν ἀναγ-
κάζεται καμμίαν φορὰν νὰ καταβῇ χαμηλὰ εἰς τὴν
γῆν, δὲν ἠξεύρει νὰ περιπατήσῃ. Οἱ μικροὶ του πόδες
δὲν τὸ βοηθοῦν εἰς τὸ περπάτημα· ἀμέσως θέλει ν'
ἀναβῇ ὑψηλὰ, ἐκεῖ ὅπου εἶναι καὶ οἱ σύντροφοί του
καὶ σχίζει μὲ τόσῃν ὁρμῇ τὸν ἀέρα, ὥστε, ὅν εἶ-
ναι κανεὶς ἐκεῖ πλησίον, ἐπάνω εἰς κανένα ὑψη-
λὸν φάρον ἢ εἰς τὴν κορυφὴν τῶν βράχων, ἀκούει
τὸν ἀέρα νὰ σφυρίζῃ. Ἐκεῖ ἐπάνω, εἰς τὸν ἐλεύθε-
ρον, οὐρανόν, ἀνοίγουν τὰ πετροχελίδονα τὰς μεγά-
λας πτέρυγας των καὶ κάμνουν ἰδιοτρόπους κύκλους
καὶ κυνηγοῦνται καὶ παίζουν καὶ φωνάζουν, καὶ μίαν
στιγμὴν πετοῦν ὑψηλὰ χωρὶς νὰ κινοῦν τὰς πτέρυ-
γας καὶ μίαν ἄλλην στιγμὴν ἔξαφνα τὰς κινοῦν
διὰ μιᾶς ὥς νὰ ἐσκόνταψαν καὶ κινδυνεύουν νὰ
πέσουν.

Εἰς τὴν Κίνα, τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὰς Ἰνδίας
εὐρίσκεται μία χελιδὼν, ἡ ὁποία λέγεται σαλάγγα.
Αἱ χελιδόνες αὗται ζοῦν πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ
κατασκευάζουν τὴν φωλεάν των ἀπὸ νωποὺς ἰχθύς.

Τοὺς συλλαμβάνουν μὲ τὰ ράμφος των καὶ τοὺς συγκολλοῦν μὲ τὸ σιέλόν των. Τὸ σιέλόν των εἶναι μία οὐσία καθαρὰ, ὡσὰν κρύσταλλον, κολλᾷ καὶ ἔχει πολὺ νόστιμον γεῦσιν.

Ἡ παράξενη αὐτὴ φωλεὰ εἶναι, φαίνεται, ὀρεκτικώτατον φαγητόν, διὰ τοῦτο πολλοὶ ἄνθρωποι τὰς συλλέγουν ἐκεῖ καὶ τὰς πωλοῦν καὶ ἀκριβὰ μάλιστα. Σπουδαῖον ἐμπόριον φαίνεται μὲ τὰς φωλεὰς αὐτάς, καὶ κάθε χρόνον πωλοῦνται εἰς τὴν Κίναν φωλεαὶ ἀξίας ἕως δύο ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Αἱ χελιδόνες εἶναι ἡμερα πτηνὰ καὶ ἀγαποῦν τοὺς ἀνθρώπους. Ὅσαι ζοῦν εἰς τὰς πόλεις ἢ εἰς τὰ χωρία ἢ καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐμβαίνουν μὲ ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς οἰκίας, κτίζουσιν τὴν φωλεάν των εἰς τὰς ὀροφάς, πετοῦν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ δὲν φοβοῦνται τὰς φωνὰς τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι ζωηρά, εὐθυμα πτηνὰ, γεμᾶτα καλωσύνην. Δὲν ἀγαποῦν μόνον τὴν οἰκογένειάν των, ἀλλὰ καὶ ὅλας τὰς ἄλλας χελιδόνας. Τοῦτο φαίνεται πρὸ πάντων τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεως· ἂν τότε καμμία χελιδὼν συλληφθῇ εἰς παγίδα, ὅλαι αἱ ἄλλαι χελιδόνες ταράσσονται.

Πετοῦν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν δυστυχησμένην σύντροφόν των καὶ κτυποῦν μὲ τὸ ράμφος των καὶ μὲ τὰς πτέρυγας των τὴν παγίδα καὶ ἂν κατορθώσουν νὰ τὴν ἐλευθερώσουν, ὧ τί χαρά. Τὴν παίρνουν μαζί των καὶ μὲ φωνὰς ζωηρὰς ἀρχίζουν τὸ ταξειίδι των.

Οἱ γεωργοὶ ἔχουν χωριστὸν λόγον ν' ἀγαποῦν τὰς χελιδόνας. Δὲν κáμνουν τὴν παρामीκράν ζημίαν· δὲν τρώγουν τὰ στάχυα εἰς τοὺς ἀγρούς· δὲν χαλοῦν τὰ ὀπωρικὰ εἰς τοὺς κήπους· ἔντομα μόνον τρώγουν,

χιλιάδας ἔντομα, τὰ ὅποια καταστρέφουν τὰ σπαρτά. Κάμνουν λοιπὸν μεγάλην εὐεργεσίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· διὰ τοῦτο ὅλοι μὲ ἀγάπην βλέπουν τὸν ἐρχομόν των καὶ ἀκούουν τὸ γοργὸν καὶ ζωηρὸν τερετισμὰ των. Κανεῖς δὲν πειράζει τὴν φωλεάν των· κανεῖς δὲν τὰς ἐνοχλεῖ, καὶ ἂν μέσα εἰς τὰς οἰκίας μας κτίσουν τὴν κατοικίαν των. Κάποτε αἱ χελιδόνες κτίζουν τὴν φωλεάν των μέσα εἰς ἐκκλησίας· καὶ ἐκεῖ μέσα δὲν τὰς πειράζουν. Τὴν ὥραν τῆς θείας λειτουργίας ἐνώνεται τὸ κελάδημά των ὡς ὕμνος ἀγάπης καὶ καλωσύνης.

32. Ἐπίσκεψις εἰς μεταλλεῖον

Διατηρῶ ἀκόμη ζωηράν τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπροξένησεν ἡ πρώτη μου εἰς μεταλλεῖον ἐπίσκεψις.

Ἐντὸς τοῦ κατερχομένου κλωβοῦ εἰσῆλθον μὲ τὸν ὀδηγόν μου, ἀφοῦ δὲ ἐδόθη τὸ σημεῖον εἰς τὸν μηχανοδηγόν, ἤρχισεν ἡ κατάβασις.

Πρέπει νὰ σημειώσω ἐδῶ, ὅτι, ὡς ἄντι μεταλευμάτων εὐρίσκονται εἰς τὸν κλωβὸν ἄνθρωποι, ἡ μηχανὴ κινεῖται βραδέως. Ὅμως ἡ πρώτη ἐντύπωσις τῆς ἐκκινήσεώς μας ὑπῆρξε δι' ἐμὲ πολὺ ἰσχυρά· μοῦ ἐφάνη, ὅτι τὸ ἔδαφος ἔφευγε κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας μας. Συγχρόνως ὑγρὸν ρῖγος ἤρχισε νὰ γίνεται αἰσθητόν, καὶ εἰς τὴν ἡσυχον κατολίσθησιν τοῦ κλωβοῦ εὐκρινῶς ἀκούεται ὁ κρότος τοῦ νεροῦ, τὸ ὁποῖον ἔσταζε ἀπὸ τὰ κάθυγρα καὶ γλοιώδη τοιχώματα τοῦ φρέατος.

Προτοῦ ἀκόμη συνηθίσω τὸ περιέχον αὐτό, ἀντελήφθην, ὅτι ἡ καθόδός μας ἔληξεν, ὁ κλωβὸς

ἐστάθη καὶ ὁ ὁδηγός μου, μὲ ἐκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθῶ. Εὗρισκόμεθα εἰς τὸ ἄνοιγμα μιᾶς ὀριζοντιου στοᾶς, πλατυνομένης κάπως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Δέκα περίπου βαγόνια πλήρη εὗρισκοντο ἔτοιμα· μόλις δὲ ἐκεῖ ἀπεβιβάσθημεν, δύο ἐργάται εἰσήγαγον ἐν βαγόνιον εἰς τὸν κλωβόν, ἔδεσαν διὰ σχοινίου τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως· εἰς τὸν μηχανοδηγὸν τοῦ στομίου καὶ ἀπεμακρύνθημεν, Ὁ κλωβὸς ἐξεκίνησεν ἀμέσως, ἡμεῖς δὲ εἰσεχωρήσαμεν εἰς τὸ μεταλλεῖον. Διειρέξαμεν κατ' ἀρχὰς στοὰν ἐπιμήκη, πλάτους ἑνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου μέτρου καὶ ὕψους δύο. Σκότος καὶ περιβάλλον ὑγρόν. Κρατεῖ ὁ καθαῖς μας τὴν λάμπαν του, μικρὸν σιδηροῦν λύχνον ἐλαίου· μόλις φωτίζονται 2—3 μέτρα ἔμπρός μας, ὁ δὲ κρότος τῶν βημάτων μας ἀντηχεῖ βαρὺς.

Καθ' ὅλον τὸ μῆκος ἡ στοὰ (ἡ γαλαρία) εἶναι ἐστρωμένη μὲ σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἡμίσεος μέτρου πλάτους, συχνὰ δὲ διακόπτεται ἀπὸ ἄλλας στοὰς καθέτου διευθύνσεως, ἐπίσης σιδηροστρωμένες. Ποῦ διευθύνονται αὐταὶ αἱ κάθετοι στοαί, τῶν ὁποίων μόλις βλέπομεν τὴν ἀρχήν, τῶν ὁποίων μαντεύομεν ἀτελείωτον τὴν προέκτασιν μέσα εἰς τὸ ἀδιαπέραστον σκότος :

Ἀπὸ διαστήματος εἰς διάστημα ἡ στοὰ εἶναι τειχισμένη εἰς τὴν μίαν ἢ καὶ τὰς δύο πλευράς της, ἀλλοῦ πάλιν εἶναι ἐπενδυμένη μὲ χονδρούς κορμούς δένδρων, τὸ πέτρωμα εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν παρουσιάζει ἀρκετὴν στερεότητα, ἐπιβάλλει δὲ προφυλακτικὰ μέτρα.

Τέλος φθάνομεν εἰς τὸ μεταλλεῖον, εἰς τὸ «νταμάρι». Ἐμπρός μας ἀνοίγεται ἐν κενόν, δ-

μοιον μὲ σπήλαιον. Τέσσαρες ἢ πέντε ἐργάται εὐ-
ρίσκονται εἰς αὐτό, ἐτοιμάζονται φουρνέλλα, μολο-
νότι δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ μου εἶναι συνηθισμένοι πλέον
εἰς τὸ σκότος, μόλις τοὺς διακρίνω.

Ὑπάρχουν καὶ φουρνέλλα τελειωμένα, αὐτὰ θὰ
γεμισθοῦν μὲ ἐκρηκτικὴν ὕλην, ἅμα ἀνοιχθοῦν καὶ
τὰ ἄλλα, καὶ ὅλα ὁμοῦ θὰ ἀναφθοῦν εἰς τὸ τέ-
λος τῆς ὀκταώρου ἐργασίας, αὐτὸς εἶναι ὁ κανο-
νισμός.

Τὸ ἐξορυσσόμενον μετάλλευμα εἶναι γαληνίτης
(γάλενα), μετάλλευμα μολύβδου ἀργυρούχου, ἔχον
λάμψιν ἐντελῶς μεταλλικὴν· εἰς τὸ ἡμίφως τῶν
λυχνιῶν τοῦ μεταλλείου ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις εἶναι
ζωηροτάτη. Τὸ μεταλλεῖον ἔχει μορφήν θυλακίων
ἐντὸς τοῦ μαρμάρου. Αὐτό, τὸ ὁποῖον βλέπομεν,
ἔχει διαστάσεις μεγάλας. Ἡ ἐκμετάλλευσίς του ἤρχι-
σεν ἐκ τῶν κάτω· τὸ κενὸν ἐπληρώθη δι' ἀχρή-
στων ὑλικῶν καὶ τώρα ἐξόρυξις γίνεται εἰς τὰ
ὑψηλότερα μέρη.

Ἀφήνομεν τὴν ἐργασίαν αὐτὴν μετ' ὀλίγον καί,
ἀνερχόμενοι στοὰν κεκλιμένην, φθανομεν εἰς ἄλλην
περίπου ὁμοίαν. Ἐδῶ ἐξορύσσεται καλαμίνα, μετάλ-
λευμα ψευδαργύρου.

Εἶναι δὲ ὁ ἀερισμὸς ἐδῶ ἀτελής, ἡ ἀτμό-
σφαιρα χλιαρά, ἀσφυκτική. Δύο μόνον ἐργάται ἐρ-
γάζονται εἰς χῶρον περιορισμένον· ἔχουν καὶ οἱ
δύο γυμνὸν τὸ σῶμα, φοροῦν δὲ μόνον, ὅ,τι εἶναι
ἀπαραίτητον. Ὑγρασία, ὁσμὴ μούχλας καὶ ἀπόπνοια
ιδρωτὸς ἀνθρωπίνου ἀναμιγνύονται μὲ τὴν καπνι-
σμένην δυσοσμίαν τῶν ἐλαιολύχων καὶ κάμνουν
τὴν διαμονὴν πολὺ δυσάρεστον.

Ὀλίγον ἔπειτα συναντῶμεν ἄλλην ἐργασίαν καλαμίνης. Κατερχόμεθα ἐν κάθετον σχεδὸν φρέαρ μὲ τρεῖς ἄλληπαλλήλους ξυλίνας κλίμακας (ἀνεμόσκαλας). Εἰς ἐργάτης μόνος εὐρίσκεται ἐδῶ, χωμένος ἑκατὸν καὶ πλέον μέτρα ὑπὸ τὴν γῆν.

Διερχόμεθα ἀκολουθῶς μίαν ζώνην ἐργασίας τῶν ἀρχαίων. Μεγάλα κενὰ μένουν ἕως σήμερον ὡς μία τρανὴ ἀπόδειξις τῆς ἀναπτύξεως, τὴν ὁποίαν ἔλαβον αἱ μεταλλευτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ Λαύριον. Περιέργον δὲ καὶ ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες δεν ἐγνώριζον τὸν ψευδάργυρον, μολότι πλουσιώτατα μεταλλεύματά του καὶ ἄφθονα ἀπαντῶνται παραπλεύρως εἰς τὰ μολυβδοῦχα.

Ἀνερχόμεθα πάλιν εἰς στοᾶς ὀριζοντίας καὶ ἐνῶ προχωροῦμεν κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖρας τὰς λυχνίας, ἀκούομεν αἰφνης θόρυβον δαιμόνιον, κάτι ὥσάν νὰ κατακρημνίζονται εἰς τὰ τάρταρα μέταλλα καὶ λίθοι. Σταματῶ κάπως φοβισμένος ὁ δὲ ὁδηγός μου μὲ πληροφορεῖ ὅτι ἔρχεται τραῖνον καὶ πρέπει νὰ παρμερίσωμεν. Στεκόμεθα πράγματι εἰς ἓν πλατύτερον μέρος τῆς στοᾶς καὶ περιμένομεν· ὁ θόρυβος γίτεται ὅλον ἐν μεγαλύτερος· ἀπὸ τὸ σκοτεινὸν βάθος τῆς γαλαρίας φαίνεται αἰφνης ἐν φῶς κινούμενον διακρίνομεν μετ' ὀλίγον τὸ σῶμα ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ ὀπίσω του το σῶμα ζῶον. Ὀκτώ βαγόνια ἀκολουθοῦν συρόμενα ἀπὸ ρωμαλέον ἵππον, προηγεῖται δὲ ὁ ἐργάτης. Ἀπὸ τὸ κύλισμα τῶν τροχῶν καὶ τὸ τίναγμα τῶν μεταλλικῶν βαγονίων, βοηθοῦσης καὶ τῆς ἀντηχήσεως τῶν στοῶν, ὁ θόρυβος γίνεται τρομερός. Τὸ τραῖνον περνᾷ, ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἀκουομεν τὴν βοήν του. Καὶ ἐξᾠκολουθοῦμεν τὴν

πορείαν μας ἀνερχόμενοι στοᾶς κεκλιμένας.

Σάναντῶμεν μίαν μικρὰν διακλάδωσιν τῆς στοᾶς. ὁ ὁδηγός μου μὲ προσκαλεῖ νὰ εἰσέλθω εἰς αὐτήν. εὐρίσκομαι δὲ χωρὶς καθόλου νὰ τὸ περιμένω ἐν- τὸς εὐρυχώρου δωματίου, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς στάβλος. Ὁ στάβλος χωρεῖ δώδεκα ἄλογα καὶ ἡμιόνους. Ὅλα χρησιμεύουν διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν βαγονέττων, μένουν δὲ διαρκῶς κάτω εἰς τὸ μεταλλεῖον. Δύο ἢ τρεῖς φορὰς τὸ ἔτος ἐξάγονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, Ὑπάρχουν δὲ ἀκόμη δύο ἄλλοι στάβλοι ὑπόγειοι. Καὶ ἰδοὺ ἄλλος κρότος προσβάλλει τώρα τὴν ἀκοήν μας, κάτι ὡσὰν κρότος πυρο- βόλου, ἀκολουθεῖ μετ' ὀλίγον ἄλλος καὶ ἄλλος, ὁκτῶ κατὰ σειράν. Ὁμολογῶ, ὅτι μὲ ἀνησυχίαν φέρω τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ὀροφὴν καὶ μὲ ἀγωνίαν μου περνᾷ πρὸς στιγμὴν ἡ ἰδέα, ὅτι δὲν εἶναι ἴσως ὅσον πρέπει στερεά. Εἶναι πλέον τέλος τῆς ὁκταώ- ρου ἐργασίας καὶ ἀνάπτονται τὰ φουρνέλλα, εὐρι- σμόμεθα πλησίον τῆς ἐκμεταλλεύσεως μολυβδούχων. Πλησιάζομεν, εὐρίσκομεν τοὺς ἐργάτας εἰς μίαν πλα- γινὴν στοάν, εἰς τὴν ὁποίαν κατέφυγον διὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὴν ἐκρηξιν τῶν φουρνέλλων.

Εἰσερχόμεθα ὁμοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν, διὰ νὰ ἴδωμεν, ἂν τὰ φουρνέλλα ἐδούλεψαν καλὰ. Καπνὸς πυκνός· ἔχει ἀναδοθῇ ἀπὸ τὰς ἐκρηκτικὰς ὕλας καὶ σχεδὸν δὲν βλέπομεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, τὸ φῶς τῶν λυχνιῶν μόλις διαπερνᾷ τὴν νεφελώδη ἀτμόσφαι- ραν. Πλησιάζομεν τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν γίνει τὰ φουρνέλλα, φαίνεται ἀκόμη ἡ θέσις των, ὅλον ὅμως τὸ πέτρωμα πέριξ εἶναι κομμένον ἢ ραγισμένον. Οἱ ἐργάται — οἱ ἄλλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι

θὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς ἕως τώρα ἐργασθέντας;—
 θὰ ἀρχίσουν νὰ ἐξάγουν τὰ ἀποσχισμένα τεμάχια
 (μὲ τὸν πίκνον, μὲ ἄλλην λέξιν θὰ ξεπιγκουνίσουν),
 θὰ τὰ φορτώσουν εἰς τὰ βαγονέττα καὶ θὰ ἀρχί-
 σουν νὰ ἀνοίγουν νέα φουρνέλλα. ὅταν δὲ τελειώ-
 σουν καὶ αὐτοὶ τὴν δεκάωρον ἐργασίαν των, θὰ
 βάλουν φωτιά.

Διατρέχομεν ἄλλας πάλιν στοάς, πότε ὀριζον-
 τίας καὶ πότε κεκλινένας, καὶ αἰφνης βλέπομεν ἐμπρός
 μας καὶ ἀπεριγράπτω; γλυκὺ καὶ ὄραϊον τὸ φῶς
 τῆς ἡμέρας ἀσθενῶς εἰσδύον εἰς τὰ καταχθόνια.
 Φαίνεται χυμένον ἐπάνω εἰς τοὺς μαύρους βράχους
 τῶν στοῶν, ὥσάν χρυσάφι ὑγρόν, καὶ πρὶν ἀντιλη-
 φθῶ τί εἶναι, αἰσθημα παρήγορον μὲ καταλαμβάνει
 Στρέφομαι πρό; αὐτό ἀσυνειδήτως, αἰσθάνομαι ὅτι
 ἀναπνέω καλύτερα καὶ ταχύνω τὸ βῆμα. Μετ' ὀλί-
 γον φθάνομεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, εἰς χαρωπὴν τοπο-
 θεσίαν, καταπράσινον ἀπὸ πεῦκα καὶ πλημμυρισμέ-
 νην ἀπὸ φῶς καὶ ἥλιον.

Εὐθυμεῖ οἱ ἐργάται εἶναι συγκεντρωμένοι ἐδῶ.
 Μερικοὶ παραλαμβάνουν τὰ βαγονέττα καὶ τὰ κε-
 νώνονν εἰς καταλλήλους θέσεις, ἄλλοι διαλέγουν,
 ἄλλοι φορτώνουν εἰς μεγάλα βαγόνια τὸ μετάλλευ-
 μα, τὸ προωρισμένον διὰ καμίνευσιν. Ζωή, κίνησις,
 θόρυβος ἐπικρατεῖ παντοῦ.

33. Μέγα Σπήλαιον.

Ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀναρρίχῃσιν τοῦ βουνου ἐ-
 πιβαίνοντες ἡμιόνων. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀ-
 πόκρημος, ἀλλὰ τὸ βῆμα τῶν τετραπόδων ἐκεί-

νων, τῶν πολυτιμοτάτων διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι συγκοινωνίαν, ἀσφαλεστατον.

Τὸ κτίριον τῆς μονῆς δὲν ἐφαίνετο ἐκ τῶν ὑπωρειῶν αἰφνης εἰς μίαν καμπὴν τῆς ὁδοῦ παρουσιάσθη πρὸ ἡμῶν ὡς διὰ μαγείας.

Τὸ θέαμα ἦτο ἀληθῶς μαγικόν.

Ὁ ὄγκος τοῦ βουνοῦ καμπυλούμενος ἐσχημάτιζε κοιλάδα βαθεῖαν, ἀπότομον ὡς χαράδραν, ἀλλὰ κατὰφυτον ἐκ πευκῶν καὶ πλατάνων καὶ σχοίνων καὶ βάτων ἀνὰ μέσον δὲ τῆς ὑλομανοῦς φύσεως ἐρρόχθουν ὕδατα ἄφθονα, καταλειβόμενα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους. Ἡ ἀνέρπουσα βλάστησις ἔπαυσεν ἀποτόμως εἰς ἓν σημεῖον, ἐκεῖθεν πλέον ὑψοῦτο κάθετος, βαρὺς, γυμνός, φοβερός τὴν θέαν, εἰς τῶν τεραστίων ἐκείνων γρανιτῶν μονολίθων ἐξ ὧν τόσους συνηντήσαμεν καθ' ὁδόν.

Ἦτο ὄρος οἶονεῖ ἐπὶ ὄρους ἐπικαθήμενον.

Περὶ τὴν βάσιν δὲ τοῦ μονολίθου ἐλεύκαζε मुखρὰ σειρὰ οἰκοδομῶν, ἀκολοῦθούσα τὰς καμπὰς τοῦ βράχου καὶ χρησιμεύουσα ὡς διάμεσος λευκὴ ζώνη μεταξὺ τοῦ βαθέος πρασίνου τῆς ὑποκάτω βλαστήσεως καὶ τοῦ ὑποφαίου τοῦ βράχου. Ἡ ζώνη αὕτη ἐστηρίζετο ὑπὸ πολυαρίθμων καὶ οὐχὶ πάντοτε κανονικῶν σειρῶν θυρῶν καὶ θυρίδων. Ὁμοίαζε μὲ ὑπερμεγέθη περιστερεῶνα. Ὅτε μετ' ἀνάβασιν τριῶν περὶ τοῦ τετάρτου τῆς ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς, ἐθαυμάσαμεν ἔτι περισσότερον βλέποντες ἐκ τοῦ ἐγγύθεν τὸν περίεργον ἐκείνον συνοικισμόν.

Διότι τὸ κτίριον δὲν εἶναι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ συνεχῇ οἰκοδομήματα μεγάλα καὶ μικρά, συνεχόμενα

πάντα καὶ οἶονεὶ στεναγῶς προσηρμοσμένα εἰς τὸ κοῖλωμα τοῦ βράχου, ὅστις ὀρθοῦται ἄνωθεν αὐτῶν πανύψηλος.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἥτις εἶναι, φαίνεται βατή, ἀλλὰ δυσχερέστατα, κεῖται μικρὸν οἰκοδόμημα μετὰ ναῖσκου. Εἶναι αὕτη ἀκρόπολις τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου ὀλίγοι ἀνδρεῖοι μοναχοὶ ἐκεραύνωσαν διὰ τῶν σωζομένων ἔτι μικρῶν ὀρειχαλκίωνων τηλεβόλων τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰμβραήμ, ἐμφανισθέντα εἰς τὴν φάραγγα κάτω ἐπὶ σκοπῷ πολιορκίας τῆς ὀχυρᾶς μονῆς. Παρὰ τὸν ναῖσκον κεῖται ὀγκόλιθος μέγας εἰς τὸ χεῖλος ἀκριβῶς τοῦ κρημνοῦ ἔχων ἐμπεπηγμένον σταυρὸν σιδηροῦν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἀρχετὸν μέρος τοῦ λίθου τούτου προεξέχει τοῦ χεῖλους τοῦ, βράχου ἐπικλινὲς ἀκριβῶς ἄνωθεν τοῦ κυρίου τῆς μονῆς οἰκοδομήματος, ὥστε ὁ ὄγκος φαίνεται ἕτοιμος νὰ κατακυλισθῇ καὶ συγκρατεῖται ἀπὸ θαῦμα ἰσορροπίας. Καὶ διηγεῖται ἡ παράδοσις ὅτι οἱ Ἀγαρηνοὶ κατὰ τοὺς πρώτους τῆς δουλείας χρόνους ἐκύλισαν τὴν πέτραν διὰ νὰ συντρίψωσι τὸ ὑποκάτω κείμενον μοναστήριον, ἀλλ' ἡ θαύματοςτοῦργος ἐνέργεια τῆς Παρθένου, ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν, συγκρατήσασα καὶ συγκρατοῦσα μέχρι σήμερον τὴν πέτραν εἰς ἐκείνην τὴν θέσιν: Ἦδη ἦτο ἡ ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ· νεαρὸς δόκιμος ἐλθὼν καὶ γονυπετήσας πρὸ τοῦ ἡγουμένου, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ κρούσῃ τὸν κώδωνα. Ἐσπεύσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἐψάλλετο ὁ ἑσπερινὸς τῆς μεταμορφώσεως καὶ ὁ παρακλητικὸς κανὼν πρὸς τὴν Παρθένον. Μᾶς ἔδειξαν τὴν περίφημον εἰκόνα τῆς θε-

ομήτορος ἀνάγλυφον, μαυρισμένην ἐκ τῆς πολυκαιρίας, κατασκευάσμα, κατὰ τὴν ἱερὰν παράδοσιν, τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, κατάφορτον ἐξ ἀναθημάτων, ἐν οἷς καὶ ἐν ἐκ πολυτίμων λίθων, ἐνὸς τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἡ προστασία ἄλλως τε τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων βασιλέων ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἰδρύματος δὲν προκίπτει ἐκ μόνων τῶν ἀναθημάτων, ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἐπικονιζομένου ἐν τῷ δαπέδῳ ἐμβλήματος τοῦ δικεφάλου ἄετοῦ.

Τὸ ἐμβαδὸν ἐκεῖνο τοῦ ναοῦ μὲ τὸ ἐπικρατοῦν ἤδη ἐντὸς αὐτοῦ ἐσπερινὸν σκότος ἀμυδρῶς φωτιζόμενον ἀπὸ τὴν ἀσθενῇ λάμψιν τῶν κηρίων καὶ τῶν κανδηλῶν—διότι πράγματι ὁ ναῖσχος ἐκεῖνος εἶναι ὁ μυχὸς σπηλαίου—ἡ τρομώδης φωνὴ τῶν μοναχῶν, ἐκτελούντων χρῆμα ψαλτῶν, καὶ ἡ ἔνρινος καὶ συρομένη ἐπαγγελία τῶν νεαρῶν δοκίμων, οἵτινες μὲ τὸ βιβλίον ἀνοικτὸν μεταβαίνοντες ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην πτέρυγα τῶν στασιδίων, ἐκανονάρχουν τὰ τροπάρια, ἦσαν θεάματα καὶ ἀκροάματα, ἂν μὴ ἐντελῶς ξένα, τοῦλάχιστον ἀσυνήθη διὰ τὰς αἰσθήσεις μας καὶ διὰ τοῦτο κεκτημένα ἀόριστόν τι θέλητρον.

Ἰωάν. Πολέμης

34. Ἁγία Λαύρα

Γραφικὴ εἶναι ἡ ἄποψις τοῦ σεπτοῦ ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν μοναστηρίου τῆς Λαύρας μὲ τοὺς πυργοειδεῖς τοίχους του καὶ τοὺς προέχοντας ἐξώστιας τῶν κελλίων. Ἀπὸ τοῦ καταφύ-

του λόφου, ἔνθα ἐγείρεται εἰς ἐξαίρετον θέσιν, ἡ θεὰ εἶναι μαγική. Ὑπὸ κάτω ἐκτείνεται ἡ χαριστάτη κοιλάς ἢ μᾶλλον τὸ ὁροπέδιον τῶν Καλαβρύτων, μὲ τὸ τέμνον αὐτὸ εἰς τὸ μέσον ὡς ἀργυρᾷ ταινία ποτάμιαν, ἐνῶ ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους διακρίνεται πέραν μὲν, ἀπώτατα, τὸ Παναχαϊκόν, ἐντεῦθεν δὲ τὰ Ἀροάνια καὶ ἡ ὑψηλὴ καὶ χιονοσκεπὴς κορυφὴ τοῦ Χελμοῦ.

Ἀλλὰ πρὸς τὴν χαρίεσσαν θεὰν ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μονῆς, τὸ πενιχρὸν καὶ ἀπειριποίητον. Ἡ πτωχεία προκύπτει ἀμέσως εἰς τὸ βλέμμα ἀπὸ τὴν σαυρότητα τῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς τῶν κελλίων....

Ἐσπεύσαμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν ναὸν καὶ τὰ ἀξιοθέατα τῆς μονῆς, πρὸ πάντων τὸ κτίριον τῆς παλαιᾶς μονῆς, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς ἱερὰ κοιτὶς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας. Ἡ παλαιὰ μονὴ ἐκάη, πυρποληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀνημέρου Ἰμβραήμ. ὅστις, ὡς λέγει ἡ παράδοσις καὶ καθ' ἃ μαρτυρεῖ ἄτεχνος εἰκὼν, διασωζομένη ἐν τῇ μονῇ, ἔβλεπε μὲ εὐχαρίστησιν τὴν πυρκαϊάν, καθήμενος ὀκλαδὸν ὑπὸ τὴν παχύσκιον πλάτανον, τὴν ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς νέας μονῆς φυομένην καὶ ροφῶν τὴν καπνοσύριγγά του.

Εἰς τὸν μικρὸν ἐκεῖνον ναῖσκον, κείμενον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιβόλου, φέροντα δὲ προφανῇ ἀκόμη τὰ ἴχνη τῆς ἀνοσίου πυρᾶς, τῆς ἐξαλειψάσης τὰς ἱερὰς τοιχογραφίας, ἐτελέσθη τὸ μέγα γεγονός τῆς ἀνυψώσεως καὶ εὐλογίας τοῦ λαβάρου ὑπὸ τοῦ ἀοιδήμου ἀρχιεπισκόπου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ τὴν 25ην Μαρτίου 1821 ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν προ-

κρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν τοῦ Αἰγίου καὶ τῶν Καλαβρύτων. Τὸ δὲ ὑψωθὲν λάβαρον ἔχει τὸ σχῆμα τῶν λάβάρων, εἶναι δὲ χρυσοκέντητον καὶ ἀπεικονίζει τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἐπ' ὀνόματι τῆς ὁποίας τιμᾶται ὁ ναός. Τὸ πολύτιμον αὐτὸ κειμήλιον φυλάσσεται εὐλαβῶς ἐντὸς θήκης εἰς στὸ θησαυροφυλάκιον τῆς μόνῃς. Ἐκεῖ φυλάσσονται καὶ ἄλλα τιμαλφῇ ἀντικείμενα, στολαὶ ἀρχιερατικαὶ καὶ σκεύη ἱερὰ καὶ σταυροὶ μετὰ γλυφῶν θαυμασίων καὶ ἐν εὐαγγέλιον πάγχρυσον μετὰ ἐξαισίων μικρογραφίων, δῶρον τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης. Ἐκεῖ ἡ πληθὺς ἁγίων λειψάνων ἐντὸς ἀργυρῶν θηκῶν, ἐν οἷς καὶ ἡ πεφημισμένη χάρα τοῦ Ἁγίου Ἀλεξίου, ἡ θαυματουργὸς ἰδίως κατὰ τῆς ἀκρίδος καὶ διὰ τοῦτο εὐλαβῶς περιανομένη εἰς τὰς πέριξ ἐπαρχίας καὶ λιτανευομένη κατὰ πᾶσαν ἐπιδρομὴν, τῶν βλαβερῶν ἐκείνων ἐντόμων.

X. Ἄννινος

35. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου.

Εἶναι ἡ δευτέρα ὥρα τῆς πρωΐας, ὅτε ἄρχεται ἡ πρὸς τὴν κορυφὴν ἐκκίνησις. Ἡ ἀνυπομονησία ἡμῶν καὶ ὁ φόβος μὴ ροδίση ἡ ἀνατολὴ πρὶν φθάσωμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς, μᾶς ἔκανε νὰ ἐκκινήσωμεν προώρως.

Διότι ἤδη ἀπὸ τῆς 3ης πρωτίνῃς ὥρας ἐπατοῦμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἐπερειδόμενοι ὑπερηφάνως ἐπὶ τῆς πελωρίας πυραμίδος, τὴν ὁποίαν εἶχε στησει ἐκεῖ ἐπάνω ἡ γαιωδοτικὴ ἀποστολή. Ἡ νύξ ἦτο ἀκόμη βαθυτάτη καὶ μόνῃ προάγγελος τῆς

Ἡοῦς ἀνεπάλλετο ἤδη ἄνω τῶν ἀνατολικῶν ἐσχατιῶν τοῦ ὀρίζοντος ἡ Ἀφροδίτη μὲ τὰς γλυκερὰς αὐτῆς ἀκτῖνας.

Τὸ ψῦχος ἦτο ἀφόρητον· ἐζητήσαμεν καταφύγιον κάτω τοῦ βράχου τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς παρὰ τὸ κλειστὸν ἤδη ἐκ καταπεσόντων ὀγκολίθων στόμιον σπηλαίου.

Ἐχει μεγάλην ἱστορίαν τὸ σπήλαιον τοῦτο. Ἡ παράδοσις θέλει τοῦτο κατοικίαν τοῦ Κενταύρου Χείρωνος, τοῦ σοφοῦ παιδαγωγοῦ τοῦ υἱοῦ τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως. Ἐντὸς αὐτοῦ φαίνεται, ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα ὁ Πηλιορείτης ἦρως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ὁ θεῖος Ἀχιλλεύς. Ἐκεῖ ὁ παιδαγωγός του τὸν ἀνέθρεψε ἀντὶ τῆς φαρὶν λακτέ, δίδων εἰς αὐτὸν κρέατα λεόντων καὶ κάπρων.

Ἄλλ' ἤδη νομίζομεν ὅτι ἀρχίζει νὰ ὑποφώσκη ἡ Ἡώς. Λέγω νομίζομεν, διότι οἱ παριστῶντες τὴν ἐμφάνισιν τοῦ λυκαυγοῦς, ὥς μίαν ἐξαίφνης ἐρρυθροπυράκτωσιν τοῦ ὀρίζοντος πρὸς ἀνατολάς, οἱ ζωγραφίζοντες τὴν αἰφνιδίαν εἰσβολὴν τῆς Ἡοῦς εἶδον τὴν χαραυγὴν, οὐχὶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρέων, ἀλλὰ τῇ βοηθείᾳ τῆς φαντασίας ἀπὸ τῆς κλίνης των.

Εἶναι βραδύ, πολὺ βραδὺ τὸ ἄρμα τῆς Ἡοῦς. Ἰσως τοῦτο, διότι οἱ θυμοειδεῖς ἵπποι του, τῶν ὁποίων δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ τὸ σφριῖγος, κάμνουν ἄλματα ὑπὸ τὸ πρόσταγμα «βῆμα σημειωτόν», ἴσως καὶ διότι βραδύνει νὰ ἐξαφανισθῇ τῆς νυκτὸς τὸ ἄρμα κατὰ τὴν ὥραίαν τῶν προγόνων ἡμῶν παράστασιν τοῦ λυκαυγοῦς, ἣν εἶχον ἀποτυπώσει ἐπὶ

τοῦ μαρμάρου καὶ εἰς τὰς μετόπας τοῦ Παρθενῶνος.

Καὶ κατ' ἀρχὰς εἶναι τόσον ἀσθενές, τόσον ἀόριστον, τόσον ἀμφίβολον τῆς Ἡοῦς τὸ φῶς εἰς τὸ βάθος τοῦ μελανοῦ ὀρίζοντος, ὥστε δὲν τὸ βλέπει τις, ἀλλὰ τὸ προαισθάνεται, τὸ μαντεύει.

Μόλις διαφαίνεται ἀδιόρατον, ὡς ἐλαφρὰ ροδίνη ὁμίχλη, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὕπνου τοῦ βαθυτάτου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νάρκης τῆς φύσεως. Τὴν βλέπομεν ὀρθὴν ἐπὶ τῶν βράχων μᾶλλον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως διότι γνωρίζομεν ὅτι ἔρχεται, διότι ποθοῦμεν τὴν ἐμφάνισίν της.

Οὕτως ἐμφανίζονται καὶ μεγάλαι ἀλήθειαι εἰς τινὰς ψυχὰς πρὶν λάμπουν ἐνώπιον τοῦ κόσμου. Οὕτω καὶ οἱ μάγοι ὑπὸ τὸ ὑποτρέμον φῶς τοῦ ἀστέρος διείδον τοῦ χριστιανισμοῦ τὸν φωτεινὸν ὀρίζοντα

Ἄλλ' ἤδη πορφυροῦται ὁ ὀρίζων ἄνωθεν τῆς πρὸ τῆς Χαλκιδικῆς θαλάσσης. Ἦδη ὁ φωτεινὸς δίσκος, ἐρυθρός, ἀλαμπής, προβάλλει ἀπὸ τοῦ ἀκνύμαντου πελάγους. Ἀλλὰ πόσον βραδέως, πόσον δυσχερῶς εἰσδέχεται τὸ φῶς ἢ φύσις.

Ἐνῶ ἤδη αἱ πρῶται ἀκτίνες τοῦ φιλοῦν τοῦ Ὀλύμπου τὰς χιονολεύκους κορυφὰς καὶ τὰς τεφράς τῆς Πίνδου καὶ τῶν Ἀγρᾶφων, βραδέως ἄτονος ἰόχρους ἄχνη φωτὸς περιβάλλει τὰς ἀνωτάτας αὐτῶν κλιτῆς.

Κάτω δὲ πολὺ κάτω ἡμῶν, ὁ Βολος κοιμᾶται ἀκόμη σχεδὸν ἐντὸς ἀπολύτου σκότους καὶ τὰ πλοῖα τοῦ λιμένος του, κήτη ὑπνώττοντα ἀκέμη, ἔχουν ἀνημμένους καὶ λάμποντας ἔτι τοὺς φανούς των.

Ἦδη ἐκυριάρχησε τὸ φῶς πανταχοῦ, καὶ ἀπολαύω ἀπλήστως τοῦ ἀνεκφράστου θεάματος σχεδὸν μετὰ συναισθήσεως ὀδύνης, τοῦ ὁποίου τὴν ψυχολογίαν ἐννοοῦν ὅσοι ἀπῆλυσαν εὐτυχῶν στιγμῶν, στιγμῶν ἐξερχομένων πολὺ τῶν ὄρων τῆς συνήθους ζωῆς, στιγμῶν, τῶν ὁποίων αἰσθάνονται τὴν βραχύτητα. Οὕτως ἡ συγκίνησις τοῦ θαυμαστοῦ, τὸν ὁποῖον ἐμπνέουν ἀφορμαὶ ἐφήμεροι, παροδικαί, στιγμαῖαι, εἶναι ὄντως συναίσθημα ὀδυνηρόν, διότι ὁπισθεν αὐτοῦ ἀκολουθεῖ γοργή ἢ ἐπάνοδος εἰς τοὺς ἀνιέρους ὄρους τῆς πεζότητος καὶ τῆς μονοτονίας τῆς ζωῆς.

Καὶ προσβλέπω πρὸς βορρᾶν τὰς ὑπερηφάνους τὰς χιονολεύκους κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ θείου ὄρους, τοῦ ἐνδιδαιτήματος τῶς προγονικῶν θεῶν. Χαμηλότερον αὐτοῦ ἡ Ὅσσα φαίνεται ταπεινὸς τοῦ Ὀλύμπου προσκυνητῆς καὶ δοῦλος. Βλέπω πλαγιώτερον τὴν κυματώδη λοφοσειρὰν τῶν παλαιῶν ἡμῶν ὀρίων, λοφοσειρὰν ξένην ἡμῶν πλέον, διότι τὸ 1897, τὸ τρομερὸν ἔτος, μᾶς κατεβίβασεν εἰς τὴν πεδιάδα.

Δυσμόθεν ἡ Πίνδος ἐνοῦται μὲ τὴν μακρὰν ὀροσειρὰν τῶν Ἀγρᾶφων. Πρὸς νότον ἀπλοῦται ἡ Ὀρθρὺς καὶ ὁπισθεν διαφαίνεται ἡ Οἶτη, καὶ ὁ Τυμφρηστός· καὶ ἀπώτερον μὲ νεφελώδη καὶ ἄτονα χρώματα ὁ Παρνασός. Κάτω ἡμῶν ἤδη, αἰχμηρά, τεφρά, ἢ ἀτέρμων Θεσσαλικὴ πεδιάς μὲ τὰ ἀργυρολαμπῆ κάτοπτρα τῶν λιμνῶν της. Νοτιοανατολικῶς εἰς τὴν λευκοκύανον λεκάνην τοῦ Αἰγαίου αἱ Σποράδες καὶ τῆς Φθιώτιδος αἱ ἀκταὶ καὶ τῆς Εὐβοίας τὰ βορειότερα. Ἀνατολικῶς κλείει τὸν ὀρίζοντα ἀτέρ-

μων ἡ θάλασσα ἐνῶ ὀλίγον ὑψηλότερον διαφαίνον-
ται τῆς Χαλκιδικῆς αἱ ἄκται καὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ
Ἄθω. Ἐκεῖ ἐπάνω, ὅπου ἀπλώνει τὰς πτέρυγας
ὁ ἀετός, εὐτυχεῖ νὰ συρθῇ ἐνίοτε καὶ ὁ ἄνθρωπος
καὶ ἐκεῖθεν τίποτε δὲν ἔχει νὰ φθονήσῃ ἀπὸ τοῦ
ἀετοῦ τὸ ἀνθρώπινον βλέμμα.

Καθηλώνει ἡ γοητεία τοῦ ἀπεριγράπτου τούτου
πανοράματος. Τὸ βλέμμα βυθιζόμενον ἰδίως εἰς τὸ
ἄχανές πέλαγος φυτεύει εἰς τὴν ψυχὴν πόθους
ἀορίστους, τὴν νοσταλγίαν τοῦ ἀγνώστου, ἔφρουν
ἀκατανίκητον πρὸς πλανήτας περιπετείας. Ὅταν
βλέπῃ τις τόσα, διψᾷ πλείοτερον νὰ γνωρίσῃ καὶ
ὅσα κρύπτει τοῦ ὀρίζοντος ἡ ἀγλὺς.

Ἦδη ἐννοῶ διατὶ ἀπὸ τῶν κορυφῶν τούτων
ὁ Ἰάσων ἐπόθησεν ἀγνώστους ἀκτάς, διατὶ ἀπὸ
τῶν δασῶν τοῦ Πηλίου ἐναυπηγήθη ἡ Ἀργώ. Βε-
βαίως τὸ χρυσοῦν δέρας δὲν ἦτο παρὰ ἡ χρυσῇ
χώρᾳ τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν ὀνείρων τὴν ὁποίαν
ἐβλεπον οἱ Ἀργοναῦται πέραν τοῦ ὀρίζοντος διὰ
τῶν ὀφθαλμῶν τῆς φαντασίας.

Ἐμμανουὴλ Λυκούδης

36. Τὸ ἔαρ ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων

Ἐκαστον ἔαρ, ὅταν ἡ χιὼν ἀρχίζῃ νὰ τήκηται
ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου, ἔκτακτος
ζωὴ καὶ κίνησις γίνεται εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐκεῖνας
ὄρεινὰς τοποθεσίας. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀραιῶς διε-
σπαρμένων ὀρεινῶν χωρίων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον,
μεταναστεύουν τὸ φθινόπωρον καὶ διέρχονται τὸν
χειμῶνα ἐντὸς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, μόνον δ'

ὀλίγαι οἰκογένειαι μένουσιν ὥς φύλακες ἐντὸς τῶν ὄρεινῶν χωρίων. ὅπου ἡ ἀφθόνως πίπτουσα χιών τοὺς παραχώνει ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας, ἐνίοτε ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους ἐντὸς τῶν μικρῶν, ἀλλὰ στερεῶν οἰκιῶν των. Ἐκεῖ μακρὰν τῶν ὁμοίων των, ἀπομεμονωμένοι πάσης συγκοινωνίας, διέρχονται τὸν χειμῶνα συσπειρωμένοι παρὰ τὴν ἐστίαν, ἐνῶ ἔξω βοᾷ ὁ βορρᾶς καὶ ἀναστενάζουσι καὶ βογγοῦσι τὰ πελώρια δένδρα τῶν δασῶν, σειόμενα καὶ καμπτόμενα ὑπὸ μανιώδους ἀνέμου. Μετὰ χαρᾶς, χαιρετῶσι τὸν αἶθριον οὐρανὸν καὶ τὸν θερμὸν ἥλιον τοῦ Ἀπριλίου, ὅστις τήκει τὸ πολλῶν πῆχεων πάχους στρῶμα τῆς χιόνος καὶ τοὺς ἀπελευθερώνει. Ἐντὸς ὀλίγου φθάνουν ἐκ τῆς πεδιάδος καὶ οἱ κάτω διαχειμάσαντες συγχωρικοὶ των, οἱ πέριξ αὐτῶν περὶφρακτοὶ χῶροι καλλιεργοῦνται καὶ μεταβάλλονται διὰ πολλῶν περιποιήσεων εἰς θαλλεροὺς λαχανοκήπους. Ἄλλοι ἐπιδίδονται εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀραβοσίτου, τῶν φασολίων καὶ κάπου καὶ τῶν γεωμήλων. Ἡ γεωργία τῶν ὀρέων ἔνεκα τῆς ψυχρότητος τοῦ κλίματος καὶ τῆς ὥς ἐκ τούτου βραδυτάτης ὀριμάνσεως τῶν προϊόντων δὲν εἶναι βεβαίως πολὺ ἐπικερδής, οὐχ' ἦτον εἰς μερικῶς προσηλίους ὄρεινους ἐξώστας, εἰς τινὰς κοιλάδας, ὅπου δὲν εἰσχωροῦσιν οἱ ψυχροὶ ἄνεμοι, οἱ ὄρεινοὶ καλλιεργοῦσιν ἐπιμόνως τοὺς μικροὺς ἀγρούς των ἐπωφελοῦμενοι τῶν ἀφθόνων πηγῶν καὶ ρυάκων πρὸς ἄρδυσιν αὐτῶν. Ἰσως τὸ συναίσθημα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν βαρῶν τῆς ἐπιμόρτου καλλιεργείας καθιστᾷ τὴν τέχνην τοῦ γεωργοῦ συμπαθεστέραν εἰς τοὺς καλ-

λιεργητάς. Πολλοὶ ἐπιδίδονται εἰς ἐργασίας δασικὰς καὶ ἀντηγεῖ εἰς τὰ δάση ὁ πέλεκυς τῶν ὑλοτόμων. Ἀγριοὶ ὀρμητικοὶ ρύακες καθυποτάσσονται εἰς τοὺς ὑλοτόμους καὶ σχηματίζοντες καταρράκτας κινουῦσι τὸν νεροπρίονα, ὅστις τέμνει ἐκ τῶν κορμῶν τῶν πεύκων καὶ τῶν ἐλατῶν τὰς χονδρὰς ἐκεῖνας σανίδας, αἷτινες φημίζονται, ἂν οὐχὶ διὰ τὴν κομψότητα, τοῦλάχιστον διὰ τὴν στερεότητά των.

Ὁ Ἄσπρος ποταμὸς (Ἀχελῷος), ὅστις διαρρέει τὴν δασώδη ἐκείνην ὀρεινὴν Θεσσαλίαν, τὴν καλουμένην ἐξ αὐτοῦ Ἄσπροπόταμον, κυλίων κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τῶν δύο ὑψηλοτέρων σειρῶν τῆς Πίνδου, ἔπειτα διὰ μέσου τῆς Ἀκαρνανίας τὰ ἄγρια ἀφρίζοντα ὕδατά του, μετακομίζει τοὺς ὀγκώδεις καὶ βαρεῖς ὄγκους τῆς παρὰ τὰς ὄχθας του φυομένης δασικῆς ξυλείας μέχρι τῶν ἐκβολῶν του. Ἄραγε τὰ οὐρανομήκη ἐκεῖνα δένδρα, τὰ ὁποῖα θάλλουσιν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων καὶ ρεμβάζουσι χιονοσκεπῇ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πάγων κατὰ τοὺς ἀτελευτήτους δορμεῖς χειμῶνας, ἐντὸς τῶν βουνῶν, φαντάζονται ὅτι οἱ κορμοὶ των θὰ ταξειδεύσωσιν ποτε ἐπὶ τῶν ἀφροέντων κυμάτων τοῦ Ἀχελῷου μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπου μεταβαλλόμενοι εἰς κομπὰ καθαρώτατα κιβώτια θὰ περιβάλωσι τὴν γλυκεῖαν σταφίδα, τὸ τέκνον τῆς μεσημβρίας, καὶ θὰ ταξειδεύωσιν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ὡς σταφιδοκιβώτια ;

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον στοιχεῖον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ὀρέων εἶναι οἱ βλαχοποιμένες κτηνοτρόφοι.

Μόλις τὸ θάλλπος τοῦ ἔαρινου ἡλίου τήξῃ τὴν χιόνα ἀναφαίνεται ἄφθονος χλόη καὶ πρασινίζουν αἱ κλιτύες καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν. Τότε οἱ νομάδες βλαχοποιμένες ἐγκαταλείπουν τὰς πεδιάδας, ὅπου εἶχον διαχειμάσει τὰ ποίμνιά των, καὶ ἀνέρχονται εἰς τὰ ὄρη.

Τὸ πρόβατον, τὸ νυσταλέον καὶ κοιμισμένον τοῦτο ζῶον, ἀλλάζει καὶ αὐτὸ χαρακτηριστῆρα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἀνόδου.

Γίνεται ζωηρότερον, εὐκίνητότερον, ὑψώνει τὴν κεφαλὴν του, ἀνοίγει τοὺς ῥῶθωνάς του καὶ μὲ λάμποντα βλέμματα στρέφεται πρὸς τὰ ὄρη, ὅθεν πνέει ἡ ζωογόνος ἔαρινὴ αὔρα, ἐνῷ οἱ τηκόμενοι παγετῶνες φαίνονται ἐκπέμποντες σπινθῆρας ὑπὸ τὴν λάμπιν καὶ τὴν φωτεινὴν ἀντανάκλασιν τοῦ ἡλίου. Τὸ ὑπομονητικὸν καὶ εὐκυβέρνητον τοῦτο ζῷον αἴφνης γίνεται ἰσχυρογνώμον καὶ ἀτίθασσον.

Τὰ ποίμνα αὐθορμήτως προβαίνουν πρὸς τὰ ὄρη. Ἐάν τις ἤθελεν ἐμποδίσαι τὴν πορείαν των, θὰ ἔβλεπεν, ὅτι ταῦτα εἰς πείσμα τῶν ποιμένων καὶ τῶν κυνῶν θὰ ἐξηκολούθουν προχωροῦντα πρὸς τὰ ἄνω.

Ἐκ τῶν κτηνοτρόφων πολλοὶ δὲν ἔχουσι χωρία μὲ μονίμους κατοικίας, ἀλλὰ περιφέρονται μὲ τὰ ποίμνιά των ὡς σκηνῖται.

Ἐνοικιάζουσιν ἀπὸ κοινοῦ μετ' ἄλλας ὀρεινὰς περιφερείας καὶ ἐκεῖ ἐμπηγνύουσιν ἕκαστον ἕαρ τὰς σκηνάς των ἢ κατασκευάζουσιν μικρὰς προχείρους καλύβας ἐκ κλάδων ἢ ἐξ ἀκροσανίδων. Εἰς τὰς

μικρὰς καλύβας των δίδουσι τὸ λίαν πομπῶδες ὄνομα κονάκια.

Ὅσοι ἔχουσι ταξειδεύσει ποτὲ ἀνὰ τὰ ὄρη βεβαίως γνωρίζουσιν ἐκ πείρας τὴν φιλοξενίαν τῶν βλαχικῶν κονακίων. Οἱ ἄνθρωποι μὲ ὅλην τὴν ἔνδειάν των θυσιάζουσι χάριν τοῦ μουσαφίρη τὸν καλύτερον ἀμνόν, τὸ ὠραιότερον γάλα, τὴν παχύτεραν γιαούρτην, τοῦ στρώνουν στιβάδα πυκνομάλων θερμῶν βελεντζῶν πρὸς ὕπνον.

P. Δημητριάδης

37. Τὰ Τέμπη.

Τὰ Τέμπη εἶναι μία τῶν ὠραιोटάτων τοποθεσιῶν τῆς γῆς. Μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῇ Ὀσσης, τῶν δύο τούτων ὑψηλοτάτων τῆς Θεσσαλίας ὀρέων, ὑπάρχει ἄνοιγμα στενόν, διὰ τοῦ ὁποίου ρέει ὁ Πηνειὸς ποταμός. Τὸ ἄνοιγμα τοῦτο ἔχει μῆκος τεσσαράκοντα σταδίων, 7.400 ὀργυιῶν δηλαδή, καὶ πλάτος ποῦ μὲν ἑκατὸν ποδῶν, ποῦ δὲ καὶ ὀλίγον τι περισσότερον.

Ἡ καλλονὴ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ τόπου τούτου εἶναι ἀπερίγραπτος. Ἀριστερά, καθὼς κατέρχεται τις ἐκ τῆς Θεσσαλίας πρὸς τὴν θάλασσαν, ὑψοῦται μεγαλοπρεπέστατος μέχρι τῶν ἄστρον ὁ περίφημος εἰς ὅλον τὸν κόσμον Ὀλυμπος. Τὸ ὕψος καὶ ὁ ὄγκος αὐτοῦ εἶναι καταπληκτικά! Ἐπὶ τῶν πολλῶν καὶ ἀποτόμων βράχων αὐτοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους φανερώτατα διακρίνονται τὰ ἔχνη ἀπείρων κεραυνώσεων, ἔχουσι τὰς φωλεὰς αὐτῶν οἱ ἀετοί, οἷτινες οὐχὶ σπανίως φαίνονται καὶ ὑπὲρ τὰς κε-

φαλὰς τῶν ὁδοιπόρων πετῶντες εἰς τὸ ἀπέραντον ἐκεῖνο χάος. Δεξιὰ ὑψοῦται ἡ Ὅσσα μέχρι τῶν ἄστρον καὶ αὐτὴ ὑψηλὴ, ἀλλ' ἡμερωτέρα, πλήρης δένδρων ὑψηλοτάτων.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑψηλοτάτων ὀρέων ἐκτείνεται στενωτάτος τις γῶρος καὶ ἐν τῇ μέσῳ αὐτοῦ ῥεεὶ ἤρεμος καὶ μεγαλοπρεπὴς ὁ Πηνειὸς ποταμός. Ἐνθεν καὶ ἔνθεν πανταχοῦ δένδρα ὑψηλὰ καὶ πυκνόφυλλα. Ὁ κισσὸς πυκνότατος καὶ θαλερώτατος περιελίσσεται περὶ τοὺς κορμούς καὶ τοὺς κλώνους τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς ρίζης μέχρι τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς αὐτῶν. Φαίνονται δὲ καταπράσινα τὰ δένδρα. Οὐδαμοῦ διακρίνεται μέρος ξυλῶδες. Οἱ βράχοι εἶναι κεκαλυμμένοι ὑπὸ χόρτων πυκνοτάτων. Πέτρα καὶ γῶμα οὐδαμοῦ φαίνεται.

Ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἄλλο βλέπει ἢ ὄγκους καταπρασίνους παμμεγίστους. Θέαμα θαυμάσιον καὶ τερπνότατον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Κατὰ τὰ χαμηλότερα μέρη τῶν ὀρέων θάλλουσιν ὑψηλότερα καὶ θαλλερώτατα δένδρα καὶ σκιάδες ἄπειροι πολὺ εὐχάριστοι εἰς τοὺς ὁδοιπόρους καὶ ἐν γένει εἰς πάντα ἐκεῖ καταφεύγοντα κατὰ τὸ θέρος.

Κρηναὶ πολλαὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀδιακόπως ῥεοῦσι, πηγαὶ κατὰ χιλιάδας; ἀναβλύζουσι, ρυάκια ἄπειρα κυλίουσι τὰ ψυχρὰ καὶ καθαρὰ ὕδατα αὐτῶν διὰ μέσου τῶν πυκνοτάτων δένδρων καὶ κάτωθι τῆς ἀνθηροτάτης καὶ παχυτάτης χλόης. Αἱ πέρδικες καὶ οἱ κόσσυφοι, αἱ ἀκανθυλίδες καὶ αἱ ἀηδόνες, καὶ ὅλον τὸ θεῖον γένος τῶν χαριεστάτων ὠδικῶν πτηνῶν ἀπὸ πρωῒας μέχρι βαθείας νυκτὸς κατὰ χιλιάδας καὶ μυριάδας ἐπὶ τῶν δένδρων κα-

θήμενα ψάλλουν ἀμιλλώμενα ποῖον νὰ κελαδήσῃ καλλίτερον τοῦ ἄλλου.

Ἄργα-ἀργὰ καὶ ἀπαλὰ-ἀπαλὰ ὡς ἔλαιον κυλίει τὰ ὕδατα αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν ὥραιοτάτων τούτων Τεμπῶν ὁ βαθὺς Πηνειός.

Ἡ σκιά, ἡ γινομένη ὑπὸ τῶν ὑψηλοτάτων καὶ πυκνοφύλλων δένδρων τῶν πυκνότετα παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ φυομένων, εἶναι παχυτάτη. Αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ποτὲ δὲν διαπερῶσι τὸ πυκνὸν φύλλωμα τῶν ὑψικορύφων τούτων δένδρων, δι' ὃ καὶ κλείουσι τὸν ποταμὸν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ καυστικωτάτου θέρους οἱ πλείοντες ὑπὸ σκιὰν παχεῖαν καὶ δροσεράν.

Ἐνταῦθα συνέρχονται, καὶ πανηγυρίζουσιν καὶ διασκεδάζουσιν οἱ ἄνθρωποι, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ περὶχωρα, ἀποθαυμάζοντες τὴν καλλονὴν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς λαμπρᾶς ταύτης φύσεως.

Χαρ. Παπαμάρκου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Ὁ θάνατος τῆς μητρός μου.	σελ. 3
2. Δύο μικροί.	» 5
3. Τὰ δεινὰ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας.	» 12
4. Ἡ πατρίς τοῦ Ρήγα.	» 18
5. Ὁ Ρήγας (ποίημα).	» 29
6. Προετοιμασία διὰ τὴν Ἑλλ. ἐπανάστασιν.	» 32
7. Ὁ Σουλιώτης Τζήμας Ζέρβας.	» 37
8. Λάμπρος καὶ Φῶτος Τζαβέλλας.	» 38
9. Σουλιώτισσα Δέσπω.	» 40
10. Αἱ Σουλιώτισσαι ἐν Ζαλόγγῳ.	» 42
11. Ὁ Σαμουήλ.	» 43
12. Σουλιώτικη ἀπάθεια.	» 45
13. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀθανασ. Διάκου	» 47
14. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς (ποίημα).	» 52
15. Ἀφιξίς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς Χίον	» 56
16. Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.	» 70
17. Τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μεσολογγίου.	» 84
18. Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.	» 89
19. Ὁ Μισαούλης. Στόλος ἐν Μεθών.	» 96
20. Ἀποχαιρετισμὸς εἰς τὸν Μισαούλην ἀποθανόντα.	» 104
21. Ὁ Κανάρης εἰς Τένεδον.	» 106
22. Ἡ μειριοφροσύνη τοῦ Κανάρη.	» 114
23. Ὁ Παπαφλέσσας.	» 117
24. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ὀδυσ. Ἀνδρουτσον.	» 120
25. Τὰ καθήκοντα τοῦ Ἑλλήνος πολίτου.	» 125
26. Γὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλλήνος πολίτου.	» 131
27. Ἡ ἱερότης τῆς ψήφου.	» 134
28. Τὸ δένδρον καὶ ὁ ἄνθρωπος.	» 135
29. Τὸ δένδρον μου (ποίημα).	» 140
30. Ἡ πρώτη ὑψωσις τοῦ ἀεροστάτου.	» 141
31. Αἱ χελιδόνες	» 144
32. Ἐπισκεψ. εἰς μεταλλεῖον.	» 155
33. Μέγα Σπήλαιον.	» 160
34. Ἀγία Λαύρα.	» 163
35. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου.	» 165
36. Τὸ ἔαρ ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὁρέων.	» 169
37. Τὰ Γέμνη.	» 173

024000028301

ορήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

